

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КОМУНІКАЦІЇ ТА МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА

Посібник для батьків та фахівців

МЕТА ПОСІБНИКА

- ✓ Підвищення обізнаності батьків, фахівців та педагогів про особливості розвитку дітей з синдромом Дауна
- ✓ Формування навичок комунікації та мовлення у дітей із синдромом Дауна
- ✓ Забезпечення дітей із синдромом Дауна необхідними засобами для покращення розвитку мовлення
- ✓ Підвищення кваліфікації фахівців, які працюють із дітьми з синдромом Дауна
- ✓ Підвищення якості життя дітей із синдромом Дауна та їхніх родин

Схвалено рішенням експертної комісії зі спеціальної педагогіки від 21 листопада 2023 року (протокол № 10). Реєстраційний номер у Каталозі надання грифів навчальній літературі та навчальним програмам № 6.0035- 2023.

Рецензенти:

Доктор педагогічних наук, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Олена Чеботарьова.

Кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України

Ганна Блеч.

Колектив фахівців КУ «Інклюзивно-ресурсний центр» Жашківської міської ради Уманського району Черкаської області:

Т.в.о. керівника КУ ІРЦ, практичний психолог

Мирослава Мельник,

практичний психолог

Ольга Заплішна,

вчитель-логопед

Дарія Фуркало,

вчитель-реабілітолог

Віктор Дзюба.

ВСЕУКРАЇНСЬКА БЛАГОДІЙНА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ДАУН СИНДРОМ»

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КОМУНІКАЦІЇ ТА МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА

Навчально-методичний посібник
для батьків та фахівців

Гриф Міністерства освіти і науки України
«Схвалено для використання в освітньому процесі»

Видавництво «Крок»
Тернопіль, Україна
2023

Передмова

Шановні читачі — батьки, студенти, практики, ми раді вітати вас на сторінках нашого посібника! Колектив авторів з радістю представить вашій увазі свій практичний досвід у роботі з дітьми з синдромом Дауна. Зокрема, в цьому посібнику мова піде про розвиток навичок комунікації та мовлення у дітей з синдромом Дауна.

Існує нагальна потреба у створенні літератури, що висвітлює всі аспекти розвитку дітей з синдромом Дауна для полегшення процесу виховання та навчання сім'ям, а також покращення корекційно-розвиткового процесу у співпраці з фахівцями, що надають послуги нашим сім'ям. Команда ВБО «Даун Синдром» та Центру раннього розвитку «Даун Синдром» поставила собі за мету створити методично-практичний посібник, авторами якого є спеціалісти нашої організації, котрі безпосередньо працюють з дітьми з трисомією і мають багатий практичний досвід. Важливо вказати, що посібник було написано у співпраці з науковцями відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Перший розділ пропонованого посібника містить загальну інформацію про особливості психічного розвитку дітей з синдромом Дауна, оповідає про особливості розвитку їхніх комунікативних навичок та мовлення і ґрунтується на результатах сучасних вітчизняних та зарубіжних досліджень. Метою першого розділу є показати, що всі практичні матеріали спеціалістів нашого Центру науково підтверджені і обґрунтовані. Наступні розділи містять цінні практичні авторські матеріали, рекомендації щодо організації корекційно-розвиткового процесу в роботі з дітьми з трисомією.

Слід вказати, що автори посібника використовують два поняття для позначення нозологічної групи дітей — діти з синдромом Дауна та діти з трисомією. Термін «діти з синдромом

Дауна» загальноприйнятий в науковій та методично-практичній літературі. Поняття «діти з трисомією» ми використовуємо як синонімічне.

Ми раді представити вашій увазі посібник, який має вичерпну, науково обґрунтовану та апробовану десятиріччями практичної діяльності інформацію щодо особливостей розвитку навичок комунікації та мовлення дітей з синдромом Дауна. Ми пишаємось результатами праці саме українських спеціалістів!

Сучасні наукові дослідження як підґрунтя психолого- педагогічної практики з формування комунікативної компетенції у дітей з синдромом Дауна

Анна Міненко

Сучасне реформування освіти висуває нові завдання та вимоги до навчання та виховання дітей. Існування низки невирішених проблем психічного розвитку саме дітей з синдромом Дауна є актуальним та своєчасним в контексті зміни освітніх парадигм. Йдеться про наявність специфіки розвитку пізнавальної, сенсомоторної, мовленнєвої та емоційно-вольової сфер їхньої особистості, своєрідність поведінкових порушень, недостатню сформованість комунікативних навичок, зокрема альтернативних засобів комунікації. Також доведено існування передумов успішного формування комунікативної діяльності у дітей з синдромом Дауна. Своєю чергою формування ефективної комунікації як засобу соціальної адаптації цих дітей потребує створення технологій розвитку та корекції, що сприяють підвищенню ефективності їхньої освіти. Як наслідок, ефективність освітніх впливів на дітей з синдромом Дауна обумовлюється розвитком комунікативної діяльності, що є необхідною передумовою їхньої саморегуляції та соціалізації у дорослому житті.

Отже, метою цього розділу є представлення читачам науково обґрунтованої достовірної інформації щодо психічного розвитку дітей з синдромом Дауна, зокрема особливостей формування комунікативних навичок та мовлення.

Особливості психічного розвитку дітей з синдромом Дауна

Вітчизняна та зарубіжна наука має достатньо розгорнуті відомості стосовно людей з синдромом Дауна. Якщо раніше спостерігалась популяризація результатів здебільшого біологічних та клінічних досліджень цього синдрому, то останнім часом зростає кількість психолого-педагогічних досліджень. Йдеться про виявлення особливостей психічного розвитку дітей з синдромом Дауна, визначення особливостей розвитку їхньої дрібної моторики та констатація специфіки їхньої пізнавальної діяльності. Основна увага вітчизняних науковців приділяється дослідженням стану функціонування інтелектуальної діяльності дітей з синдромом Дауна.

Таким чином, більш переконливим стає уявлення про природу синдрому Дауна як відмінного від нормально-го розвитку. Дослідники вважають, що відмінності стосуються не тих новоутворень, які збігаються у дітей з нормо-типовим розвитком та дітей з синдромом Дауна (проходження стадій розвитку), мова йде про відмінності у темпах розвитку та основі розвитку психічних структур і процесів.

Сучасні наукові джерела вказують, що синдром Дауна є диференційованою формою психічного недорозвинення, що відрізняється істотним поліморфізмом як в клінічній картині, так і в проявах фізичних, психічних, інтелектуальних і емоційних якостей особистості. Діти з синдромом Дауна до 4 років характеризуються відставанням у розвитку основних психічних функцій: пам'яті, мислення, мовлення, тоді як деяка динаміка і диференціація психічної діяльності стає виразнішою після 4–5 років. Названі факти є важливими, оскільки у дитячій і віковій психології затверджено положення про те, що функціональний і віковий розвиток не тотожні, не співпадають один з одним. Водночас, не будучи тотожними, процеси функціонального і вікового розвитку взаємопов'язані один з одним, оскільки, на думку А. Запорожця, окремі парціальні зміни створюють основу для «глобальних

перебудов» дитячої свідомості. Це є міцною основою до рекомендацій батькам та спеціалістам орієнтуватись у роботі саме з дітьми з синдромом Дауна не на біологічний вік, а на закономірну послідовність психічного розвитку дітей, на зону актуального та найближчого розвитку.

Моторний розвиток

Окрім фенотипічних ознак синдрому Дауна, дані неврологічних досліджень свідчать про наявність порушень рефлекторної діяльності, м'язового тону. Яскравою специфічною ознакою синдрому Дауна є дифузна м'язова гіпотонія, що проявляється в підвищеній рухливості суглобів, їхньому слабкому опорі.

П. Лаутеслагер, посилаючись на дані досліджень особливостей розвитку рухових навиків дітей з синдромом Дауна останніх тридцяти років, зазначає: «діти з синдромом Дауна більш значно відстають в фізичному розвитку, ніж в розумовому». Це дає підстави констатувати не завжди порушену розумову діяльність та працездатність цих дітей. Коннолі і Майкл чітко визначили специфічні риси рухів дітей з синдромом Дауна. Встановлено, що у дитячому віці характернішим є менш успішні показники швидкості ходи, сили, рівноваги, розвитку координації око-рука та навиків загальної і дрібної моторики загалом у порівнянні з показниками дітей з іншими видами порушень розумового розвитку.

Нами простежена взаємообумовленість між затримкою моторного і психічного розвитку дітей з синдромом Дауна. Так, у дітей, у яких раніше розвиваються рухові функції, краще розвиваються і психічні.

В основі недорозвинення моторики лежить недорозвинення специфічних структур ЦНС, що забезпечують координацію, планування і контроль моторики. Уповільнення

дозрівання нервових структур, порушення гармонійності в їхній взаємодії, загальне зниження тону кори великих півкуль мозку дає можливість припустити зниження регулюючого впливу з боку моторних зон кори, що затримує розвиток статокінетичних рефлексів і змінює міру їх прояву, що, своєю чергою, впливає на формування поведінкових реакцій. Простежується взаємообумовленість між затримкою моторного і психічного розвитку дітей з синдромом Дауна.

Мовленнєвий розвиток

У зарубіжній науці мовлення і його розвиток розглядається як результат взаємодії індивіда з оточенням, тому багато дослідників пов'язують варіативність проявів мовлення у дітей з синдромом Дауна з тим діапазоном можливостей, який надає оточення. Про це свідчить великий розкид показників, в межах яких відбувається поява перших слів (від 6 до 84 місяців), фраз (від 17 до 132 міс.).

Затримка розвитку виявляється ще в домовленнєвому періоді, що представляє собою перші акти спілкування, особливо спілкування матері і дитини, де при синдромі Дауна виникають характерні особливості. За повідомленнями фахівців, у немовлят пізніше з'являються вокалізація, контакт очима, усмішка.

P. Gunn та інші встановили, що діти з синдромом Дауна і в шести-, і в дев'ятимісячному віці 50% часу розглядають обличчя своїх матерів, тоді як шестимісячні немовлята з контрольної групи 74% часу неспання розглядали кімнату.

Існує думка, що певні елементи вокалізацій дитини (звукові конфігурації) і жестикуляція можуть мати стосунок до послідовності розвитку спілкування від домовленнєвого періоду до мовного. Так, С. Greenwald, L. Leonard порівнювали комунікативний розвиток дітей з синдромом Дауна (10–26

місяців) і інших дітей тієї ж сенсомоторної стадії розвитку (7–13 місяців).

Комунікативний розвиток оцінювали залежно від умінь відстежувати, тягнутися до предмета або людини, простягати руку, показувати або привертати увагу голосом. Було встановлено, що діти з синдромом Дауна менше користувалися голосом, звуками, а більше — жестами.

Жести або мова жестів легше засвоюються деякими дітьми з синдромом Дауна, вони охочіше користуються ними навіть тоді, коли оволодівають мовленням і читанням.

Зарубіжні автори відзначають, що діти з синдромом Дауна йдуть у своєму розвитку від однослівних фраз до речень, що підкоряється тим же правилам граматики, що і мовлення дорослих. Дослідження R. Andrews, J. Andrews встановили, що в 5–7-річному віці у мовленні дітей з трисомією переважають однослівні фрази, але в 11–13 років граматичні речення явно перевищують одно-, двослівні фрази.

У ряді робіт відзначається, що діти з синдромом Дауна розуміють мову краще, ніж говорять самі, тобто розбіжність між пасивним і обмеженим активним словником у дітей різко виражена, що звужує їхні комунікативні вміння і контакти.

Існує ряд факторів ризику, що лежать в основі особливостей розвитку мовлення дітей з синдромом Дауна: у досить великого відсотка дітей з синдромом Дауна може спостерігатися та або інша міра зниження слуху, що стає перешкодою в сприйнятті мови оточення; ймовірні проблеми із зором можуть перешкодити ясно побачити артикуляцію оточення, а отже і наслідувати її. При значній втраті зору порушується співвідношення слова і конкретного об'єкта або дії, тобто розуміння мови. Знижений тонус, порушення тілесної чутливості заважають дитині контролювати рухи органів артикуляції: анатомічні особливості будови ротового апарата можуть створювати труднощі у формуванні правильної звуковимови. Порушення співвідношення ротової і носової

порожнин, що виступають у ролі резонаторів, впливають на мелодійні компоненти мови.

Друге дослідження, проведене у Великій Британії, було спрямоване на виявлення навчальних здібностей маленьких дітей з синдромом Дауна. Buckley і Wood навчали групу з 14 дітей дошкільного віку в домашніх умовах за програмою «Батьки як вчителі». Вибірка включала «домашніх» дітей з названої категорії віком від 2 до 4 років, що проживають у двох економічно розвинених районах. Деякі діти показали хороші початкові навички читання, а надалі 12 дітей з 14 мали розгорнуті висловлювання (за шкалою розвитку Griffiths).

DuVergeas вивчав здатність до читання дітей із синдромом Дауна, які займалися за програмою, розробленою у Вашингтонському університеті (США). За цією програмою пропонувалася систематична навчальна стимуляція 60 дітям з синдромом Дауна з 18 місяців їхнього життя, що виховуються в сім'ї і в умовах дитячого будинку. Мета програми полягала в тому, щоб підвищити здібності дітей у різних сферах діяльності: когнітивній, моторній сферах, самообслуговування себе шляхом використання поведінкового модифікаційного вираження.

Таким чином, результати програм розвитку в дошкільному віці свідчать про те, що багато дітей з синдромом Дауна можуть оволодівати початковими навичками читання, але межа їхніх досягнень залишається неясною і коливається у достатньо широкому діапазоні. Ряд зарубіжних авторів — Fishier, Share, Share, Webb — вказують на те, що розвиток таких дітей найбільш сповільнений від року до трьох, але надалі (під впливом навчання) йде хоча і повільний, але прогресивний розвиток, тому що поліпшується мовлення, моторика, персонально-соціальні адаптивні навички.

Менш вивченою залишається проблема засвоєння навичок письма, хоча автори вважають, що успішність в оволодінні письмом залежить від володіння дитиною мовою

і читанням, але цьому можуть перешкоджати проблеми в розвитку рухових навичок.

Експериментальні дослідження (Н. Бабич, О. Мозолюк-Коновалова, І. Гладченко, Г. Блеч, С. Трикоз та ін.) підтвердили, що діти з синдромом Дауна дошкільного віку використовують у спілкуванні з оточуючими різні засоби спілкування, якими оволоділи та які відповідають ситуації, а також задачі спілкування.

Можна виділити такі особливості розвитку мови у дітей із синдромом Дауна:

- повільний темп засвоєння мовлення навколишніх, слабкий розвиток фонематичного слуху;
- уповільнений темп артикулювання;
- дизартрія. Діти, яким властива дизартрія, зазнають труднощів з усіма рухами рота й обличчя. Їм складно не тільки вимовляти звуки, але й жувати, ковтати, управляти голосом, забезпечувати потрібні резонансні характеристики й плавність мовлення;
- словниковий запас дуже малий (пасивний словник перевищує активний).

Водночас існує достатньо відомостей на користь позитивної соціальної спрямованості дітей з синдромом Дауна, йдеться про позитивне ставлення та потребу у взаємодії цих дітей як з дорослими, так і з однолітками. Дані спостережень свідчать про те, що діти цієї категорії здебільшого перші починають пропонувати гру, а саме переважно таку взаємодію, яка дає змогу тактильно та пропріоцептивно відчути та взаємодіяти з іншою дитиною. Слід зазначити, що експресивно-мімічні засоби спілкування у дітей з синдромом Дауна є домінуючими до 4–6 років. Ближче до 5–6 років ці діти починають використовувати предметно-дієві засоби спілкування (зображувальні засоби) за умови організації корекційно-розвивального та виховного впливу батьків та спеціалістів на їхній комунікативний та мовленнєвий розвиток.

Сенсорний розвиток

Сприймання сигналів із зовнішнього світу і внутрішнього середовища організму формується на основі спільної діяльності ряду сенсорних систем: зорової, слухової, тактильної, пропріоцептивної, вестибулярної, смакової і нюхової. Багатоканальний характер сприймання дозволяє людині використовувати кілька органів чуття одночасно: відчуття різних модальностей в результаті складної аналітико-синтетичної діяльності мозку об'єднуються в цілісний образ предмета, явища, ситуації та інтерпретуються відповідно до попереднього сенсорного досвіду. Наприклад, за умови нормального розвитку, дитина здатна бачити будь-який предмет, одночасно з цим обмацувати його, чути назву і розуміти, про що йде мова. Інформація одночасно сприймається декількома чуттєвими каналами, і об'єднання її в єдине ціле називають сенсорною інтеграцією (С. Трикоз, Дж. Айрес, У. Кислинг).

Багато проблем навчання і поведінки дітей з синдромом Дауна є результатом порушення процесу сприймання сенсорної інформації. Для них характерна нездатність інтегрувати сенсорну інформацію, що надходить від різних органів чуття, для того щоб отримати точну картину реального оточення.

Розвиток емоційної сфери

За результатами наших досліджень ми встановили, що емоційна сфера у дітей з синдромом Дауна не порушена, але її розвиток затримується, і тому у порівнянні з іншими дітьми цього ж вікового періоду її розвиток відстає. Діти з синдромом Дауна добре розрізняють ставлення оточуючих до себе. Їм властиві почуття сорому, образи, емпатії, зніяковіння. Багато з них співпереживають оточуючим і піклуються про них. Розвиток страхів, як реакція на власну слабкість

чи як прояв інстинкту самозбереження, має такі наслідки: низький рівень самостійності та ініціативності, негативне ставлення до нового, невмотивована впертість.

Цим дітям властива емоційна лабільність, і проявляється вона як навіюваність, схильність до імітації, імпульсивність. Не характерною є агресивна поведінка, навіть у формі погроз. Вчинки визначаються спонтанними бажаннями. Може проявлятися негативізм. У дітей з вираженим порушенням когнітивної сфери він проявляється сильніше і має характер «рефлексу самозбереження», часто виникаючи невмотивовано чи з незначного приводу. У дітей з невираженим порушенням когнітивної сфери негативна поведінка має характер пасивного протесту.

Дітям з синдромом Дауна властиві часті зміни емоційно-го настрою — від сліз і невмотивованої відмови до радісного,

доброзичливого настрою і навпаки. Можлива, але досить рідка імпульсивна поведінка зі спалахами агресії. У цих спалахах виняткову роль грають поведінка та висловлювання оточуючих. Зокрема, схвалення та довірлива бесіда викликають яскраві позитивні емоції. Позитивну роль грають тактильні заохочування — доторкання до голови, плечей, рук. Тактильні відчуття дають дітям з синдромом Дауна більше інформації, ніж дітям з іншими особливостями розвитку.

Таким чином, для дітей з синдромом Дауна характерні сповільненість і фрагментарність сприймання, невміння повноцінно використати аналізатори, велике відставання в термінах сенсорного розвитку. У них пізно і часто неповноцінно відбувається з'єднання сприймання зі словом, а це, своєю чергою, затримує формування уявлень про навколишній предметний світ, ускладнює на когнітивному рівні процес аналізу сприйнятого дитиною матеріалу, ситуацій взаємовідносин.

Когнітивний розвиток

У сучасній науковій літературі зазначається, що поліморфність біологічної структури дефекту і пов'язане з цим порушення розвитку статичних, локомоторних, мовних функцій створюють значні перешкоди для становлення базових психічних функцій, рівностороннього включення дитини в систему «середовище-дитина-середовище», що, на думку Л. Виготського, створює ситуацію соціального «вивиху». На користь цієї тези говорять результати сучасних досліджень про те, що дефіцит мовної і інтелектуальної діяльності в групі дітей дошкільного віку (5–6 років) найяскравіше виражений у вихованців спеціальних інтернатних установ, оскільки в установах цього типу відсутні адекватні соціальні і культурні умови для розвитку дітей, а змістовні контакти

самих дітей здебільшого обмежуються малопродуктивною взаємодією з дітьми, що мають схожі або складніші психофізичні порушення.

В умовах сприятливого соціального виховання у дітей з синдромом Дауна між 5 і 6 роками виявляються передумови до елементарної розумової діяльності, яка через специфічне недорозвинення мови ускладнює актуалізацію наявних у них знань, діти намагаються їх позначати невербальними засобами: мімікою, показом, жестом, що слід розглядати як позитивне компенсаторне новоутворення в комунікативних вміннях.

Якісні особливості порушень інтелектуального розвитку, що властиві дітям з синдромом Дауна, найвиразніше проявляються в недорозвиненні вищих психічних функцій. Мислення дітей цієї групи відрізняється слабкою рухливістю, різко порушені функції другої сигнальної системи, особливо в порівняннях, аналізі, хоча діти здатні до найелементарніших узагальнень: можуть встановити відмінність між окремими предметами, здатні об'єднати предмети у класифікаційні групи (одяг, тварини та ін.). Проте відмінності між окремими предметами і явищами встановлюються тільки в межах конкретного, у випадках відхилення від заданої ситуації вони інтелектуально безпорадні. Порушення абстрактного мислення знаходять вираження в ускладненні рахунку і розв'язанні арифметичних задач.

За даними теоретичного та емпіричного дослідження можна стверджувати, що діти з синдромом Дауна проходять ті ж етапи розвитку, що і звичайні діти. Нами було виділено загальні принципи навчання, розроблені на основі сучасних уявлень про специфічні особливості розвитку дітей дошкільного віку з синдромом Дауна:

1. Повільне формування понять і навичок:

- знижений темп сприймання і уповільнене формування відповіді;

- необхідність великої кількості повторень для засвоєння матеріалу;
 - низький рівень узагальнення матеріалу;
 - втрата тих навичок, які не використовуються.
2. Низька здатність оперувати декількома поняттями одночасно, з чим пов'язані:
 - труднощі, що виникають у дитини, коли необхідно об'єднати нову інформацію із уже вивченим матеріалом;
 - складнощі з перенесенням засвоєних навичок з однієї ситуації в іншу. Заміна гнучкої поведінки, що враховує обставини, однотипними, завченими, багаторазово повторюваними діями;
 - труднощі при виконанні завдань, що вимагають оперування декількома ознаками предмета, або виконання ланцюга дій;
 - порушення доцільності і планування дій.
 3. Нерівномірність розвитку дитини в різних сферах (рухової, мовленнєвої, соціальної, емоційної) і тісний зв'язок когнітивного розвитку з розвитком інших сфер.
 4. Особливістю предметно-практичного мислення, характерного для цього віку, є необхідність використання декількох аналізаторів одночасно для створення цілісного образу (зір, слух, тактильна чутливість, пропріоцепція). Найкращі результати дає зорово-тілесний аналіз, тобто кращим поясненням для дитини виявляється дія, яку вона виконує, наслідуючи дорослого або разом з ним.
 5. Порушення сенсорного сприймання, що пов'язано зі зниженою чутливістю і порушеннями зору і слуху.
 6. Діти з синдромом Дауна мають різний початковий рівень, і темпи їхнього розвитку також можуть істотно різнитися.

Вплив програм раннього втручання на психічний розвиток

Згідно з сучасними науковими та практично-методичними джерелами, найбільш важливим з останніх досягнень в зарубіжній практиці навчання і виховання дітей з синдромом Дауна є розробка та впровадження програм раннього втручання. Більшість програм передбачають початок роботи з дитиною з моменту її народження. «Втручанням у розвиток» займаються різні фахівці: фізіотерапевти, педіатричні патронажні сестри, логопеди, педагоги, психологи, домашні лікарі. За свідченням зарубіжних авторів, найбільших досягнень у когнітивному розвитку домагаються діти, що займалися за програмами «дитина-батьки» у віці 1–2 років.

У багатьох наукових течіях (класичний психоаналіз, теорія відділення, етологічні дослідження, концепція генезису спілкування та ін.) соціально-емоційні стосунки в дитинстві і ранньому віці оголошуються головними аспектами розвитку. Описи в роботах ряду авторів важкої патологічної реакції дитини в ситуації відділення від матері свідчать про глибоку природу зв'язку між матір'ю і дитиною, про важливе значення ранніх стосунків для розвитку дитини (J. Bowlby, J. Robertson, R. Spitz, A. Freud).

У дослідженнях вітчизняних авторів встановлено, що ставлення до іншої людини, до себе і до світу починає формуватися в актах емоційного спілкування перших місяців життя немовляти. У взаємодії з близькими дорослими для дитини спочатку вимальовується навість іншої людини, а через неї — і наявність у світі її самої.

Таким чином, істотний внесок у загальний хід формування людської особистості здійснює розвиток у ранньому віці не лише інтелектуальної, але і соціально-емоційної сфери дитини. Психічний розвиток дітей з синдромом Дауна має свої специфічні особливості і його не можна порівнювати з розвитком розумово відсталих дітей.

Очевидно, що для організації своєчасної корекційної допомоги дитині з синдромом Дауна необхідно виявити саме сенситивні періоди парціальних змін, їхню тривалість до моменту виникнення стійких, якісних утворень в психіці. Реєстрація останніх є основою для побудови нових змістовних форм співпраці з дитиною і її найближчим оточенням.

Діагностика комунікативної діяльності дітей з синдромом Дауна

Найбільш ефективними методами діагностики комунікативної діяльності дітей з синдромом Дауна є бесіда і спостереження. У наукових джерелах зазначено, що метод бесіди сприяє встановленню контакту з дитиною. Бесіда дає змогу побачити особистісні якості і поведінку дитини, допомагає з'ясувати стан сформованості мовлення, особливості комунікації дитини. Щоб виконувати функції методу дослідження, бесіда має бути цілеспрямованою. Питання мають бути чіткими і простими, а сама бесіда невимушеною. З цією метою краще питання бесіди ставити поступово протягом всієї процедури діагностики. На початку знайомства рекомендовано починати бесіду із простих запитань «Як тебе звати?», «Скільки тобі років?», «З ким ти дружиш?». Такий підхід зазвичай заспокоює дитину. У ході бесіди виявляються запас відомостей і точність уявлень дитини з синдромом Дауна про себе, найближче оточення, навколишнє середовище, особливості орієнтування у просторі, часі, явищах природи. Не рекомендується продовжувати бесіду, якщо дитина важко вступає в контакт та не реагує на звернене до неї мовлення або якщо дитина має дефекти мови, слуху. У цих випадках автори пропонують скористатися наочним матеріалом, який зацікавить дитину і дозволить виявити те, що потрібно досліднику. В процесі діагностики спеціаліст може спостерігати за проявами та реакціями дитини на взаємодію, фіксувати це

у протоколі. Вашій увазі ми пропонуємо декілька варіантів методик діагностики мовлення і комунікації, які ви можете модифікувати під свої практичні умови і потреби.

Діагностика рівня сформованості мовлення та комунікації (авторська модифікація)

Мета: визначити стан сформованості розуміння вербального мовлення та жестів дитини дошкільного віку, а також стан сформованості здібності користуватись ними.

Серія А. Дослідження стану сформованості вербального мовлення.

Виявляється реакція дитини на звернене до неї мовлення, наявність її мовлення та розуміння нею власного мовлення, використання нею фраз, слів (повних, лепетних слів, лепету) та звуків.

Серія Б. Дослідження стану сформованості розуміння жестового мовлення. Фіксується розуміння «природних жестів» (тих, що використовуються в побуті, простих жестів), сформованість вміння виражати за допомогою жестів власних бажань, емоцій, відповідність жестів, які застосовує дитина, її потребам, а також типи жестів (різноманітні чи однотипні). Фіксується стан сформованості дитиною вказівного жесту.

Процедура проведення методики. Дитині задається ігрова ситуація, за якою здійснюється спостереження.

Оцінка:

1. Реакція дитини на вербальне мовлення дослідника:
 - 2 бали — розуміння зверненого мовлення, самостійне використання слів та фраз, наявність спонтанного мовлення та самостійного мовлення (слів та фраз);

- 1 бал — розуміння зверненого мовлення, наявність фразового мовлення, ситуативне використання самостійного мовлення;
- 0 балів — обмежене розуміння зверненого мовлення, відсутність самостійного використання слів та фраз, відсутність причинно-наслідкових зв'язків у мовленні, відсутність самостійного мовлення.

2. Наявність і розуміння власного мовлення:

- 2 бали — самостійне використання слів та фраз, використання власного мовлення адекватно ситуації;
- 1 бал — наявність окремих слів, фраз та жестів, а також використання їх адекватно ситуації;
- 0 балів — використання окремих слів, звуків та жестів без причинно-наслідкових зв'язків, відсутність окремих слів та жестів.

Стимульний матеріал: книжки або малюнки, які мають великі, чіткі, яскраві ілюстрації. Картинки повинні бути двох видів: предметні, де зображуються тварини або іграшки; сюжетні.

За результатами цієї методики визначається стан сформованості розуміння усного (вербального) мовлення та жестів дитини дошкільного віку, а також стан сформованості здібності користуватись ними.

Серія А.

Ігрова ситуація 1. Перевірка рівня розуміння усного (вербального) мовлення.

Спеціаліст (дослідник) пропонує дитині ту чи іншу книгу (залежно від того, який рівень усного мовлення демонструє дитина в процесі знайомства, гри). Наприклад, якщо в процесі бесіди дитина демонструє розуміння лише назв окремих іграшок, спеціаліст показує їй книжку з зображеннями тварин і каже: «Де собачка?» (або «ав-ав»), «Де ведмедик?» тощо. Дитина повинна показати тварин на відповідних картинках.

Згорнувши книгу, спеціаліст запитує: «Мама де?», «А Таня?» (Ім'я дитини), «Тато де?». Якщо дитина справляється з цими завданнями, можна попросити її показати у ведмедика (або собаки) очі, ніс, вуха; показати те ж саме у себе тощо.

Ігрова ситуація 2. Перевірка розуміння дитиною елементарних доручень. Спеціаліст дає дитині доручення типу: «Дай мені (мамі)», «Поклади», «Іди», «Встань», «Сядь», «Іди до вікна (до столу, до дверей)», «Відкрий двері», «Заплющ очі» тощо.

Ігрова ситуація 3. Дослідження стану сформованості фразового мовлення. У дітей, що володіють фразовою мовою, потрібно перевірити розуміння питань, прийменників, розуміння причинно-наслідкових зв'язків (перевіряється за допомогою картинок або розкладених заздалегідь предметів). З цією метою дитині дають доручення і ставлять питання: «Покажи м'яч на стільці», «Покажи ведмедика під деревом», «Де сидить хлопчик?», «Якого кольору куля?», «Скільки тут грибів?», «Чому діти вдягли шуби?», «Навіщо дівчинка взяла скакалки?», «Куди пішли діти?» тощо.

Ігрова ситуація 4. Перевірка рівня самостійного вживання слів і фраз. Спеціаліст використовує ті ж книги та картинки. Якщо дитина не виявляє ініціативи сама, тобто не починає говорити, спеціаліст спонукає її називати зображені на картинках предмети. Спеціаліст вказує на предмети і ставить запитання: «Що це?», «Хто це?», «Що він (вона) робить?», «Хлопчик впав, сидить, спить?».

Серія Б. Перевірка рівня розуміння природних жестів і користування ними.

Дана перевірка здійснюється в процесі спостереження за дитиною протягом всього обстеження, спеціального обстеження для цієї мети не організовують.

Спеціаліст спостерігає за тим, як дитина встановлює та підтримує зоровий контакт, розуміє природні жести, з якими до неї звертаються (якщо дитина не володіє усною мовою або не розуміє звернене мовлення в ситуаціях серії А).

Діагностика рівня обізнаності дитини. Метод бесіди

Бесіда служить засобом встановлення контакту з дитиною, дозволяє судити про особистісні якості і поведінку дитини, допомагає розкрити причини деяких відхилень у розвитку. У ході бесіди виявляються запас відомостей і точність уявлень. Щоб виконувати функції методу дослідження, бесіда повинна бути цілеспрямованою. При встановленні рівня обізнаності дитини в бесіді слід виявити:

1) точність уявлень дитини про себе, своїх батьків, найближчих родичів, друзів, (ім'я, по батькові, прізвище, вік) і здатність диференціювати поняття «сім'я», «сусіди», «родичі» тощо;

2) характер уявлень про час (вміння визначати час доби, розуміння тимчасової протяжності тощо);

3) уявлення про явища природи (розрізнення пір року з урахуванням їхніх ознак, наявності уявлень про грозу, снігопад тощо);

4) уміння орієнтуватися в просторі (практичне оволодіння поняттями «праворуч – ліворуч», «вгорі – вниз», «ближче – далі» тощо).

Питання мають бути чіткими і зрозумілими, а сама бесіда невимушеною.

Не рекомендується починати бесіду, якщо діти мають дефекти мови, слуху або важко вступають в контакт. У цих випадках можна скористатися наочним матеріалом, який зацікавить дитину і дозволить виявити те, що потрібно досліднику.

Оцінювання:

4 бали — дитина відповіла на всі запитання;

3 бали — відповіла на більшість запитань;

2 — відповіла на деякі запитання, що стосуються самої дитини;

1 — відповіла на 1–2 запитання;

0 — не відповіла на запитання.

ПРОТОКОЛ бесіди з дитиною

ПІБ _____ Вік _____

Діагноз _____

Стать _____ Тривалість _____

Інструкція. Питання мають бути чіткими і зрозумілими, а сама бесіда невимушеною. Не рекомендується почина-ти бесіду, якщо діти мають дефекти мови, слуху або важко вступають в контакт. У цих випадках можна скористатися наочним матеріалом, який зацікавить дитину і дозволить виявити те, що потрібно досліднику. При встановленні рівня обізнаності дитини в бесіді слід виявити:

1) точність уявлень дитини про себе, своїх батьків, най-ближчих родичів, друзів, (ім'я, по батькові, прізвище, вік) і здатність диференціювати поняття «сім'я», «сусіди», «ро-дичі» тощо. _____

2) характер уявлень про час (вміння визначати час доби, розуміння тимчасової протяжності тощо) _____

3) уявлення про явища природи (розрізнення пір року з урахуванням їхніх ознак, наявність уявлень про грозу, сні-гопад тощо) _____

4) вміння орієнтуватися в просторі (практичне оволодін-ня поняттями «праворуч — ліворуч», «вгорі — внизу», «ближ-че — далі» тощо) _____

Фіксуються результати спостереження за дитиною _____

Практичні рекомендації

Серед засобів реалізації корекційно-розвиткового та навчального процесів найбільш ефективними визначено такі:

1. Використання піктограм, зображень, сюжетних малюнків, фотографій.
2. Наявність чіткого плану заняття.
3. Використання релаксаційних вправ та технологій, спрямованих на зменшення емоційної напруги та тривоги.

1. У психологічній та педагогічній науці метод піктограм вперше було запропоновано як прийом експериментально-психологічного дослідження опосередкованого запам'ятовування, та згодом діапазон використання цього методу значно розширився. Метод піктограм ґрунтується на положеннях культурно-історичної концепції психічного розвитку Л. Виготського. Згідно з цією концепцією, вищі психічні функції людини мають опосередкований характер, вони розвиваються історично, за допомогою відпрацьованих в історії людства засобів — знарядь праці, знаків-символів. Вищим і універсальним знаряддям, що модифікує психічні функції, є слово. Зважаючи на значні порушення розвитку вербального мовлення у дітей з синдромом Дауна, метод піктограм є тим підґрунтям, яке не зосереджується на «дефекті», що означало б ще більше уповільнення інших сфер психічного розвитку дитини, а навпаки, за рахунок конкретності, сталості символів та знаків, сприяє швидшому та легшому формуванню понять у цих дітей.

2. Необхідність чіткого плану заняття ґрунтується на принципах передбачуваності та постійності як основних умов психічного розвитку дітей дошкільного віку, зокрема забезпечує відчуття безпеки та впевненості. Наукові дослідження підтверджують, що наявність у житті дитини передбачуваності та постійності безпосередньо впливає на процес адаптації дитини раннього віку до умов навколишнього середовища, формування стійкого пізнавального інтересу, формування особистості, зокрема образу-Я, структурної організації особистості, саморегуляції.

Наскрізно у корекційних заняттях мають проходити завдання з формування комунікативної діяльності: у будь-якій грі необхідно поступово без примусу залучати дітей до

взаємодії одне з одним; усі вербальні інструкції мають бути простими, чіткими та підкріплюватись жестом або зображеннями, або показом, або написаним словом; під час заняття слід використовувати дзеркало для відображення артикуляції дитини, коли вона намагається повторити слово, звук; у кожній грі необхідно спонукати дітей до повторення слів, звуків.

Висновки

Підсумовуючи вищевказане, можна зробити висновки про те, що діти з синдромом Дауна характеризуються достатньою мотивацією у комунікативній діяльності, тобто вони демонструють зацікавленість до взаємодії з однолітками та дорослими, достатній та високий рівень розуміння мовлення та здебільшого використовують невербальні засоби комунікації, жести, пропонують гру, повторюють дії за іншими, намагаються взаємодіяти тілесно. Водночас, слід відмітити у характеристиці комунікативної діяльності дітей з синдромом Дауна наявність значних труднощів в оволодінні вербальним мовленням, що негативно впливає на їхню здатність до саморегуляції, зокрема спостерігаються такі прояви, як замкнутість, агресивні прояви, іноді трижовність. Але за умови спеціально організованого корекційно-розвиткового впливу ці прояви зникають. Ще однією позитивною характеристикою комунікативної діяльності дошкільників з синдромом Дауна є її позитивна вікова динаміка, тобто з віком ці діти демонструють підвищення рівня оволодіння вербальним мовленням.

Комунікація, спілкування, мовлення

Юлія Головата

«Спілкування» і «комунікацію» в побуті доволі часто використовують як синонімічні поняття. У науковій психології ці поняття все ж таки відрізняються. Спілкування — це складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що породжується потребами спільної діяльності і включає в себе обмін інформацією, напрацювання єдиної стратегії взаємодії, сприймання та розуміння іншої людини. Комунікація (від *лат. communico* — роблю спільним, пов'язую, спілкуюсь) є більш ширшим поняттям і являє собою смисловий аспект соціальної взаємодії. Засобами комунікативного процесу є різноманітні знакові системи, передусім мовлення, а також оптико-кінетична система знаків (жести, міміка, пантоміміка), пара- та екстралінгвістична системи (інтонація, немовленнєві вкраплення в мовлення, наприклад, паузи), система організації простору і часу комунікації, нарешті, контакт очима. Спілкування є важливою психологічною потребою особистості як суспільної істоти. Спілкуватися людська дитина починає відразу після народження, встановлюючи зоровий контакт з мамою. Звісно, це ще не свідомою спроба, а лише виконання вродженого механізму створення прив'язаності матері і дитини через імпринтинг (тобто закарбовування в пам'яті ознак значущого об'єкта — мами).

Батьки зазвичай усвідомлюють значення мовлення і часто ставлять спеціалістам запитання саме про розвиток мови, тож зазначимо основні пункти.

Значення мови та мовлення для всіх сфер розвитку:

- мова лежить в основі розвитку пізнавальної діяльності та соціальної компетентності всіх дітей;
- слова потрібні для засвоєння знань (словниковий запас);
- мова потрібна для запам'ятовування, мисленнєвої діяльності, можливості розмірковувати;
- мова допомагає формуванню самоконтролю та плануванню;
- мова потрібна для того, щоб справлятися з емоціями і почуттями;
- мова потрібна для спілкування з оточуючими;
- мова потрібна для дружби.

Мова виконує такі основні функції:

- спілкування (комунікативна функція);
- спосіб формування думки (мислетворча функція);
- вираження емоцій і почуттів (експресивна функція);
- передача накопиченого людського досвіду (гносеологічна функція);
- регуляція поведінки та діяльності (регулятивна функція);
- вплив на співрозмовника через прохання, запрошення, спонукання (волюнтативна функція).

З психологічної літератури нам відомо, що процес становлення у дітей першої функції мовлення, тобто оволодіння мовою як засобом спілкування протягом перших семи років життя від народження до вступу до школи, проходить три основні етапи. На першому етапі дитина ще не розуміє мови дорослих і не вміє говорити сама, але тут поступово складаються умови, що забезпечують оволодіння мовою в майбутньому. Це довербальний етап. На другому етапі здійснюється перехід від повної відсутності мови до її появи. Дитина починає розуміти найпростіші висловлювання дорослих і промовляє свої перші активні слова. Це етап виникнення мови. Третій етап охоплює весь час до семи років,

коли дитина оволодіває мовою і все досконаліше і різноманітніше використовує її для спілкування з оточуючими дорослими. Це етап розвитку мовленнєвого спілкування. На кожному етапі становлення і розвиток мови зазнає впливу численних і дуже різноманітних факторів.

На кожному етапі розвитку потреба в спілкуванні визнається як потреба в такій участі дорослого, яка необхідна і достатня для вирішення дитиною основних типових для її віку задач. Розрізняють чотири етапи розвитку потреби в спілкуванні дитини з дорослим.

1 етап — потреба в увазі і доброзичливості дорослого. Це достатня умова благополуччя дитини у першому півріччі життя.

2 етап — потреба у співпраці або співучасті дорослого. Такий зміст потреби в спілкуванні з'являється у дитини після оволодіння нею довільним хапанням.

3 етап — потреба в ставленні дорослого з повагою. Вона виникає на фоні пізнавальної діяльності дітей, спрямованої на встановлення взаємозв'язків між предметами, які ми сприймаємо на рівні відчуттів. Діти прагнуть своєрідної теоретичної співпраці з дорослим, яка виражається в спільному обговоренні явищ і подій предметного світу. Тільки розуміння дорослим важливості для дитини цих питань забезпечує таку співпрацю.

4 етап — потреба у взаєморозумінні і співчутті дорослого. Ця потреба виникає у зв'язку з інтересом дітей до світу людських стосунків і обумовлена оволодінням дітьми правилами та нормами стосунків. Дитина прагне досягти спільності поглядів із дорослим. Це дозволить малюку використовувати їх як скерування для своїх вчинків. При переході дитини до нового етапу розвитку потреби у спілкуванні попередні сенси комунікативної потреби не зникають, вони виступають тепер як складові елементи нового, складнішого цілого.

Від народження дитина потребує допомоги інших осіб у задоволенні власних потреб. І цю допомогу вона може

отримувати, заявляючи про свої бажання (залежно від віку та можливостей) різними способами.

10 рівнів вираження потреб дитини:

1. Плач, щоб отримати бажаний об'єкт.
2. Плач поруч з бажаним об'єктом.
3. Притягування когось за руку до бажаного об'єкта.
4. Вказування на бажаний об'єкт.
5. Використання жестів, щоб отримати бажаний об'єкт.
6. Використання неточно вимовленого слова.
7. Правильно вимовлене слово як прохання.
8. Просте речення.
9. Розгорнуте речення.
10. Згадка про бажаний предмет як спосіб його отримати.

Спрямовуючи свої зусилля на допомогу у розвитку мовлення, слід орієнтуватися на критичні періоди розвитку мовлення:

1 критичний період: вік 1–2 роки — формуються засади мовлення і починається мовленнєвий розвиток;

2 критичний період: вік 3 роки — початок інтенсивного розвитку зв'язного мовлення;

3 критичний період: від 6–7 років — початок розвитку писемного мовлення та оволодіння механікою читання.

Ключові ланки формування мовлення:

- можливість користуватися різноманітними засобами спілкування;
- активізація звуконаслідування дитини;
- одночасна робота над накопиченням предметного і дієслівного словника;
- наслідування дій та слів;
- робота в зоні найближчого розвитку дитини;
- правильно організоване навчальне середовище;
- поетапне формування мовлення;
- позитивна мотивація і безпомилкове навчання;
- втілення отриманих знань в життя.

Спілкування в ранньому віці має такі цілі/мотивацію:

- забезпечити близькість з дорослим;
- обмінятися інформацією та емоційними переживаннями;
- регуляція сумісної діяльності;
- пізнавальні мотиви (чомучки).

Варто заохочувати дитину до спілкування, дотримуючись правил діалогу, навіть якщо це спілкування на рівні лепету.

Ознаки (правила) діалогу:

- наявність партнера/співрозмовника;
- наявність пауз і почергових сигналів;
- зміна ініціативи.

Існують різні класифікації видів мовлення як складної психічної діяльності, але ми розглянемо наступні 2 види — імпресивне та експресивне мовлення. Імпресивне мовлення — це процес розуміння усного і писемного мовлення оточуючих. Експресивне мовлення — це власні висловлювання за допомогою мови, спрямовані зовні.

Етапи розвитку імпресивного мовлення:

- розуміння ситуації та інтонації;
- ситуативне розуміння мови;
- позаситуативне розуміння мови (дитина орієнтується в назвах предметів, розуміє запитання і прохання, що передбачають дії, розуміє зв'язне мовлення).

Етапи розвитку експресивного мовлення:

- крики, гукання (єдиний доступний дитині спосіб заявити про себе і отримати допомогу у задоволенні потреб); дитина затихає, коли дорослий до неї звертається, вдивляється в дорослого;
- агукання ; за допомогою цих звуків дитина з власної ініціативи привертає увагу дорослого до себе і прагне утримати його біля себе, оскільки зацікавлена у взаємодії

з дорослим, пожвавлюється, коли той говорить до неї, і це ж є способом повідомити дорослому про почуття задоволення або дискомфорту. Також малюк вокалізує у відповідь на звернення і повертає голову в бік звуку;

- лепет; дитина починає використовувати губи для вимови звуків. Може лепетати по черзі з дорослим, формуючи засади діалогу;
- лепетні слова; дитина починає розуміти перші слова, які стосуються добре знайомих предметів та об'єктів довкола. Використовує для їхньої назви лепетні слова або жести. Виконує прості прохання та вказівки.
- слова; у дитини починають з'являтися слова, які схожі на повноцінне слово. Дитина починає використовувати в спілкуванні жести;
- речення; у дитини з'являються прості фрази, що можуть містити лепетні слова та жести.

Висновки

Таким чином, протягом першого року життя дитина активно сприймає словесні впливи дорослих, а при відповіді на звернення старших і у випадках ініціювання контактів з оточуючими людьми використовує передмовленневі вокалізації. І це спілкування, на відміну від мовленнєвого, можна назвати голосовим. В ході голосового спілкування створюються деякі умови, що сприятливо впливають на оволодіння мовленням. Перша група цих умов пов'язана з розвитком мовленнєвого слуху, а інша — з відпрацюванням мовленнєвих артикуляцій. В ході комунікації у дитини з'являється потреба в нових засобах комунікації, які забезпечили б її взаєморозуміння з дорослим. Таким засобом спілкування стає мовлення, спочатку пасивне (імпресивне), а потім активне (експресивне).

Нейропсихологічний підхід у процесі формування мовлення. Диспраксія

Олена Дацьо

Дитина перебуває в утробі матері близько 9 місяців, протягом цього періоду вона відчуває не тільки емоційний стан матері, а й дотики та чує, як з нею говорять. Також зароджуються всі сенсорні системи.

У дитини (людини) розвиваються вищі психічні функції, це сприймання, пам'ять, увага, мислення і мовлення. Найперше у малюка розвивається сприймання. Перше прикладання до мами — тактильне сприймання, її голос — слухове сприймання, запах — нюхове, потім розвивається зорове сприймання, тому що коли малюк тільки народився, він бачить усе розмито.

Розвиток дитини починається зі сприймання світу

Дитина сприймає інформацію через органи чуття. Основним у розвитку дитини є здатність обробити отриману інформацію та інтегрувати її. Цей процес називається сенсорною інтеграцією.

Ще до народження малюка починають формуватися основні сенсорні системи: пропріоцептивна (сприймання пози тіла і руху), тактильна (шкірна чутливість) і вестибулярна (система підтримки рівноваги).

Ці види чутливості функціонують на основі відчуттів (подрозників, що впливають на органи чуття), які зароджуються або сприймаються в безпосередній близькості від тіла або всередині тіла дитини. Пізніше формуються зорова, слухова, смакова і нюхова системи.

Сприймання різних відчуттів так тісно переплетені, що всі системи, і ті, що сприймають відчуття від власного тіла, і, ті, що сприймають вплив від зовнішнього світу на тіло, завжди працюють одночасно.

Порушення сенсорної інтеграції, а саме трьох базових відчуттів, проявляються як підвищена або знижена чутливість при сприйнятті подразників і їх усвідомленні, а також у відповіді на відповідні стимули. Наприклад, наша чутливість до різних подразників різниться вранці і вечорами.

У кожній системі є гіпочутливість і гіперчутливість. Гіпочутливість — це знижена чутливість будь-якої сенсорної системи. У дитини з трисомією дуже часто буде зниження відчуття болю.

Формування і розвиток органа слуху починається вже з 3 тижня внутрішньоутробного життя плода. І розвивається перша сенсорна система — вестибулярна. Вестибулярний апарат — орган чуття, що відповідає за відчуття свого тіла, гравітаційну впевненість, також сприймає зміни положення голови і тулуба та збереження рівноваги. Настільки ранній термін свідчить про те, як багато часу потрібно вестибулярній системі, щоб підготуватися до виконання своєї функції.

Вестибулярна система знаходиться у внутрішньому вусі. Разом із зором та пропріоцепцією вона повідомляє нам, як ми рухаємося: швидко чи повільно, вперед або назад, вгору або вниз, вправо або вліво або не рухаємося взагалі. Вестибулярна система допомагає дитині зберігати вертикальне положення і властиве тільки людині прямоходіння. Якщо всі стадії розвитку пройдені успішно, то людина з легкістю проробляє відповідні рухи кожен день.

Вестибулярна система тісно пов'язана з системою шкірної чутливості (тактильною системою). Тактильна система

також формується внутрішньоутробно. У шкірі дитини формуються рецептори, що сприймають різні подразнення, вона «навчається» розпізнавати холод, тепло, дотик, біль. Шкірні рецептори і вестибулярна система сприймають інформацію, яка передається в мозок і обробляється ним.

Діти з підвищеною чутливістю шкіри:

- не люблять одягатися і роздягатися;
- не терплять зіткнення відкритої шкіри з різними типами тканин;
- не можуть ходити босоніж по траві, піску, камінчиках;
- часто дуже перебірливі в їжі.

І, навпаки, діти зі зниженою чутливістю майже не сприйнятливі до болю, холоду, спеки, погано відчують дистанцію в спілкуванні, часто натикаються на предмети, погано орієнтуються в часі і просторі. За всі ці особливості, як правило, відповідає не тільки шкіра, але й інші органи чуття.

Пропріоцептивна система (система кінестетичного сприймання) формується також в утробі матері. На відміну від тактильної, кінестетична інформація сприймається в глибині тіла: м'язами, сухожиллями, суглобами. Спочатку, стикаючись тільки з опором навколоплідних вод, дитина відчуває легке напруження м'язів, сухожиль і суглобів. Після 4-го місяця вона стикається зі стінками матки, рефлекторно відштовхується від них ручками і ніжками: досвід сприймання тиску стає багатшим. Найважливішим етапом формування кінестетичного сприймання в утробі матері є процес народження.

Діти з порушенням цієї системи відчувають своє тіло недостатньо чітко, діти ж з підвищеною збудливістю відчувають його занадто гостро. Їм не вистачає того порядку в головному мозку, який дозволяє швидко обробляти і розподіляти по відповідних відділах їхні враження.

Від правильної роботи всіх цих систем залежить розвиток дитини загалом і чи буде вона успішна в розвитку мовлення. Розвиток проходить гармонійно, якщо малюк отримує постійну стимуляцію від тіла і навколишнього світу. Ось чому так важливо брати дитину на руки, колихати її, розмовляти з нею.

Практична частина

Скорегувати порушення сенсорного сприймання можна! У цьому допоможуть заняття і спеціальні інструменти (обтяжені ковдри, гамаки, сенсорні мішечки і ін.). Займатися можна вдома і з фахівцем в спеціально обладнаній сенсорній кімнаті. Удома це всілякі килимки, ігри з піском і водою, малювання пальчиками, заняття на спортивному майданчику і у дворі. Для занять в сенсорній кімнаті фахівець, як правило, складає індивідуальну програму для роботи з дитиною залежно від потреб малюка і ступеня порушень сприймання.

Фото 1. Дитина у гамаку

Яким чином ми можемо забезпечити гру для профілактики порушень сенсорної інтеграції?

Для розвитку вестибулярної системи не обов'язково ходити на спеціальні заняття. Вона також розвивається на різноманітних гойдалках, гамаках, батутах. Головне слідкуйте за тим, куди хоче дитина йти, і щоб в неї не було страху до батутів або гамаків.

Робимо сенсорну емоційну коробку розвантаження. Важливо, що ми не даємо її дитині у вільний доступ, а лише по 10–15 хвилин у день під наглядом дорослих! Роздивляємось її разом з дитиною, максимально, щоб вона змогла потримати кожний предмет у коробці.

Фото 2. Дитина стрибає на батуті зі спеціальними пристроями

Фото 3. Кругова качеля для розвитку вестибулярної системи

Як її зробити? Беремо зручну коробку/бокс, бажано з кришкою, так дитині буде цікавіше. Чим менший вік дитини, тим менше предметів.

Для пропріоцептивної системи кладемо:

- колючі жорсткі м'ячі, можна різного розміру;
- колючі рукавиці (садові, масажні);
- су-джок кільця або браслет (з 3 років);
- щітки різного розміру та жорсткості.

Для тактильної системи кладемо:

- м'які іграшки, на дотик різної фактури, розмір не принциповий;
- рукавиці різної тактильної структури (латексні, садові, для будівництва, бавовняні);

Фото 4. Дитина разом з дорослим розглядає сенсорну коробку

- клаптики тканин різних текстур (натуральні та синтетичні);
- м'ячі (гладкі, шкіряні, тканинні);
- кухонні губки — у наборі різнокольорових вони різної жорсткості.

Головне, чим менша дитина, тим менше предметів з кожної системи ви кладете у коробку, бажано не менше трьох з кожної. Якщо ви помічаєте, що дитина бере і довго грається з предметами однієї категорії, наприклад, дуже натискає колючими предметами, котить по собі м'ячем або віддає перевагу жорсткій щітці, то це вказує на те, що є гіпочутливість пропріоцептивної системи. Також можуть бути зовнішні прояви того, що дитина буде міцно обійматися, може бути

Фото 5. Приблизне наповнення сенсорної коробки

Фото 6. На цьому фото у дитини гіпочутливість пропріоцептивної системи. Вона обирає колючі м'ячі, а сестричка вдягнула жорстку рукавицю і гладить ноги жорсткою щіткою

Фото 7, 8. Дитина обирає предмети і тактильної, і пропріоцептивної системи. Але ми бачимо, що на фото 8 вона ще й вдягнула на палець заціпку. Незважаючи на те, що вона гладить себе по обличчю приємною на дотик іграшкою, можна зробити висновок, що в неї більш гіпофункція пропріоцептивної системи, оскільки з цієї системи вона обирає предмети у різні дні

незграбною, не відчувати крихт їжі, які залишились у ротовій порожнині або на губах та обличчі. Що робити вдома? Батьки можуть робити дитині масаж тими ж предметами, які знаходяться у коробці. Тобто водити по дитині колючим м'ячем або спеціальною рукавицею.

Якщо це тактильна система, то також робити те саме, тільки з гладкими предметами тактильної структури. Для розвитку тактильної системи потрібно робити з дітьми різноманітні поробки, а також малювати пальчиковими фарбами не тільки з маленькими дітьми, але і з дітьми старшого віку. Можна придумувати різноманітні картини на ватманах і з дорослими дітьми. Дуже часто діти самі показують, що

Фото 9. Дитина малює пальчиковими фарбами

Фото 10. Хлопчик зробив пробку

саме вони потребують. Якщо у сім'ї двоє чи більше дітей, то давайте їм гратися разом.

Але треба бути дуже уважним при тестуванні проявів сенсорних порушень у дитини! Адже одні і ті ж самі, на перший погляд, прояви можуть свідчити про різні порушення сенсорних систем. Так, наприклад, якщо дитина розгойдується (хитається на ногах) на одному місці — це зазвичай свідчить про порушення вестибулярної системи. Але при більш детальному аналізі всіх умов (дитина розгойдується в певному одному і тому ж місці, при цьому дивиться в певну сторону чи об'єкт) стає зрозуміло, що йдеться про порушення зорової системи сприймання.

Наразі дуже багато інформації батьки беруть з різних джерел, і треба пам'ятати про те, що у сенсорних системах також може бути перенасичення, тож важливо у всіх заняттях «йти за дитиною». Самостійно не брати обтяжені ковдри, не вішати гамаки, не користуватися віброрасажерами. Це може привести до перенасичення систем, що впливає на розвиток

головного мозку і, як наслідок, може впливати на поведінку та розвиток дитини. Краще одразу звертатися до спеціаліста!

Майже всі діти люблять будувати хатки, “халабуди”, робити будиночки у коробках. Давайте їм зимові ковдри, замість обтяжених спеціальних, і вони будуть ховатися в них — це не тільки цікава гра, але і насичення пропріоцептивної системи. На фото видно позитивні емоції дітей.

Фото 11, 12. Діти придумали собі будиночки

Також до сенсорної коробки можна додати предмети, за якими дитина може довго спостерігати:

- іграшки, які мають стрічки, мотузки, канатики, також можна взяти брязкальця (таких іграшок має бути не менше трьох різного типу);
- дзига;
- механічні іграшки — які їздять по підлозі і на які можна довго дивитися.

Батьки мають ще змалечку придивлятися до тих проявів, коли дитина довго грається в одні й ті самі ігри, може довго

Фото 13. Приклади предметів, за якими дитина може довго спостерігати

дивитися як у склянку (зі склянки) переливається вода або пересипається пісок. Це може бути порушення моторного планування. Спостерігати за цим потрібно вже з 3 років і працювати над цим. Інакше навіть у дорослому віці людина з синдромом Дауна буде знаходити різноманітні предмети і спостерігати, як вони колихаються, їздять по кругу тощо.

Моторне планування — це здатність зрозуміти, спланувати і виконати незнайомі рухові дії або послідовність певних рухів. Наприклад, якщо дитина довго дивиться, як гоїдається мотузка, грає в монотонні ігри змалечку і це помічають батьки, то слід обов'язково почати корегувати це у ранньому віці. Моторне планування починається з фізичного розвитку, переходить у планування побутових дій, ігор, розкладу дня у садочку/школі та у майбутньому впливає на все життя.

Фото 14. Людина з синдромом Дауна у 20 років спостерігає за коливанням стрічки.

Достатньо інтенсивно і різноманітно насичення сенсорних систем відбувається на природі. Тому у теплу пору за можливості давайте дитині ходити босоніж по сухому та мокрому піску, по травичці, камінцях. Доторкатися до квіточок, листочків, всього природнього матеріалу.

Сенсорний досвід — це коли дитина кидає камінчик у воду, бризки торкаються обличчя, вона очима слідкує, як він летить, падає у воду і видає природній звук, також навколо співають пташки, пахнуть ароматні квіти, а потім дитина може зібрати з мамою красивий польовий букет. В такій ситуації пропрацьовуються всі системи.

І не забувайте запасатися гілочками, шишками, жолудями, збирайте листочки та всі природні матеріали!

Що можна зробити з природних матеріалів

1. Сенсорні доріжки вдома. Для цього беремо 4 і більше контейнери, в кожен із них насипаємо природні матеріали. У перший — пісок або манку, у другий — листя, у третій — травичку, у четвертий — камінці. Перша сенсорна доріжка вдома повинна бути без зайвої шорсткості, тобто

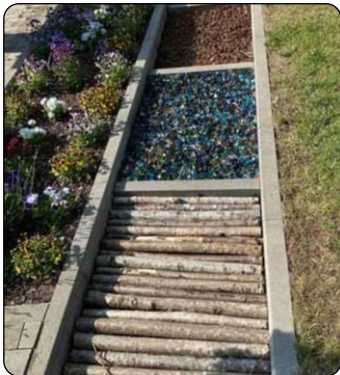

Фото 15, 16, 17, 18. Приклади сенсорних доріжок

для тактильної системи. Матеріали для доріжки можна змінювати:

- 1-й тиждень — пісок/листя зелене/травичка/камінці;
- 2-й тиждень — манка/листя жовте/рис/камінці іншої форми або скляні;
- 3-й тиждень — мука або кінетичний пісок/суха травичка (має іншу тактильну структуру)/гречка;
- 4-й тиждень — кава/рівно складені тонкі гілочки/трава/будь-яка крупа.

Також у теплу пору року можна робити різноманітні доріжки на повітрі.

2. Природні матеріали, різноманітні крупи, пластилін, фарби також впливають на розвиток сенсорних систем. Тому змалечку робіть перші сортування з шишок, каштанів, жолудів, листочків. Потім робіть поробки, малюнки, нехай дитина максимально доторкається до різних тактильних текстур; коли ви даєте дитині працювати з пластиліном,

Фото 19. Дитина розмальовує фарбами вироби з глини

Фото 20. Тактильне лото. «Знайди однаковий за дотиком»

Фото 21. Дитина шукає однакові предмети на дотик

Фото 22. Дитина грає з льодом (нова тактильна структура і, також, вивчення поняття «холодний»)

то це стимулює не тільки дрібну моторику, але і пропріоцептивну систему, зокрема й праксис рук.

3. Також можна робити тематичні сенсорні коробки, вони корисні не тільки для розвитку тактильної системи, але й розвивають мислення. Такі коробки можна вводити дитині вже з 3 років. Для цього ви обираєте будь-яку тему, наприклад, ферма. І робите коробку разом з дитиною, вона сприймає це як цікаву гру. Спочатку насипаємо землю, також можна замінити її гречкою або кавою. Садимо разом з дитиною іграшкові овочі, можна брати зразу

Фото 23. Приклад тактильного лото. У кульки насипаємо різноманітні тактильні структури, дитина знаходить однакові на дотик

два і вчити поняття «однакові». Надалі беремо травичку (потім вона висохне, буде як сіно і можна буде її довго зберігати) і ставимо на неї домашніх тваринок. Таким чином, дитина змалечку буде формувати образне мислення.

Фото 24. Сенсорна коробка на тему «Море»

Фото 25. Сенсорна коробка на тему «Село»

Фото 26. Сенсорна коробка на тему «Савана»

Фото 27. Тематична сенсорна коробка

Вона одразу буде бачити, відчувати на дотик повну тематику теми. Ви можете робити різноманітні коробки, опираючись на вік дитини. Чим менше дитина, тим менше предметів ми кладемо і тим менше різноманіття сенсорного матеріалу пропонуємо. Щоб дитині було зручно робити таке тематичне завдання, для початку давайте на дотик їй усі сенсорні матеріали, щоб їй було цікаво і зручно грати. Теми можна обирати будь-які — «Савана», «Море», «Ліс», «Село», головне першу коробку робіть з огляду на уподобання дитини.

Диспраксія. Схема тіла

Фізична активність дуже важлива для людей з трисомією. Починаючи від народження і у дорослому віці. Фізичний розвиток надзвичайно важливий для дитини до 2–3 років. Також потрібно спостерігати за розвитком дитини поступово, поетапно — коли вона починає тримати голівку,

сидіти, тягнутися за іграшкою. Коли батьки звертаються до педіатра вперше і він призначає огляд у інших спеціалістів (невролога, хірурга), не треба цим нехтувати. Дуже часто діти народжуються з гіпотонією м'язів (м'язовим тонусом). Найперше, що можуть призначити дитині, — це курс масажу та вправ лікувальної фізкультури. Також дуже корисно ходити з дитиною на плавання, займатися з тренером або з батьками.

Що можуть помітити батьки?

Коли дитина тільки починає ходити, дивлячись на неї ззаду, ми можемо помітити її наче незграбність, що ж це? Диспраксія — це порушення довільних рухів дитини, незграбна дитина. Вона проявляється порушенням координації під час виконання різних моторних дій та під час артикуляції (оральна диспраксія).

Диспраксія — це порушення моторного планування в мовленні, довільних рухах.

Прояви диспраксії у дітей:

1. Частіше всього повзають неправильно (як правило навперехрест).
2. Починають ходити не раніше ніж у 1 рік і 3 місяці.
3. Пізно починають самостійно їсти. Щоб прожувати тверду їжу, часто можуть перекачувати її з однією щічки в іншу.
4. Проблема з виконанням найпростіших дій: ходьба, біг, стрибки.
5. Їм складно робити артикуляційні вправи, надувати щічки, робити повітряний струмінь та направляти його у правильному напрямку.
6. Діти з проявами диспраксії не спритні у спортивних іграх.
7. Проблеми з дрібною моторикою, з зав'язуванням шнурків, застібанням гудзиків.
8. Є складнощі у спортивних заняттях, катанні на велосипеді та самокатах, таким дітям дуже часто складно даються рухливі та активні ігри у команді.

9. Пізно починають одягатися та взуватися самостійно. Великі труднощі при виконанні ряду певних рухів, тобто коли треба зробити послідовність дій. Наприклад, стрибання в класики, «резиночки», послідовність дій у побутових навичках.
10. Дітям складно збудувати моторний план дій. Наприклад: «дитині важко зловити м'яч або ще складніше відбити його, граючись у футбол, тому що спочатку ми спираємось на соматогнозис (схему свого тіла), що є першим ускладненням у дитини з диспраксією, потім за допомогою просторового орієнтування дитина спрямовує свою ногу і вдаряє по м'ячу. Окрім цього, дитині потрібна мотивація, щоб розуміти, навіщо їй робити цю дію.

Дітям з диспраксією складно скеровуватися у натовпі дітей. Тяжко грати у сюжетні ігри і розуміти складний сюжет гри або казки. Коли вони дорослішають, то на мовленні це буде відображатися так, що дітям складно змінювати закінчення у словах. Речення «Дай мамі руку» дитина буде говорити «Дай мама руку». Також буде складність у реченнях, де треба буде з'єднати прийменник з правильним закінченням, наприклад, «На стіл поклади склянку», дитина скаже — «стіл поклади склянка». Також складність буде з просторовим орієнтуванням (вивчення схеми свого тіла, прийменників, пір року, місяців, годинника, тяжко буде зрозуміти поняття «ранок», «день», «вечір»). Причиною цього є те, що зимою ввечері темно, влітку світло. У таких дітей буде ускладнене розуміння чому так і буде асоціація, що якщо темно — це ніч, світло — то день. Буде страждати велика та дрібна моторика. У подальшому це може вплинути на самостійність у процесі прийому їжі, особливо виделкою, також буде важко жувати м'ясо або іншу жорстку їжу, тримати олівець, малювати та навчитись писати.

Складність моторного планування також буде впливати у подальшому на труднощі в навчальних процесах: дислексія — порушення читання; дисграфія — порушення письма;

дискалькулія — порушення рахунку. Окрім цього, на навчання може впливати фоновий шум, наприклад, викликати труднощі у процесі переписування з дошки.

Практична частина

Можна зробити основні висновки, що все починається з фізичного розвитку у ранньому віці. Що робити, якщо ви помітили навіть невеликі прояви диспраксії? Слід змалечку робити профілактику:

1. Батькам треба давати дитині більше самостійності у побутових вправах, вчити самостійно одягатися, починаючи з носочків або з трусиків, а потім і інший одяг.
2. Батькам треба слідкувати, щоб дитина сиділа у правильному положенні змалечку.

Діти з синдромом Дауна часто сидять у позі «лотоса» або позі, яка схожа на неї. Це відбувається тому, що такі діти погано відчують своє тіло; опираючись ж на ноги, дитина чітко розуміє кордони свого тіла. Ще буває, що у дорослому віці люди з трисомією майже не можуть сидіти у правильному положенні і будуть так знаходитися в автобусі, у школі, в театрі.

Якщо дитина не буде відчувати опори під ногами, то через 3–5 хвилин вона автоматично буде сідати у позу «лотоса», їй буде так легше себе відчувати. І у дорослому віці дуже складно буде взагалі сидіти рівно, це також може призводити до проблем з хребтом та суглобами.

Фото 28. Дитина сидить на високому стільці, ноги у правильному положенні

Фото 29. Через декілька хвилин, щоб себе стабілізувати, автоматично сіла у позу «лотоса»

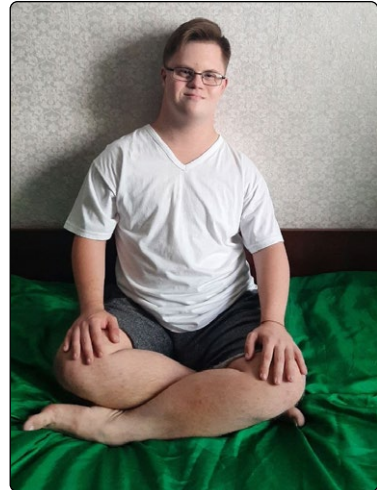

Фото 30, 31. У дорослому житті людина з синдромом Дауна може сидіти так не тільки вдома, а і завжди. Варіанти бувають різні

Що робити?

- Обов'язково ставити під ноги підставочку або маленький стілець, щоб дитина відчувала себе зручно під час занять або прийому їжі.
- Дітей з 2–3 років ви можете садити в коробку, додаючи туди різноманітні сенсорні елементи. Дитині це цікаво, бо можна придумати багато цікавих ігор — малювання долоньками, сортування іграшок та природних матеріалів. Дитина сидить і відчуває свою спину, ніжки, це також розвиває цікавість у дитини.

Фото 32. Дитина з синдромом Дауна, 3 роки, займається тільки з підставкою під ніжки.

Якщо дитина не відчуває кордони свого тіла, вона також втрачає посидючість, погіршується концентрація уваги

Фото 33. Дитина у коробці з різноманітними сенсорними елементами

Фото 34. Дівчинка ховається під ковдрою

- Не забуваємо гратися з різними ковдрами і, якщо дитині комфортно, одягаємо частіше лосини та одяг, що щільно прилягає до тіла.
2. *Обов'язково, навіть за маленькі досягнення, хвалити дитину!* Змалечку привчати дитину до самостійного сну! Бажано не спати з дитиною в одному ліжку, і не обіймати її всю ніч. Під час сну дитина повинна відчувати себе комфортно, можна одразу класти дитину в окреме ліжечко або бажано не пізніше ніж у рік. Чим раніше ми будемо привчати дитину до самостійності, тим краще буде відбуватись профілактика диспраксії.
 3. Вправи на моторне переключення можна робити, опираючись на зорове сприймання. Дорослий може обвести свою руку на картоні і вирізати дві долоньки. Додаємо ще

один предмет, можна просто вирізати два кружечки або взяти два однакових предмети округлої форми. Мама сідає навпроти дитини і на картонну долоньку кладе свою долоню, а на кружечок — кулачок. Ця вправа може працюватися довго — це перші міжпівкульні вправи.

4. Обов'язково робимо сенсорні доріжки (фото 35), але між кожним контейнером з наповнювачем ставимо подушки різного розміру та наповнення, можна ставити ортокілимки або зробити їх власноруч — вирізати з жорсткої тканини квадрати або прямокутники і наклеїти гарячим клеєм на них різноманітні сенсорні предмети — камінці, гілочки, помпони, гудзики. Можна поставити ортокілимки і подушки різного розміру різного наповнення, щоб дитина ходила по них від 5 хвилин вдень — це буде профілактика «незграбності», щоб потім мати рівну ходу (фото 36). Також корисно тренуватися тримати рівновагу, крокуючи по бордюру. Займатися фізичною активністю, підійматися та опускатися по сходах, по драбинках на дитячому майданчику тощо.

Фото 35. Сенсорна доріжка

Фото 36. Подушки різного розміру з різним наповненням

Ритмізація

1. Моторне планування також розвивають музичні заняття. Вмикайте дитині (згідно віку) дитячі пісні, повторюйте рухи, які роблять діти на відео, разом з дитиною.
2. Змалечку, коли вже дитина впевнено сидить, давайте їй гратися з музичними інструментами самостійно, під наглядом дорослих — з ксилофоном, барабаном, бубном, маракасами.
3. Приблизно з 2,5 років беріть два набори однакових інструментів. Ви з дитиною сідаєте навпроти одне одного і робите вправу. Далі дорослий стукає один раз по бубну, дитина наслідує і повторює це. Далі один раз стукаєте по барабану, а потім один раз плескаєте у долоні. Надалі можете брати 2/2 удари і збільшувати ряд інструментів, але тільки після того, як дитина робить початковий рівень.

Те саме можете робити, закриваючи ширмою свої інструменти, і тоді дитина буде намагатися повторити ритм тільки по слуховому сприйняттю та слуховій пам'яті, не спираючись на зорову.

4. Ритмічні (логічні доріжки) — це доріжки, в яких предмети викладають послідовно. Починаючи приблизно з 3 років, робимо таку вправу. Беремо 6 однакових за кольором і формою предметів, і ще 6 однакових (6/6) (фото 37). Спершу допомагаємо дитині і вчимо її робити логічні рядки. Коли дитина це закріпила, беремо 4/4/4 предмети, і дитина

Фото 37. Вправа з логічними доріжками для трирічного віку

Фото 38. Дівчинка радіє виконаній вправі з логічними доріжками

Фото 39. Ритмічна (логічна доріжка) з трьома елементами

викладає їх по тій самій схемі. Наступне — це 3/3/3/3. Дитина закріплює ці рядки тактильно, і вже під час підготовки до школи їй буде легше це робити і зрозуміти їх на папері (фото 38, 39, 40, 41).

Фото 40. Ще один варіант ритмічної (логічної доріжки)

Фото 41. Ритмічна (логічна доріжка) з чотирма елементами

Нюхова та смакова сенсорні системи

Ці системи відіграють важливу роль у розвитку та запуску мовлення дитини. Згадаймо, з яким святом у нас асоціюється запах мандаринів та ялинки? Звичайно, з Різдвом. Коли відчуваємо запах улюбленої їжі, то одразу хочемо їсти саме її. Коли відчуваємо запах квітів, згадуємо яскраві моменти з життя... Що ж це? Іноді це асоціативна пам'ять, іноді приємні спогади та розмови...

Значення запахів у житті людини

Запахи через нюхову сенсорну систему людини впливають на слинні залози, а потім на органи травлення. Найбільш позитивну фізіологічну дію на людину чинять приємні, нерізкі

запахи невеликої концентрації. Тому дуже важливо гуляти з дитиною у різноманітних парках, садах, полях, луках, степах, соснових, дубових та березових лісах, по морському узбережжю. Згадайте запах свіжого сіна, вечірнього вогнища, запах моря...

Якщо ви займаєтесь з дитиною, то змалечку перше, що ви можете дати дитині — це вивчати фрукти, брати їх і накладати на картинку. Запахи апельсина, лимона, розмарину, м'яти, евкаліпту роблять навчальний процес більш ефективним, посилюють концентрацію уваги та пам'яті. Апельсин також збуджує апетит. Лаванда, меліса, чебрець, навпаки, схиляють дитину до сну. *Але, використовуйте ефірні олії з обережністю, якщо у дитини є алергія!* І завжди починайте з одного запаху. Природних запахів це майже не стосується, але цитрусовий запах беріть спочатку один.

Розумова активність і працездатність теж багато в чому залежать від оточуючих запахів. Авіценна писав про трояндову олію, що підвищує можливості розуму і збільшує швидкість мислення. Науково обґрунтовано і доведено численними дослідженнями, що деякі нюхові подразники впливають на багато функцій, і особливо на працездатність (Дж. Айрес, С. Трикоз).

У новонародженої дитини орган смаку, порівняно з іншими органами чуття, розвинений найкраще. Так, на подразнення солодким новонароджена дитина реагує смоктанням і ковтанням, на кисле, солоне, гірке скороченням мимічних м'язів. Після народження дитини орган смаку продовжує розвиватись головню у напрямку точнішого розрізнення смаків.

Класифікація смакових відчуттів

Наукові джерела пропонують таку класифікацію смакових відчуттів: 1) смак кислий, як в оцту; 2) їдкий, як у винного спирту; 3) солодкий, як у меду; 4) гіркий, як у смоли;

5) солоний, як у солі; 6) гострий, як у дикої редьки; 7) кислуватий, як у незрілих плодів.

Які з них прості, які складні, можна буде пояснити не раніше, ніж коли відома буде їхня природа. Серед перерахованих смаків можуть бути прості і складні. На сьогодні тільки чотири з перерахованих вище семи видів відчуттів вважаються за смакові: солодке, гірке, кисле і солоне. Кожне із цих смакових відчуттів може мати різну інтенсивність; змішання і поєднання їх утворює всю складну гаму смакових відчуттів.

Смакові рецептори починають працювати у малюка від самого народження. Він надає перевагу солодким смакам, але окрім грудного молока не слід першими продуктами з прикорму давати фруктові пюре.

Знайомство зі смаками найчастіше відбувається приблизно з 6 місяців і починається з початком прикорму.

Вже змалечку ми можемо перетворити вигодовування в цікаву гру. Малюка саджають на стільчик, бажано, щоб хоча б раз у день малюк сидів за загальним столом і бачив, як уся родина збирається разом. Він бачить, як за спільним столом стоять декілька страв, кожна із яких має приємний і різний запах.

Приблизно з 6–9 місяців (це залежить від розвитку дитини та ймовірності алергійних реакцій), починається перший прикорм.

Бажано, щоб він був овочевий. І можемо починати грати у перші ігри. Які саме?

1. Коли вперше даєте дитині прикорм, обов'язково наголосуйте, що даєте, і намагайтеся робити це емоційно. Наприклад: «Маша, це гарбуз!» Дитина спочатку може гратися з їжею, і це нормально. Це також сенсорний етап.

Спочатку, щоб дитина розрізняла смаки, кожний смак даємо окремо, вже потім можемо робити пюре з різними смаками:

- овочеві — пюре, спочатку з одного, а потім приготованого з різних овочів (гарбуз, морква, кабачок тощо);
- фруктові — за тією ж схемою. Також можна міксувати смаки (солодке яблуко, кисленька малина). Починати змішувати фрукти потрібно не раніше, ніж у рік.

Обов'язково називайте все, що дасте дитині на смак (колір, форма трохи згодом)!

Перші ігри на розвиток нюхової та смакової систем

Знайомте дитину з фруктами і овочами змалечку, вигадуйте ігри. Наприклад, одягайте малинку на пальчики або черешні замість сережок. Таким чином ви знайомите дитину з назвою, новим тактильним відчуттям. Дитині цікаво грати з батьками в такі ігри.

Фото 42. Дитина і тато граються з малиною

Гра «Знайди такий самий»

Інвентар: картки фруктів/овочів, відповідні натуральні фрукти/овочі.

Хід гри: беремо дві картки фруктів/овочів. І беремо два справжні фрукти — наприклад, яблуко і банан. Перша вправа дитини — це накладання фрукта на картку. Якщо на картці фрукт буде у розрізі, то також можна розрізати банан та яблуко навпіл.

Фото 43. Гра «Знайди такий самий»

Гра «Вгадай за запахом»

Інвентар: натуральні фрукти/овочі.

Хід гри: ця гра може бути відносно довгою. Ми вчимо дитину спочатку тактильно брати в руки фрукти/овочі, всі вони різні на дотик. Тут дитина спочатку шукає однаковий на дотик предмет, наприклад, два огірка і два апельсина викладаємо на стіл, і дитина знаходить пару, також можна піднести їх до носа та відчутти запах. Потім, коли дитині це вже вдаватиметься, ви можете попросити її взяти конкретний овоч із заплющеними очима. Навіть якщо дитина не може сказати слово «огірок», «яблуко», то завдяки таким іграм ці слова залишаться у пасивному словнику.

Багато ігор можна робити з дитиною з заплющеними очима. Але, окрім гри «Знайди такий самий», дитині, яка ще не говорить, це зробити буде складно.

Фото 44. Дівчинка знаходить дві однакові половинки фруктів і овочів за запахом

Гра з заплющеними очима

Інвентар: натуральні фрукти/овочі, мило, гриб.

Хід гри: дитина із заплющеними очима нюхає запропонований предмет і називає його. Почніть з простих і знайомих запахів (також, щоб були прості слова) — ківі, лимон, вишня, мило, гриб (з 4 років або з огляду на мовлення дитини).

Приблизно з 2 років і старше дитина проявляє цікавість до різноманітних ігор.

1. Якомога частіше готуйте їжу при дитині. Якщо малюк не все їсть, в першу чергу ви даєте дитині «погратися», як у цільову гру, так і просто дозволяйте гратися з їжею. У цьому віці більшість малюків вже намагаються їсти фрукти/овочі самі.
2. Чим дитина стає старше, тим більше цікавиться усім, що робить мама. Тому надалі можете робити з дитиною прості логічні рядки. Починаємо з першого: беремо лимон — розрізаємо його (одразу ж відчуваємо запах) — вичавлюємо сік лимона у воду, також можемо додати м'яту та цукор і зробити з дитиною лимонад. Або показуємо дитині картку малини (або іншої ягоди чи фрукта), далі

Фото 45. Хлопчик робить вправу з лимоном

Фото 46. Дівчинка навчається послідовності дій з малиною

кладемо малину і малинове варення. Таким чином для дитини це будуть перші вправи на послідовність дій, які розвивають логічне мислення.

3. З 3 років можна починати робити логічні рядки. Логічні рядки — це послідовність дій. Беремо 6 дольок сушеного апельсина і 6 шматочків полуниці. Завдання дитини — викласти послідовно: апельсин — полуниця — апельсин — полуниця. Такі завдання розвивають також моторне планування, краще їх робити за допомогою ритмолінійки.
4. Приблизно з 4 років акцентуйте увагу дитини на смаках. Банан, кавун, диня — солодкі, лимон, ківі, полуниця — кислі, давайте куштувати солоний огірок/овочі. Так само

Фото 47. Дитина виконує вправу зі смаковими рядами

можете ставити склянки з водою і робити з дитиною солонку, солону, кислу воду. Потім обов'язково запивайте чистою водою. Також запитуйте дитину, яку воду вона скуштувала. За допомогою міміки (якщо навіть без мовлення) дитина почне показувати вираз обличчя.

Гра «Знайди пару»

Інвентар: різні продукти, шматочки овочів, фруктів.

Хід гри: для цієї гри можна використовувати шматочки різних продуктів (овочів та фруктів). Але у цьому випадку ви можете брати шматочок продукту, і дитина знаходить шматочок по зоровому сприйняттю і також по смаку. Кожного продукту має бути по два. Потім дитина із заплученими очима може скуштувати продукт і обрати пару за смаком.

Гра «Знайти пару по запаху»

Інвентар: по дві баночки з кропом і з м'ятою.

Хід гри: Ця гра починається з 4 баночок. У дві з них можемо покласти сушений кріп, у інші — сушену м'яту. Подрібнюємо все, аби воно стало однакової консистенції. Дитина по запаху повинна обрати пару.

Змалечку намагайтеся привчати дитину до різних запахів, до відчуттів від їжі, беручи різноманітну їжу у руки.

Під час ігор звертайте увагу дитини не тільки на смакові характеристики продуктів, які вона куштує. Також пояснюйте їй такі поняття, як холодний/гарячий, твердий/м'який, рідкий/густий.

Ігри на розвиток смакової та нюхової системи не є цільовими у розвитку сенсорних систем. Але вони стимулюють розвиток мовлення дитини, сприяють розвитку пасивного запасу слів.

Висновки

Основне запитання батьків: «Коли дитина буде розмовляти». Хочу нагадати, що у людини є п'ять вищих психічних функцій — сприймання, увага, пам'ять, мислення і мовлення. Нейронні зв'язки формуються завдяки новим навичкам та діям.

Мовлення починається з першого «агукання дитини», воно починається з фізичного розвитку, розвитку всіх вищих психічних функцій, моторного планування. Для його розвитку важливо:

1. Обов'язково, навіть за маленькі досягнення, хвалити дитину!
2. Давати дітям змалечку більше самостійності.
3. Брати консультації нейропсихолога, реабілітолога для подальшого плану дій у розвитку дитини, якщо немає можливості ходити на заняття. Виконувати рекомендації спеціалістів.
4. Важливо запам'ятати, що фізичний розвиток — це не тільки спеціальні вправи. Це прогулянки пішки (звісно, коли дитина вже ходить впевнено), це різноманітні гойдалки, дитячі майданчики.
5. Спостерігайте за дитиною, дуже часто вона обирає те, що їй більш потрібно на даний момент з сенсорних систем — вона може активно йти у воду або пісок, буде любити сенсорні доріжки.
6. Послідовно привчайте дитину до хатніх обов'язків, починаючи змалечку — складання іграшок, поливання квітів, прибирання посуду зі столу, прибирання у кімнаті, у подальшому залучайте дитину до приготування їжі (нарізати фрукти, овочі і т. д.). Таким чином ми пропрацюємо смакову, нюхову та тактильну системи, що сприяє вивченню нових слів.
7. Озвучуйте все, що робите вдома. Коли дитина бачить, що ви робите, і чує дієслова, її пасивний запас слів збільшується і також покращується розуміння мовлення.

8. Плануйте день заздалегідь. Для того, щоб дитина скоріше опанувала розклад дня і у подальшому могла послідовно робити вправи у садочку і у школі, можете розмістити для неї на видному місці розклад дня. Для дошкільників — це «встали, зробили ранкові процедури» тощо, з дорослішанням дитини розклад дня ускладнюється.
9. Грайте з дитиною в цікаві ігри, які можете зробити разом.

Наприкінці хочеться зазначити, щоб досягти успіху у будь-якій діяльності, мама і дитина мають найперше перебувати в емоційній стабільності. Тому важливо не змушувати дитину робити вправи, які їй важко даються на даний момент, а створювати цікавий розвивальний простір і йти за інтересами дитини.

Любіть свою дитину такою, яка вона є! Займайтеся з нею у гарному настрої, проводьте час разом, не забувайте робити вихідний і просто спокійно проводити час!

Моторні навички, інтеграція примітивних рефлексів як запорука розвитку мовлення у дітей з синдромом Дауна

Іванна Щуцька

З'ясуємо, з чого починається дрібна моторика, яка вкрай необхідна для розвитку мовлення дитини. Дуже важливо не пропустити жоден з етапів розвитку дрібної моторики дитини.

Коли дитина народжується, вона здійснює мимовільні рухи пальчиками — іноді без видимих причин, а іноді у відповідь на зовнішні подразники. Тут ми можемо згадати хапальний рефлекс, коли дитина обхоплює та стискає предмет, що торкається її долоньки.

Через 3–4 місяці ми побачимо, як формується первинна координація рухів у малюка, коли він починає використовувати зір для управління діями рук, з'являється «усвідомлена» дрібна моторика. І для дітей цього віку це величезне досягнення. Малюк вчиться хапати предмети, які потрапляють у поле його зору, але,

Фото 1. Хапальний рефлекс

поки не вміє сидіти, він дотягнеться до них двома ручками, лежачи на спині або на животі.

З 6 місяця життя малюк вчиться перекладати предмети з однієї руки в іншу та освоює спочатку:

- грабельний захват (усіма пальцями рук);
- пінцетний захват (тільки великим і вказівним пальцями);
- щипковий захват (великим, вказівним та середнім пальцями).

Після формування та достатнього відпрацювання всіх захватів у дитини формується вказівний жест.

Вказівний жест — це важливий етап у розвитку малюка. В нормі вказівний жест у дітей з трисомією виникає приблизно в 18–24 місяці. Якщо дитина не може дістати щось, вона витягує ручку і направляє на бажаний об'єкт вказівний пальчик.

Фото 2. Грабельний захват

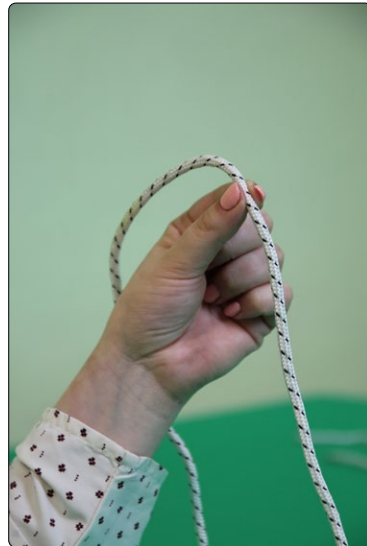

Фото 3. Пінцетний захват

Вказівний жест — це перший комунікативний жест. Тобто, це жест, спрямований до інших людей, спосіб невербального спілкування та комунікації дитини з навколишнім світом. Він є передумовою появи мовлення і використовується для спрямування власної уваги чи уваги інших людей на будь-який об'єкт.

Існують два типи вказівних жестів:

- імперативний (вказівний жест з метою отримання бажаного: «Я хочу печиво», «зроби це», «мені це цікаво»);
- декларативний (вказівний жест з метою привернути увагу співрозмовника: «Дивись, печиво!», «зверни увагу»).

У 12 місяців — стосовно близько розташованих об'єктів. У 18–24 місяці — вже для привернення уваги інших людей до об'єктів, що знаходяться далеко.

Вказівний жест є передумовою появи перших слів. Первинна функція вживаного слова зводиться до вказівки.

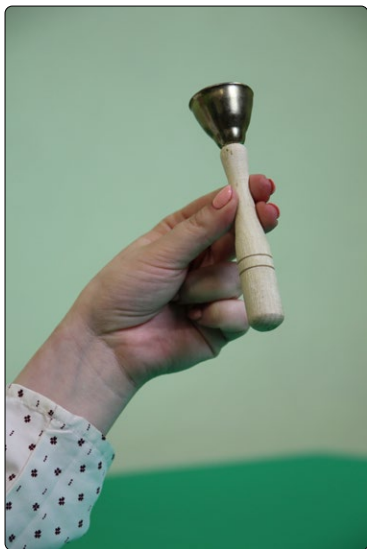

Фото 4. Щипковий захват

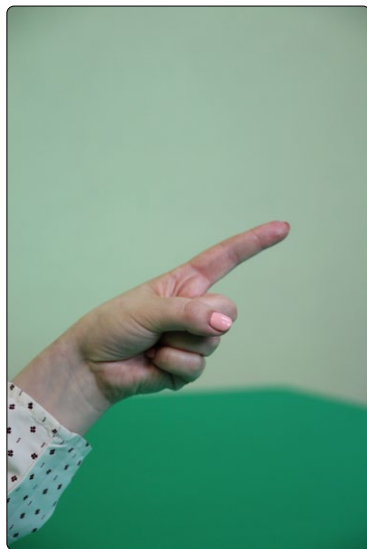

Фото 5. Вказівний жест

*Фото 6. Декларативний
вказівний жест*

*Фото 7. Вказівний жест для
привернення уваги інших людей
до віддалених об'єктів*

Відсутність вказівного жесту до 2,5 років дає привід звернути увагу на психо-мовленнєвий розвиток дитини.

Причини нездійснення вказівного жесту:

1. Моторна складова:

- моторна незрілість (коли дитина через поганий м'язевий тонус не може сформувати вірний жест);
- моторна імітація (коли дитина не може зімітувати прості рухи пальцями, кистями рук).

2. Психо-мовленнєва складова (дитина не розуміє, навіщо і в якій ситуації його потрібно використовувати).

Існує 3 варіанти розвитку вказівного жесту у дитини:

- дитина розуміє, в якій ситуації треба зробити вказівний жест, робить його, але неправильно (середнім, великим пальцем або всіма пальчиками одразу). В цій ситуації ми працюємо над моторним компонентом вказівного жесту;

- дитина може повторити різні рухи пальцями, в тому числі і ізолювані, але не розуміє, в яких ситуаціях і навіщо їй потрібно демонструвати цей жест. В цій ситуації ми працюємо над комунікативною, психоемоційною складовою вказівного жесту;
- дитина не говорить, не розуміє, жестової мови немає, імітації кистями і пальцями немає;
- формувати вказівний жест потрібно самостійно шляхом складання пальчиків дитини своєю рукою, її вказівним пальцем показувати на предмети та обов'язково вимовляти їхні назви.

Поступово зменшуйте фізичну підказку і робіть паузи, щоб дитина мала можливість спробувати жест сама. Важливо, щоб дитина навчилася використовувати вказівний жест повністю самостійно.

Як же допомогти дитині його сформувати?

1. Пальчикова гімнастика.
2. Натискати вказівним пальцем на кнопки, дзвіночки, поп-іт, жабки, які стрибають.
4. Ігри з пальцеходами та ін.
5. Практикуємо навчання під час їжі. Пропонуйте дитині на вибір те, що вона любить, та їжу, яка їй зовсім не подобається. Сенс у тому, що дитина отримує ту їжу, на яку вказує пальцем.
6. Вчимо дитину працювати вказівним пальцем (малюємо на піску, тиснемо пластилін, малюємо на запітнілому склі).

Фото 8. Формування вказівного жесту

Фото 9. Дитина натискає вказівним пальцем на поп-іт

Фото 10. Малювання пальчиками, розмазування крему

Фото 11. Гра в «сороку-ворону»

7. Робимо помічницю-рукавичку, у якій відрізаємо всі пальці і зашиваємо дірочки, крім вказівного. Працюємо в такій рукавичці з картинками в книжці, з пальчиковим театром тощо.

Таку рукавичку мама може зробити і для себе, щоб було веселіше.

8. Гра в «сороку-ворону».
9. Гра в «сіла мошка на долоньку».
10. Гра в валідацію проїзного квітка.

Фото 12. Гра в «сіла мошка на долоньку»

Фото 13. Гра в валідацію проїзного квитка

Дуже важливо не робити таке навчання «нудним» — це має бути гра, веселий досвід для вас обох!

Пам'ятайте, вказівний жест — важливий етап в онтогенезі розвитку дитини!

Запуск мовлення та зв'язок з хапальними рефlekсами

Хапальний рефлекс

Це вроджений рефлекс новонародженого. Хапальний рефлекс — автоматична та інстинктивна реакція новонародженого, яка залежить від середнього мозку (частина мозку, яка також відіграє важливу роль у розвитку зору і слуху дитини).

При дотику до долоні малюк згинає пальці і захоплює предмет в кулак. У нормі рефлекс добре виражений у всіх

Фото 14. Хапальний рефлекс

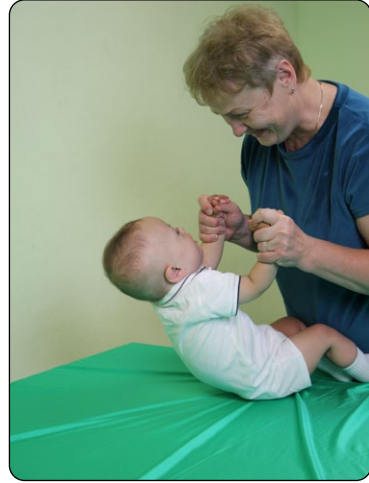

Фото 15. Рефлекс Робінсона

новонароджених. Іноді рефлекс настільки сильний, що новонародженого можна підняти вгору (рефлекс Робінсона).

Хапальний рефлекс можна викликати і з боку нижніх кінцівок — якщо доторкнутися до подушечок стопи пальцем, ви помітите, як дитина підверне пальці всередину стопи, ніби то намагаючись захопити предмет. На основі нижнього хапального рефлексу формується правильне ходіння (стопою).

Рефлекс ослаблюється до 3–4 місяців, у дітей з трисомією — до року, і щоб переконатися в цьому, потрібно буде сильніше натискати на долоню.

Надалі, на його основі, формуються довільні захвати предметів.

Тобто, якщо дитині складно тримати в долоньках олівець, ручку, ложку, зубну щітку, чашку, застібати гудзики або застібку-«блискавку» на речах, відчиняти двері, триматися за руку дорослого, то **обов'язково треба працювати з тонусом м'язів долоньок та хапальними рефлексами!**

Асиметрія або слабкість рефлексів можуть сигналізувати про проблеми з боку шийного відділу та ураження центральної нервової системи.

Для того, щоб дрібна моторика працювала добре, за віком дитини, ми повинні допомогти малюку гарно відчувати своє тіло і вірно робити рухи, які застосовуються великою моторикою.

Фото 16. Дитина тримає дорослого за руку

Активності для великої моторики

1. Гойдатись на гойдалках.
2. Лазити по деревах.
3. Плавати.
4. Будувати вежі.
5. Долати смуги перешкод.
6. Бавитись з тваринами.
7. Битись подушками.
8. Тягнути великі та важкі речі за собою або штовхати їх перед собою.
9. Грати в квача легким м'ячиком або важкими мішечками з крупою чи сіллю.
10. Здавлювати, стискати та розтягувати тісто, пластилін, слайм.
11. Повзати вперед, назад з положення «тачка» або їздити по підлозі на подушці на животі.
12. Гойдатись в покривалі.
13. Носити багато предметів перед собою в руках.
14. Грати в бокс, статую, буксир.
15. Ходити по бордюрах.

Фото 17. Дитину гойдають у покривалі

- 16. Робити відтискання.
- 17. Повзати по-пластунськи.
- 18. Кататися на велосипеді, скейті, самокаті, роликах.
- 19. Танцювати.

Фото 18. Дитина танцює

Фото 19. Дитина підстрибує

20. Підстрибувати.
21. Нахилити тулуб.
22. Штовхати ногою. Покажіть, як можна вдарити ногою по м'ячу різними частинами ступні.
23. Ловити мильні бульки.

Нейрогімнастика

Достатньо 5–7 хвилин в день, 1–2 рухи.

- Ходимо передпліччями по столу.
- Стискаємо та розтискаємо кулачки. Спочатку обидва кулачки стискаємо і розтискаємо, потім почергово:

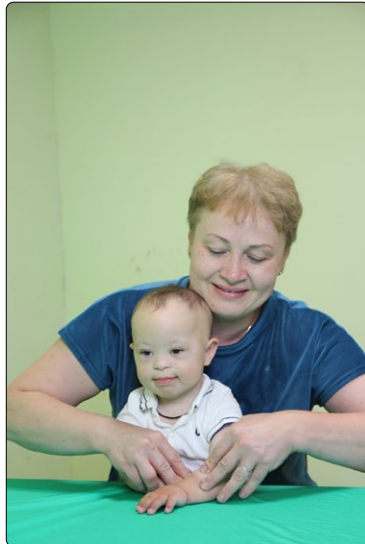

Фото 20, 20а. Дитина з допомогою дорослого ходить передпліччями по столу

одна ручка — кулачок стиснутий, друга ручка — відкрита долонька.

- Перевертаємо долоньки. Спочатку обидві долоньки повертаються догори, потім донизу, потім почергово: одна ручка — долонька вгору, друга ручка — долонька вниз.

Проблема з вимовлянням задньоязикових та шиплячих звуків. Зв'язок з неінтегрованим симетрично шийно-тонічним рефлексом (далі СШТР).

Які бувають шиплячі звуки? Це звуки [ж], [ш], [ч].

Які бувають задньоязикові звуки? Це звуки [г], [к], [х].

Чому дітям з синдромом Дауна (трисомією) важко даються ці звуки? Корінь язика (як і все тіло дитини) має низький тонус.

Як можна виправити цю ситуацію? Нам на допомогу приходить СШТР. Цей рефлекс є проміжним між положенням

Фото 21. Дитина повзає

Фото 22. Дитина сидить в позі W

лежачи на підлозі і вертикальним положенням. У дітей з трисомією СШТР розвивається з 10 місяців. Дитина повинна проповзати («рачкувати») приблизно 9 місяців свого життя.

Як ви вже зрозуміли, процес інтеграції СШТР відбувається під час рачкування. Давайте розберемо, для чого потрібно рачкування в перший рік життя дитини.

В процесі повзання на животі та рачкування у розвитку дитини вирішуються такі завдання:

- Долоні розвиваються та зміцнюються, посилюються їхні м'язи, шляхом самостійного утримання дитиною свого великого та важкого тіла і голови на маленькій площі долоньок.
- Зміцнюються ліктьові та плечові суглоби за рахунок навантаження тиском ваги тіла.
- Зміцнюються м'язи поперекового відділу (дітям з синдромом Дауна характерна поза сидіння із зігнутим поперековим відділом).
- Розправляється велика діафрагма, завдяки котрій дитина має гарний видих (а ми розмовляємо на видосі).
- Рачуючи, дитина пропрацьовує та зміцнює внутрішні м'язи бедра, підтягуючи коліна під живіт та згинаючи їх, що попереджує ходіння з розігнутими колінами (як на шарнірах).
- Корегує зір: довгий — близький, переключення зору з дальнього предмета на близький та слідкування за ним. Що важливо при читанні, грі у м'яч, переписуванні з дошки в зошит тощо.
- СШТР є профілактикою сидіння в позі W та вальгусній постанові стопи.
- З психоемоційної сфери, це причинно-наслідковий зв'язок. Якщо я зараз зроблю це, то потім буде таке.
- Увага на предметі. СШТР зав'язана на рух голови та ніг. Коли дитина сидить за столом та піднімає голову на педагога, її ноги, при не інтегрованому рефлексі — витягуються. А коли голова та очі опускаються вниз — ноги згинаються. Цей процес дуже заважає

дитині зосередитись на навчанні і дитина може бути неуважна на заняттях.

- Коли дитина стоїть в положенні рачки, високо піднімаючи та опускаючи голову:
 - її голосові зв'язки розтягуються, тим самим голос дитини стає більш голосним;
 - язик фізіологічно спускається вниз, що дає можливість тримати його за зубками.
- Блювотний рефлекс (зона уваги на корені язика) стає набагато слабшим. Дитина спокійно починає ковтати їжу, не подрібнену блендером.
- Посилюється тонус кореня язика та його бокових м'язів, що сприяє гарній вимові задньоязикових та бокових звуків.

Вправи та ігри на інтеграцію СШТР

- Дитина стоїть рачки. Пальці ніг разом, п'яти в сторони. Колінні суглоби знаходяться під кульшовими. Дитина сідає попою на п'яти. Долоні не відриваються від підлоги. 5–10 повторень.
- Дитина стоїть рачки. Прогинає та згинає спинку. Імітуємо рухи кішечки-собачки.
- Веселе повзання. Разом з дитиною рачкуйте та грайтеся в собачку. Весело гавкайте, спонукаючи дитину повторювати за вами.
- Рачкуйте за дитиною навколо стільця. Потім розверніться і зі словами: «Дожену, дожену!» почніть рух за дитиною.
- Рачкуйте по різних поверхнях.
- Візьміть каструлю та покажіть дитині, як кидати в неї дерев'яні кубики, пластмасові іграшки, м'ячі або якийсь предмет, що гримить. Потроху відсувайте

Фото 23а. В положенні рачки дитина прогинає спинку

Фото 23б. В положенні рачки дитина згинає спинку

каструлю подали. За допомогою такої гри ви сприятимете розвитку окоміру у дитини.

- Рачкування вдома без одягу — це не лише варіант загартовування, а й спосіб допомогти дитині краще відчувати своє тіло.
- Рачкування за машинкою, м'ячиком, сонячним зайчиком, лазерною указкою чи ліхтариком. Повзання в тунелі із стільців або килимка для повзання.
- Гра з повітряною кулькою. Вона велика, яскрава, легка, і тому дитині буде легше слідкувати за нею (початок дії, сама дія, кінець дії).
- Повзання по гімнастичній стінці. Дитина чергує руки-ноги, не пропускаючи щаблів. В процесі таких дій дитина зміцнює м'язи рук, спини, шиї та язика, що сприяє кращій вимові шиплячих та задньоязикових звуків.

Розглянемо ще декілька важливих примітивних рефлексів та їхній вплив на розвиток вимови дітей з трисомією.

Які є рефлекс стоп

Рефлекс Бабінського. Підшовний рефлекс. Нижній хапальний рефлекс

Ці рефлекс потрібні дитині для того, щоб навчитись ходити та мати правильний тонус м'язів ніг та стоп. Якщо тонус м'язів тіла в нормі, то і м'язи артикуляційного апарату працюють добре.

Коли дитина вертикалізується, вона повинна мати три основні точки опори на стопах:

1. П'яточний бугор (п'ятка).
2. Голівка першої плюсневої кістки на носі (великий палець стопи).
3. Голівка п'ятої плюсневої кістки на носі (мізинець стопи).

Точки опори стопи мають велике значення для:

- правильної постави дитини,
- правильного розподілення навантаження на тіло,
- підтримки рівноваги,
- формування балансу між різними групами м'язів.

Якщо дитина має неправильну установку стопи, то це явище може викликати таку патологію в розвитку стопи, як

Фото 24. Три основні точки опори на стопах

плоско-вальгусна установка стоп. Ця установка стопи характеризується зниженням зводу стопи, а самі стопи частково вивертаються всередину. Гомілки набувають дугоподібної форми, дитина має незграбну ходу, коліна повертаються всередину (X-подібна форма ніг), живіт «виходить вперед», а таз — назад. Таким чином, натягуються м'язи задньої поверхні тіла, разом з м'язами язика, і дитині важко дається вимова деяких звуків.

Вправи та ігри на зміцнення м'язів стоп

1. Ходіння на пальчиках та п'яточках.
2. Ходіння на внутрішній та зовнішній стороні стопи.
3. Присідання з широко розставленими колінами. Стопи стоять ширше пліч. Пальчики в різні сторони. Присідання схоже на сидіння на стілець.
4. Підніматись по сходах вгору. Спускатись по сходах вниз. Увага на коліна! Тримаємо рівно! Не завалюємо внутрішньо або зовнішньо!
5. Збираємо маленькі предмети пальчиками ніг в коробочку.
6. Піднімаємо з підлоги іграшки, схопивши їх стопами.
7. Бігаємо по сенсорній доріжці, по пересіченій місцевості.

Фото 25. Присідання з широко розставленими колінами

*Фото 25а. Присідання з широко розставленими колінами.
Стопи стоять ширше пліч. Пальчики в різні сторони*

8. Згортаємо рушник в джгут та кладемо його на підлогу. Дитину ставимо на рушник так, щоб стопи стояли перпендикулярно рушнику. Стопи дитини повинні стояти ширше за плечі. Присідаємо. Повторюємо 8–10 разів.
9. Катаємо стопами м'ячики, качалку, пляшку тощо.
10. Повзаємо на животі, відштовхуючись тільки пальчиками стоп. Таким чином формується правильний звід стопи, зміцнюються м'язи та суглоби стопи та покращується робота артикуляційного апарату.
11. Замітання стопою. П'ятка стоїть на підлозі, не рухаючись. Стопу відводимо назовні та починаємо рух всередину. Повторюємо 8–10 разів кожною стопою.
12. Витягуємо та стягуємо суглоби пальців стоп. Фіксуємо кожен палець, з котрим працюємо однією рукою, іншою рукою обережно розтягуємо та стягуємо окремо кожен суглоб.
13. Відштовхування стопами. Дитина лежить на спині, зігнувши ноги в колінах та притиснувши їх до грудей. Беремо стопи дитини та штовхаємо їх вперед. Чекаємо зворотного поштовху.
14. Повороти тулубом. Увага на таз та стопи, вони не повинні рухатись за тулубом.

Фото 26. Дорослий витягує та стягує суглоби пальців стоп дитини

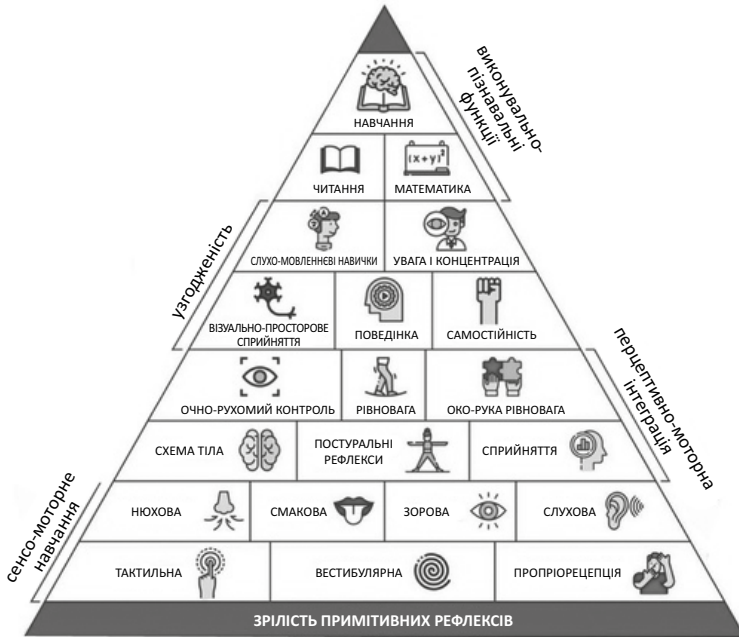
Фото 27. Дорослий піднімає великий палець стопи, промасажує м'яз, який тримає перший палець стопи

15. Поворот тулубом в положенні кроку. Поворот в сторону ноги, висунутої вперед.
16. Працюємо з передньою поверхнею гомілки. Підняти великий палець стопи. Знайти м'яз, який тримає перший палець стопи, та промасажувати його.
17. Вправа «Годинничок». Дитина лежить на спині прямо. Ноги на ширині плечей. Рухаємо стегнами дитини, щоб великі пальці стоп могли зімкнутись та розімкнутись. Рух повинен бути ритмічний та схожий на рух склоочисників автомобіля.

Піраміда Вільямса і Бергера

У піраміді Вільямса і Бергера автори ілюструють взаємозв'язок етапів розвитку дитини, зокрема наскільки всі сфери психічного розвитку дитини залежать від фундаменту — центральної нервової системи.

Автори вказують на те, що якщо ми не змогли розвинути дитину на більш ранніх етапах розвитку, які вказані на нижніх поверхах піраміди, то не можна вимагати формування навичок, котрі формуються поверхами вище. Тому ми рекомендуємо не ігнорувати рекомендації логопеда займатись мозочковою стимуляцією, моторним розвитком.

ЦЕНТРАЛЬНА НЕРВОВА СИСТЕМА

Піраміда Вільямса і Бергера

В своїй практиці ми часто стикаємось із думкою батьків про те, що це якась окрема сфера розвитку дитини і логопед може за декілька занять «поставити язичок дитини на місце і вона заговорить». Звісно, не все так просто. Мовлення — це вища психічна функція, яка знаходиться на не основі піраміди, не з боку і не відділена — вона високо-високо на ній. І перш ніж чекати від дитини вербального мовлення, треба пройти по кожному поверху ЦНС.

Як бачимо на піраміді навчання Вільямса і Бергера, здатність до навчання, когнітивний інтелект знаходиться на вершині піраміди, нижчі поверхи — це пропріоцептивний, моторний і сенсорний розвиток. Найнижчий поверх — це центральна нервова система. Таким чином, навчання базується на роботі центральної нервової системи. Фундаментом піраміди є здоровий організм людини. Порушення в системах організму на рівні генів, ДНК, елементів клітин, тканин і органів призводить до порушення роботи організму в цілому, в 1-шу чергу до порушення роботи центральної нервової системи.

Після народження дитини ми не очікуємо від неї відразу вміння ходити. Спочатку дитина вчиться піднімати голівку, потім перевертається на живіт, спирається на ручки, починає повзати, сідає, спинається на ніжки, піднімається завдяки якійсь опорі і лише потім починає ходити і бігати.

Отже, батькам і спеціалістам слід бути уважними до закономірної послідовності психічного розвитку дитини, розуміти актуальний етап розвитку і стимулювати навички відповідно до цього етапу, даючи час на формування й вищівання цих навичок.

Зрілість примітивних рефлексів

Примітивні рефлекси потрібні для того, щоб дитина пристосувалась до гравітації, розвинула свої фізичні, психо-емоційні системи. Завдяки примітивним рефлексам дитина народжується та розвивається із горизонтального положення до вертикалізації і ходіння.

Етапи розвитку

1. Тримає голову в положенні лежачи на животі.
2. Піднімає голову та плечі, лежачи на животі.
3. Піднімає голову, плечі та ноги від колін до стоп, лежачи на животі (літачок).
4. Лежачи на спині, піднімає голову та тіло, тримаючись за руки дорослого.
5. Впирається відкритими долоньками в поверхню, на якій лежить на животі, розігнувши лікті та високо піднявши плечі та голову.
6. Перевертається із животика на спинку та із спини на животик.
7. Лежачи на животі, згинає почергово ніжки в кульшових та колінних суглобах, імітуючи повзання по-пластунськи.
8. Повзає по-пластунськи, за допомогою рук та ніг. До того ж може робити в різні напрямки.
9. Підгинає ніжки під живіт, руки розігнуті, впираються в поверхню. Рачкує.
10. Самостійно виходить з положення рачки в положення сидячи.
11. Стає на коліна, тримаючи тіло вертикально.
12. Встає на стопи біля опори.
13. Ходить біля опори приставним кроком.
14. Починає ходити самостійно.

Вестибулярна система

Це система, яка використовується для аналізу положення і руху тіла в просторі. Ця інформація є основою рівноваги в процесі виконання рухів. У підтриманні рівноваги беруть участь руховий, зоровий аналізатори та аналізатор шкірного чуття. Знаходиться у вухах дитини. Розвиток починається з 6 тижня вагітності. Процес збудливості вестибулярного аналізатора у головному мозку існує від народження, набуває подальшого розвитку під час відпрацювання рухових навичок.

Вправи

- Гойдання на гойдалках, гамаку, у дитячому возику тощо.
- Різноманітні зміни положення тіла.
- Повзання, ходіння, стрибання по пересіченій місцевості.
- Кидання предметів сидячи, стоячи та в русі.
- Вправи на балансири.
- Ходіння по сходах.
- Стрибання на м'ячі, батуті.
- Тренування на обертальному кріслі.
- Обертання навколо себе.

Тактильна система

За допомогою тактильної системи дитина відчуває дотик та температуру зовнішніх об'єктів. З дотиком дитина отримує інформацію від рецепторних клітин шкіри, розташованих по всьому тілу.

Добре розвинена тактильна система впливає на сприймання подразників навколишнього світу і забезпечує своєчасну оборонну чи захисну реакцію тіла, що у мовленні відбувається за допомогою слова чи жесту, наприклад, це слово «ні», або похитати головою із сторони в сторону, або відвернутись чи виставити вперед руку. Розвиток тактильної системи має важливе значення для розвитку самосвідомості. З відчуттям дотику дитина розрізняє та відчуває частини тіла, отримує інформацію про різноманіття відчуттів у тілі — обійми, погладження, лоскотання. Нервові закінчення тактильної системи у мозку отримують інформацію від спеціальних рецепторних клітин шкіри. Сигнали сенсорної системи зворотного зв'язку з мозку до тіла сприяють здатності моторного планування, впливають на емоційну стійкість і соціальне функціонування.

Дисфункція цієї сенсорної системи може проявлятися у вигляді гіперчутливості, що характеризується підвищеною чутливістю до болю, температури, тиску і руху. Гіперчутливість проявляється у вигляді тактильного захисту.

Наприклад, дитина, гіперчутлива до дотику при купанні, розчісуванні і підстриганні волосся, може уникати будь-яких маніпуляцій також і в ротовій порожнині, демонструючи схильність до блювотного рефлексу та нестерпність до будь-яких гігієнічних процедур у роті, чистки зубів.

Діти з трисомією дуже часто мають і гіпочутливість тактильної системи, тому ми проводимо багато заходів щодо підвищення здатності відчувати та розрізняти тактильні відчуття. Нечутливість або слабкорозвинена чутливість до дотику проявляється через пошук дитиною сильного фізичного контакту. Діти з такою дисфункцією люблять міцно обійматись, битися руками, ногами або головою об тверді поверхні, врзатися у стіни, стискати долоні або сильно переплітати руки. Можуть провокувати бійки. Такі діти проявляють слабкі реакції на тілесні відчуття або взагалі відсутність больової реакції на незначні травми. Дефіцит дотикової сенсорної обробки несприятливо впливає на процес навчання.

Вправи

- Глибоке тиснення на м'язи та суглоби дитини, торкаючись усією долонею, а не кінчиками пальців.
- Простукування всього тіла дитини м'ячками.
- Розтирання тіла дитини різними матеріалами.
- Масаж м'язів артикуляційного апарату.
- Важкі фізичні активності: допомагати поливати квіти з важкої лійки, возити возик з покупками, тягати за собою важкі речі.
- Вкривати дитину сенсорною ковдрою.
- Мити посуд, діставати продукти з холодильника, грати в багнюці, ліпити з тіста тощо.
- Грати з сенсорною коробкою.

Всі вправи обов'язково проговорюємо з дитиною!

Пропріоцепція

Пропріоцепція — це сприймання власного тіла відповідно до його положення у просторі, сприймання зміни положень голови, тулуба, кінцівок, а також відносно одне одного, це відчуття й керування м'язами та орієнтування у просторі. Пропріоцепція забезпечує рівень активності дитини, впливає на розуміння зміни тіла при здійсненні рухів, відчуття ваги, м'язової напруги, сили та швидкості, також значною мірою впливає на плавність виконання рухів, їх планування і контроль, здатність підтримувати правильну поставу.

Коли ця система не розвинута, виникають проблеми з моторикою у дітей. Їм важко або вони не вміють застібнути гудзик, блискавку, одягатись, малювати або писати, грати з м'ячем. Вони постійно на щось натикаються, щось розбивають. Їх часто називають незграбними. Під час їжі дитина не пережовує її ретельно, не прикладає достатньої сили, наприклад, щоб вкусити яблуко. Вибирає продукти, які тягнуться або хрусткі. Крім того, дитина може легко втомлюватися при споживанні їжі, що вимагає тривалого жування. Дисфункції в пропріоцептивній системі також можуть проявлятися занадто слабким хапанням предметів, стабілізацією тіла підпиранням об стіну, легкою стомлюваністю, самости-муляційною поведінкою. Все це потрібно дитині для того, щоб утримувати увагу та зняти стрес. З дефіциту пропріо-цептивної системи розвивається диспраксія, що охоплює малі та великі м'язові групи.

Як навчити пропріоцептивну систему працювати добре? На допомогу приходять система модуляції. Простіше кажучи, потрібно навчити дитину контролювати процеси збудження та гальмування. Від легкого до складного.

Вправи

- Рвати папір.
- Ігри з м'ячем.
- Ігри з підйомом та пересуванням важких предметів.

- Тягнути візочок з покупками.
- Поливати квіти.
- Будувати.
- Простукування тіла.
- Гра-пересипайка.
- Масаж.
- Пити з трубочки.
- Плюватись, кривлятись.
- Прибирання (допомагати батькам по дому).
- Балансир.

Зорова система

Зорова сенсорна система дозволяє орієнтуватись у просторі, вивчати оточуючий світ, навчатися, брати участь у всіх видах діяльності.

Сучасні вітчизняні науковці зазначають, що зір забезпечує одержання інформації про предмет, його освітлення, колір, форму, розмір, відстань, на якій він знаходиться від нас, про рух предмета.

При порушеннях зору дитина має певні труднощі:

- труднощі у процесі пошуку очима конкретного предмета, який перебуває у русі;
- проблеми з пошуком одягу, складності з підбором шкарпеток, взуття;
- в процесі одягання, читання, під час руху транспорту, знаходячись усередині, дитина може відчувати проблеми з рівновагою аж до блювотного рефлексу;
- під час ігор виникають проблеми зі складанням пазлів, башт, дитина зосереджена на деталях, не бачить цілу картину;
- може демонструвати нехарактерну реакцію на світло або кольори.

Для збереження зору важливо здійснювати гігієнічні процедури для очей кожного дня — вмиватись теплою водою,

не терти очі брудними руками тощо. Слід регулярно перевіряти зір у офтальмолога, за потреби та за призначенням лікаря носити окуляри для корекції зору.

Вправи

- Переключати увагу з ближнього предмета на дальній (кидання м'яча).
- Переключати увагу справа наліво та навпаки (нахили тіла вправо і вліво).
- Слідкувати за мильними бульбашками (високо піднімаючи голову, дуємо на мильні бульбашки).
- Вчити кольори (кидаємо в коробку різнокольорові м'ячі, заняття в басейні з різнокольоровими м'ячиками).
- Де пташка, де мама тощо (добігти або доповзти до предмета, який шукаємо).

Слухова система

Слухова сенсорна система служить для сприймання та аналізу звукових коливань зовнішнього середовища. Вона набуває у людини особливо важливого значення у зв'язку з розвитком мовного спілкування. Діяльність цієї системи також має значення для оцінки тимчасових інтервалів — темпу і ритму рухів.

При порушеннях слухової сенсорної системи дитина може дратуватись від голосних звуків, які легко відволікають, має труднощі з розумінням словесних підказок під час одягання, навчання тощо; здається, ніби вона не чує, коли хтось її кличе; часто закриває вуха або голосно говорить, щоб відокремитись від шуму; іноді трапляється, що, вражена деякими звуками, часто їх повторює.

Гігієна слуху:

- Регулярно та обережно мити вушка.
- Не слухати гучні звуки.
- Вчасно лікувати хвороби вуха, горла та носа.

Вправи

Обережно знайомимо дитину з різними звуками: природи, класичної музики, дзвіночки, сигнали спецмашин, звуки тварин тощо.

Дитина приймає позу тваринки та вимовляє звуки, які повторюють звуки тварин (курочка: скласти ручки за спиною, підняти голову, вимовляти ко-ко-ко тощо).

Нюхова система

Здатність відчувати запахи. Орган нюху — це контактний аналізатор, що сприяє пізнанню навколишнього середовища, впливає на працездатність, дає можливість одержувати естетичну насолоду. Є найшвидшою сигнальною системою.

Відіграє важливу роль у житті людини та має такі функції:

- інформативну — отримуємо інформацію про речовину, яка може нести загрозу людині;
- смакову — рецептори пов'язані із смаковими та формують різні смаки;
- естетичну — приємні аромати сприяють виробленню ендорфінів, або гормонів радості, та піднімають настрій.

Гіпочутливість нюху може проявлятися в пошуках дитиною сильних ароматичних стимулів:

- нюханні предметів та людей;
- вподобанні неістивних речей;
- лизанні рук.

Вправи

- з раннього дитинства нюхаємо різні запахи та пояснюємо їх;
- гра в лото запахів.

Таким чином починаємо формувати артикуляційний апарат.

Смакова система. Орган смаку

Це аналізатор зовнішнього середовища, що відповідає за дегустаційну функцію в організмі.

Формується внутрішньоутробно.

Традиційно прийнято вважати, що солодкий та солоний смак приймаються кінчиком язика, кислий — його боками, гіркий — середньою частиною.

Відчуття: хрумкий, тягучий соковитий, протухлий.

Текстура, вологість, температура, жирність.

Підвищена чутливість до смаку проявляється у наданні дитиною переваг стравам тільки певної консистенції та певного смаку, а також низькою толерантністю до смаків. Страви з виразним смаком нерідко викликають нудоту. Проявами дратівливості цього відчуття є нюхання, брання до рота неістівних предметів. Крім того, дитина відчуває труднощі в диференціації смаку та температури їжі, смокче свої щоки, язик та губи, може не мати смакових уподобань.

Наш мозок робить велику роботу. Нам здається, що при прийомі їжі активна тільки наша система травлення, але це не так. Мозок працює разом зі смаковою та нюховою системами, саме вони допомагають впізнавати смаки. Завдяки складній анатомії ми пам'ятаємо смаколики з дитинства. Ще одна система, яка допомагає формувати пам'ять, увагу та артикуляційний апарат.

Вправи

- Даємо смакувати з раннього віку невеличкі шматочки їжі.
- Даємо на кінчик язика.
- Вчимо забирати їжу з ложки, виделки.
- Не годувати дитину, коли вона зайнята гаджетами.
- Іноді даємо посмоктати «Чупа-чупс».
- У відповідному віці переходимо на тверду їжу.
- У відповідному віці додаємо прикорм.
- Даємо дитині лизнути різні консистенції їжі та різні смаки, починаючи з 5-місячного віку.

Постуральна система

Наше існування невід’ємно пов’язане з земним тяжінням — ми весь час адаптуємось до змін. І перший помічник людини в гравітації — постуральна система. Постура — це поза, стійка, яка була прийнята в просторі та зберігається тілом в процесі м’язової активності або у випадку скоординованого скорочення груп м’язів, що спеціально працюють для її підтримки.

Є 2 типи постури:

Динамічний — це те, як ви тримаєте себе, коли рухаєтесь (йдете, бігаєте, щось піднімаєте). М’язи та допоміжні структури повинні працювати, щоб пристосуватись до зміни обставин.

Статична поза — це те, як ви тримаєте себе, коли не рухаєтесь, стоїте, сидите. Сегменти тіла вирівняні та підтримуються у фіксуючому положенні. Це можливо завдяки координації та взаємодії різних груп м’язів, котрі працюють статично, щоб протидіяти гравітації та іншим силам.

Постуральний баланс — це здатність підтримувати та керувати загальним центром ваги тіла в кордонах бази його підтримки з метою уникнення його падіння чи втрати рівноваги при статичному або динамічному положенні.

Постуральний баланс забезпечують 4 системи: стопи, скронево-нижньощелепний суглоб, вестибулярний апарат та очі.

Вправи

- Ходіння на пальчиках, п’ятках, внутрішній та зовнішній стороні стопи.
- Гра в море хвилюється.
- Гра в квача.
- Гра, як ходять звірята: зайчик стрибає, слон тупає, жабка скаче, павучок повзає тощо.
- Ходіння на руках в положенні тачка.
- Плавання.
- Стимулювати дитину ходити по сходах, стрибати на батуті, ходити по пересіченій місцевості.
- Масаж, ЛФК.

Сприймання

Складний пізнавальний психічний процес, який полягає у відображенні людиною предметів і явищ загалом, всіх їхніх якостей при безпосередній дії на органи чуття.

Зазвичай сприймання є результатом взаємодії ряду аналізаторів.

Рухові відчуття тією чи іншою мірою беруть участь у всіх видах сприймання. У процес сприймання завжди включені рухові компоненти (обмацування предметів і рух очей при сприйманні конкретних предметів, промовляння відповідних звуків при сприйнятті мовлення).

Сприймання простору.

В основі сприймання тривимірного простору лежить функція вестибулярного апарату. Він тісно пов'язаний з апаратом окорухових м'язів, і кожна зміна в вестибулярному апараті викликає рефлекторні зміни в положенні очей.

Стрибаємо, бігаємо, балансир тощо.

Сприймання часу.

Найбільш елементарною формою є процес сприймання тривалості послідовності, в основі яких лежать елементарні ритмічні явища, відомі під назвою біологічного годинника.

Проговорюємо початок дії, саму дію, кінець дії на абсолютно будь-якій вправі.

Сприймання руху.

Сприймання об'єктів. Властивості сприймання: предметність, цілісність, структурність, осмисленість, активність, константність (відносна постійність образу).

Вправи

- Ігри з водою, піском.
- Ходіння по пересіченій місцевості в різні пори року та доби.
- Ігри з сенсорними коробками.

Схема тіла.

Це психічна структура, в якій відображена конструкція власного тіла людини. Тільки завдяки їй можлива успішна координація рухів різних частин тіла людини. Для розвитку мовлення дитина повинна знати, де в неї розташовані руки, ноги, ніс, рот та інші частини тіла, як зробити вдих та видих, а також ідентифікувати себе.

Вправи

- Гра з прищіпками. Навішуємо на одяг дитини прищіпки. Дитина повинна їх знімати. Ми коментуємо, звідки дитина зняла прищепку.
- Накриваємо частину тіла (окрім голови) сенсорним мішком та допомагаємо дитині вилізти з пастки.
- Логоритміка. Під пісеньки показуємо частини тіла.

Висновки

Таким чином, розвиток комунікативних навичок в процесі онтогенезу починає відбуватися не раніше, ніж сформовані певні фізичні та когнітивні функції. В іншому разі дитині нецікаво слухати казки, повторювати нові слова, мислити, уявляти різні образи для своєї гри тощо.

Найбільша увага має бути спрямована на відпрацювання всіх етапів розвитку дитини, вчасне виявлення порушень в психоемоційній сфері та їхню корекцію спеціалістами відповідного профілю.

Ігрова діяльність як умова формування комунікативних навичок та розвитку мовлення

Наталія Тамоян

Значення гри у житті дитини

Те, що гра має величезну цінність і вплив на життя дитини, не підлягає сумніву. У грі дитина отримує багатогранний та життєво важливий досвід — самопізнання та самоусвідомлення, розвиток мислення, планування, зацікавленість та увага, пам'ять, спонтанність та творчість, взаємодія та комунікація, знаходження рішень у складних ситуаціях, імітація, ініціатива, наслідування, гнучкість та саморегуляція, навички соціально-побутового орієнтування.

В багатьох роботах закордонних авторів (З. Фройд, А. Адлер, В. Штерн, Е. Еріксон) гра головно названа засобом вираження та розв'язання дитиною своїх внутрішніх конфліктів. Безумовно, це значення гри дуже важливе для розвитку саморегуляції. Але є ще і другий шар: при цьому дитина не тільки виражає, але перетворює свою особистість, що, на наш погляд, і складає основний зміст гри.

Зарубіжні автори, розглядаючи особливу активність дітей більш раннього віку, пропонують взяти за одиницю гри дію «відображення». Йдеться про те, що коли дитина навчилась ходити, вона починає грати в «ходьбу», тобто ходити не для того, щоб кудись прийти, а заради самої ходьби. Таким чином, предметом дії стає ходьба. Дитина відображає («грає») й інші дії, які засвоїла (ходьбу, одягання, годування), почуття

(страх, невдоволення). Так відбувається відокремлення дії від образу (уявлення, знання про дію) дії — найважливіша подія в психічному розвитку людини. З цього погляду гра для дитини створює можливість керувати своєю дією, бути суб'єктом щодо неї. Дитина на першому році життя активно опановує свої дії та рухи.

Ігрові періоди

С. Грінспен, С. Уідер, К. Бриш, І. Гладченко, К. Гроос, Ф. Бойтендайк, Є. Клапаред у своїх роботах зазначають, що достатньо рано у дитини з'являється самостійна гра, а також партнерська гра з дорослим чи іншими дітьми. Зокрема, особливого значення гра зі значущим дорослим набуває саме на першому та другому роках життя. Автори вказують, що завдання дорослого — спостерігати і чуйно підтримувати гру дитини відповідно до актуального рівня її розвитку, розуміти ті цінності, які проживаються дитиною у грі, чи то цінність власних тілесних відчуттів, рухів, кордонів, почуттів тощо, чи цінність відносин. І на основі цього пропонувати дитині саме ті ігри, які допоможуть освоїти такі етапи розвитку. Ігри, які представлені нижче, відповідають віковим потребам й особистісному розвитку дитини починаючи від народження: від простих маніпуляцій з предметами або власним тілом до складних рольових ігор та ігор за правилами. Зарубіжні дослідники пропонують умовно поділити ігри на три великі групи відповідно до трьох основних ліній розвитку відносин у житті людини:

- відносини зі світом людей;
- відносини зі світом предметів;
- відносини із собою.

Слід зазначити, що розвиток цих ліній тісно взаємопов'язаний в онтогенезі дитини. За нашими спостереженнями,

наприклад, перші символічні дії також зароджуються на перетині цих трьох ліній, провісники символічної гри та різні форми ми побачимо у всіх трьох сферах розвитку дитини.

Для зручності автори представили таблиці, які ми розмістили нижче, в яких відповідно до ліній розвитку розташовані ігри. Ми завжди можемо виділити щось спільне, важливе в іграх дитини, що пронизує всі три лінії розвитку відносин на певному етапі. Наприклад, якщо у дитини є потреба у проживанні напруги (точка рівноваги та спокою — очікування — мобілізація — кульмінація — переживання задоволення — точка рівноваги та спокою), вона вносить цю напругу і в соціальні ігри, і в дії з іграшками, і у відносини з собою.

Дитяча гра машинкою буває різною. Дорослим — батькам та спеціалістам, слід бути уважним до того, як саме дитина грає з машинкою. Йдеться про те, що коли у дитини є потреба в ритмі та повторях, дитина відтворює одні й ті самі дії з машинкою — крутить колеса, возить її по колу; потреба у переживанні напруги різко змінює гру: машинка починає у щось врзатися чи з'їжджати з гірки. Потреба дитини впорядковувати світ призводить до маршрутних ігор і ланцюжка дій з цією машинкою. Потреба у проживанні соціальних відносин (ролі та правила) породжує сюжетно-рольові ігри з тією ж машинкою.

Знання послідовності появи нових ігор в онтогенезі допомагає нам у роботі з дітьми з синдромом Дауна: ми можемо бачити перехід від одного етапу до іншого, а також «застрягання» на тому самому типі ігор. Іноді процес розвитку гри у дітей з трисомією не відбувається самостійно, їм властиво довго грати в одну і ту саму гру, повторюючи її раз у раз. У таких випадках перед спеціалістом/батьками стоїть завдання визначити, що для дитини важливо в цій грі, якою є її цінність, чи можливо запропонувати їй іншу гру і в який момент слід це зробити.

При виділенні основних подій у психічному житті дитини та об'єднанні їх у етапи (і у більші блоки — «ігрові періоди») ми спиралися на уявлення про розвиток особистості

закордонних психологів, теорію розвитку та теорію прихильності, а також концепцію «DIR/Floortime».

1. Перший ігровий період триває приблизно від народження малюка до кризи одного року та присвячений:
 - формуванню узгодженого діалогу з близькими дорослими,
 - сприйняттю самого себе на рівні тілесних відчуттів,
 - відмежуванню власного тіла від світу — протиставлення відчуття власного тіла відчуттю навколишнього світу.
2. Другий ігровий період триває приблизно до кризи трьох років. Він присвячений:
 - виявленню своїх цінностей,
 - співвіднесенню з ними,
 - створенню картини Себе,
 - проведенню кордонів (відмежування своїх цінностей).

Наприкінці цієї ігрової епохи дитина говорить про себе «Я».

3. Третій ігровий період триває від кризи трьох років приблизно до школи і присвячений:
 - проживанню та захисту власної цінності в соціальних відносинах,
 - заняттю позиції стосовно себе та світу,
 - формуванню судження про себе та світ.

Перший ігровий період — початок формування відносин із близькими, з навколишнім світом і виявлення себе через діалог із нею. Величезну роль у розвитку дитини від народження відіграють її потреби. К. Бріш у книзі «Теорія прихильності та виховання щасливих людей» класифікує базові потреби малюка таким чином:

- фізіологічні потреби: створення умов безпеки (харчування, сон, дах над головою, свіже повітря тощо);
- потреба у прихильності: дитина потребує встановлення близьких відносин з дорослою людиною, яка завжди може захистити та заспокоїти її;

- потреба у дослідницькій активності: потреба відкривати нове.

Ігри 1-го етапу (0–3 міс.) 1-го ігрового періоду

Ігровий зміст: комфорт/дискомфорт, пошук та утримання комфорту.

Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
<p>Ігри віч-на-віч (залучення уваги до обличчя дорослого). Дорослий імітує міміку та дії дитини («дзеркало»).</p> <p>Дорослий копіює, посилює та варіює вокалізації дитини. Звертаємо увагу на задоволення від спілкування.</p> <p>Шукаємо ігри, які приносять дитині задоволення.</p> <p>Намагаємося не лякати і не перезбуджувати дитину.</p> <p>Звертаємо увагу на знаки, які вказують на занепокоєння дитини (див. таблицю Бразельтона нижче). Фази уваги та взаємного інтересу чергуються фазами відпочинку.</p>	<p>Сенсорні ігри (отримання насолоди).</p> <p>Ігри формування простежування.</p> <p>Тактильно-ритмічні ігри.</p>	<p>Ігри на привернення уваги до тіла — у зоні задоволення та комфорту.</p> <p>Відчуття не повинні бути лякаючими, неприємними.</p> <p>Тактильно-ритмічні ігри: використовуємо рівний спокійний ритм.</p> <p>Дорослий підлаштовується під ритм дитини.</p> <p>Ігри на формування контролю за положенням голови.</p> <p>Ігри на формування координації «рука-око» та «рука-рот».</p> <p>Ігри на глибоку чутливість (без напруги).</p>

Таблиця Бразельтона

Показники балансу та перенавантаження у немовлят та маленьких дітей за Ельсом і Бразельтоном (Als, Brazelton):

Стан дитини	Відкритість та зосередженість	Перевантаження з можливістю саморегуляції	Перевантаження з неможливістю регуляції без допомоги дорослого
Показники			
Фізіологічні	<ul style="list-style-type: none"> • Рівномірне дихання • Рожева шкіра 	<ul style="list-style-type: none"> • Дитина позіхає, зітхає, чхає • Гримасує 	<ul style="list-style-type: none"> • Здавлене, нерівномірне дихання, затримка дихання • Мармурова, почервоніла або надто бліда шкіра • Позиви до блювання, зригування (у немовлят)
Рухові	<ul style="list-style-type: none"> • Голова повернена у бік співрозмовника • Притискається до дорослого • М'які, добре модульовані рухи • Ненапружене положення тіла, рівномірно розподілений по всьому тілу м'язовий тонус 	<ul style="list-style-type: none"> • Вчіплюється руками (наприклад, в одяг) • Руки або ноги притиснуті одна до одної • Рука знаходиться в роті, притиснута до голови або до вуха • Рука притиснута до тіла, водить рукою по тілу • Смокче палець, соску 	<ul style="list-style-type: none"> • Тіло мимоволі розпрямляється • Пальці руки розчепірені і підняті вгору • Відхиляється всім тілом, відвертається • Стукає руками • Відводить, відштовхує від себе руку дорослого • Завмирання, застигання всім тілом

Стан дитини	Відкритість та зосередженість	Перевантаження з можливістю саморегуляції	Перевантаження з неможливістю регуляції без допомоги дорослого
Сну та неспання (збудження, врівноваженості)	<ul style="list-style-type: none"> • Дитина бадьора і уважна • Стійкий емоційний баланс • Добре витримує незначні зміни ситуації та невелику напругу 	<ul style="list-style-type: none"> • Частково бадьора і уважна, частково стомлена і неспокійна 	<ul style="list-style-type: none"> • Нестійкий емоційний баланс (часті зміни поведінки) • Дрімота • Витріщання очей, застиглий погляд • Хниче, плаче
Взаємодія	<ul style="list-style-type: none"> • Шукає поглядом контакту з дорослим, переймає контакт та підтримує • Посміхається (злегка розгойдуючись, трохи відкрила рота), сміється • Відкрита, активна • Зацікавлена 	<ul style="list-style-type: none"> • Обличчя без жодного виразу • Відводить погляд • Часто моргає, заплющує очі 	<ul style="list-style-type: none"> • Недосяжний для спілкування • Збуджений, надмірно бадьорий

Можливість відкривати світ, бажано для початку у спільній грі з дорослим — життєво важлива потреба дитини від народження. Діти найкраще освоюють нове, якщо задоволені перші дві потреби — потреба у безпеці та надійній прихильності.

На першому етапі, досліджуючи світ, дитина реалізує такі потреби:

- потреба у сенсорних враженнях, у чуттєвому сприйнятті світу;

- потреба в «особистій ефективності»: можливість щось змінити;
- потреба уникнення неприємних відчуттів.

Якщо всі ці потреби задоволені, тоді в цей період світ починає переживатися дитиною як добрий, підтримуючий: цьому світу і собі можна довіряти, на нього можна спертися, щоб піти далі у своєму розвитку. Тут роль супроводжуючого дорослого просто незамінна. Дитина ще не має достатніх можливостей і здібностей забезпечити собі комфорт і безпеку (захист). Це відповідальність і турбота дорослого, що знаходиться поруч. Дорослий допомагає дитині врегулювати напругу в тілі та збудження, які постійно виникають, за зміни умов зовнішнього середовища або відчуття внутрішнього дискомфорту (голод, втома, нудьга, біль тощо).

Дорослий приходиться на допомогу тоді, коли афекти стають особливо інтенсивними та нестерпними. У дитини дуже мало механізмів, які допомагають повернутися в точку рівноваги та утримати її. Вона справляється з невеликими напруженнями в тілі за допомогою гримас, кашлю, і якщо не має можливості сама повернутися в зону комфорту, то втрата цієї зони веде до переживань страху і жаху і малюк відчайдушним криком просить про допомогу. К. Віннікотт розглядає цей стан як близький до переживання смерті. К. Віннікотт й інші автори вказують, що те, наскільки дорослий уважно ставиться до знаків та сигналів немовляти (див. таблицю Бразельтона), закладає основу ставлення малюка до себе та навколишнього світу.

Дорослий рухається плавно, дозує враження, витримує правильну тілесну дистанцію, шанобливо ставиться до потреб та інтересів дитини — і у малюка з'являється все більше можливостей саморегуляції за допомогою спочатку фізично, а потім емоційно доступного дорослого. Він починає шукати свою «гавань безпеки» (К. Бриш) — дорослого, який дає йому це відчуття. Про переживання небезпеки (збільшення дистанції з емоційно значимим дорослим) свідчать реакції

у тілі (напруга, відчуття дискомфорту), які знижують дослідницьку активність.

Якщо дитина добре відчуває своє тіло, вона може вчасно «помітити» цю напругу і вирушити на пошуки безпечного простору поряд або на колінах/руках дорослого. Грубе втручання у тілесні кордони, неповажне ставлення до тіла дитини (як, наприклад, часто буває в інтернатних установах) можуть порушити її власний діалог зі своїм тілом, що надалі може призвести до яскраво вираженої польової поведінки або захопленості (аж до неконтрольованого перезбудження).

Ігри 2-го етапу (3–6 міс.) 1-го ігрового періоду

Ігровий зміст: задоволення/невдоволення — пошук того, що подобається, уникнення того, що не подобається.

Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
Емоційні та ритмічні ігри, спрямовані на взаємодію. Ігри в хованки («ку-ку»), ініціатор — дорослий.	Ігри на формування хапання та відпускання предмета. Ігри, що стимулюють активну участь дитини у дослідженні властивостей предмета руками, через рот та через розгляд предметів.	Ігри з балансом у позі лежачи. Ігри в одному ритмі. Рух на руках.

Ігри 3-го (6–9 міс.) та 4-го етапу (9–12 міс.) 1-го ігрового періоду

Ігровий зміст: задоволення/невдоволення; проживання напруги (точка рівноваги та спокою — очікування — мобілізація — кульмінація — переживання задоволення — точка рівноваги та спокою).

Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
<p>Ініціює сам гру у хованки (накидає ганчірочку собі на голову). Перші ігри на наслідкування (плескає в долоні, прощається). Гра: «Дай — на», «Покажи — назви». «Ку-ку»: ініціатор — дитина.</p>	<p>Дорослий приєднується до «польових» вражень дитини в іграх, які його захоплюють: ігри з водою, з квасолею, стрибки. Маніпуляції із предметом. Циркулярна гра. Ігри, створені задля встановлення зв'язку «дія — результат». Ігри, створені задля формування образу предмета. Дослідження простору. Ігри на співвідношення предметів. Предметна функціональна гра. «Ку-ку»: ініціатор — дитина.</p>	<p>Ритмічні ігри із прискоренням та уповільненням темпу. Ігри з балансом у позі сидячи та стоячи. Гра зі своїми діями (стрибки, розгойдування). Перші ігри з «рваним» ритмом і кульмінацією («По купи — по купам»): в іграх з кульмінацією дитина вчиться налаштовуватися на подію (Бух!), готуватися до неї, передбачати її. З'являється очікування: дитина уважно дивиться в обличчя дорослому. «Ку-ку»: ініціатор — дитина.</p>

Фото 1. Дитина грає з предметами

Криза одного року: перехід до нових відносин зі світом.

	Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
Опис кризи	Дорослий перестає бути обов'язковою умовою адаптації дитини (відбувається не тільки фізичне, а й психічне відділення дитини від дорослого). Польові тенденції тимчасово заважають розвитку взаємодії з дорослим (важко відірватися від об'єкта і розділити увагу з дорослим).	З'являються яскраві реакції протесту (негативізм, агресивні дії). Супроводжуючий коментар допомагає впоратися з польовими тенденціями у поведінці. Потрапляє під владу дії навколишнього сенсорного поля.	Важко перервати незавершену дію. Починає сам встановлювати безпечну дистанцію з навколишнім світом.

	Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
Супровід: інструментарій	Переключення уваги дитини на ігри, які приносили їй задоволення у попередні періоди.	Дорослий забезпечує сталість середовища через режим, чіткі межі (можна — не можна, безпечно — небезпечно).	Перемикання уваги дитини на ігри, які приносили їй задоволення в попередні періоди.

Другий ігровий період — освоєння фізичного простору та формування кордонів зі світом. Поява свого «власного». Ключовими словами при описі цієї ігрової епохи будуть цінності, тобто те, що емоційно значуще, важливе для дитини в даний момент, світ почуттів та межі цього світу. Малюк відкриває світ своїх почуттів та імпульсів, за допомогою дорослого через діалог із ним намагається зрозуміти їх, вчиться не боятися їх та поводитися з ними. Дорослий, розуміючи дитину в її почуттях, допомагаючи подолати небезпечні імпульси та негативні почуття, закладає фундамент для подальшого поважного поводження дитини з ними.

У цей період активне дослідження та ігри з тілом, предмети та фізичним простором, розвиток мови та формування навичок самообслуговування дають дитині можливість «відокремити» себе від навколишнього світу, виявити «своє власне», сказати про себе «Я». Можна стверджувати, що в цей період світ переживається дитиною з погляду краси та цінностей: «подобається мені це чи ні». У дитини є величезне бажання отримувати задоволення від власної дослідницької активності та гри, від діалогу з дорослими, їй важливо отримувати увагу та визнання від оточуючих. Також у дитини є потреба у побудові кордонів свого безпечно-го та звичного світу.

Проведення кордонів із зовнішнім світом на рівні тілесних відчуттів та душевних переживань — основна умова звернення до власних цінностей, проживання цінності свого внутрішнього світу (те, що відбуватиметься у Третьому ігровому періоді), основна умова формування самоцінності. Роль дорослого — супроводжувати дитину при зустрічі з небезпечним і давати автономію там, де вона може впоратися сама, дуже шанобливо ставитися до цінностей і меж її світу. Це дає можливість дитині вибудувати узгоджений та безпечний діалог із собою, зі своїми почуттями та не боятися їх, переживати себе як гарну.

Афекти та імпульси захоплюють дитину, це час особливо яскравих афектів: істерик, упертості, жадібності, ревнощів, але водночас яскравих проявів кохання, радості, задоволення. Якщо дорослий не витримує почуттів дитини (наприклад, боїться їх і тому залишає її віч-на-віч із почуттями або пригнічує їх, забороняючи їх прояви), надалі це може призвести малюка до нерозуміння своїх переживань, страху перед ними або нечутливості до них. Але якщо дорослий витримує бурхливий тиск почуттів дитини і є достатньо часу і простору для гри (щоб упорядковувати свої враження, будувати маршрути, перетинати кордон), тоді у дитини з'являється новий механізм для саморегуляції: вона сама починає стежити за своєю безпекою із опорою на свій звичний та безпечний світ. Дитина захищає і оберігає його: прагне повторення своїх звичних і важливих переживань, стає вибірковою у виборі їжі, маршрутів, навколишніх предметів, прагне порядку і сталості. Тут роль супроводжувачого дорослого — поважати та підтримувати цю потребу у захисті власного, допомагати формувати це «власне». Особливої важливості набуває діалог стосовно цінностей: твоє — моє. Близький дорослий, залишаючись у відносинах з дитиною, шанобливо ставиться і до своїх, і до її цінностей.

Дитина бачить, як дорослий відстоює свої цінності, і це створює передумови для того, щоб дитина змогла надалі захищати те, що важливо для неї. Це час наслідування та «приміювання» на себе способів дії свого ближнього оточення

та експериментування з ними, час предметно-практичних ігор з предметами та простором, появи перших символічних ігор. Час розвитку та вдосконалення мови як переходу до плану символічного простору. До кінця другого ігрового періоду відбувається грандіозна подія — дитина говорить про себе «Я».

Другий ігровий період (від 1 до 3 років): освоєння фізичного простору та формування кордонів зі світом. Поява власного ціннісного світу («власне»).

Ігри 5-го етапу (1–2 роки)

Ігровий зміст: активне дослідження світу з погляду «небезпечно — безпечно».

Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
Гра поряд з однопітками: метушня, біганина, спільні стрибки, кривляння.	Багато сенсорних ігор, спрямованих на отримання різноманітних відчуттів (пересипання, розмазування, метушня з піском, фарбами, водою, дослідження фактури предметів). Важливим є процес, а не результат. Вибудовування рядів, збирання предметів у купки. Дослідження предметів за функціями. «Ланцюжки» дій — перші елементи сюжету. Освоєння фізичного простору.	Ігри на формування безперервності свого тіла, його цілісності. Виведення руху на довільний рівень. Освоєння фізичного простору.
Початкова символічна гра (починає зображати події «навмисно»).		

Ігри 6-го етапу (2–3 роки)

Ігровий зміст: відокремлення себе від зовнішнього світу, дослідження кордонів. Упорядкування вражень та переживань.

Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
Подальший розвиток сюжетної гри. Перші хороводні ігри. Дорослий вводить лякаючі враження у смисловий контекст того, що відбувається, що допомагає дитині пережити це враження та дистанціюватися від нього (ігри з лякаючими враженнями, казки).	Ігри, спрямовані на результат. Подальший розвиток сюжетної гри.	Ігри на формування образу себе. Ігри з лякаючими враженнями у безпечній ситуації (зона безпеки).

Фото 2. Дитина справляється з лякаючими враженнями у грі

Криза трьох років: вміння ставити мету та утримувати її.

	Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
Опис кризи	Протестує проти пропозицій дорослого, робить усе навпаки, «ні» на все. Таким чином відстоює своє бажання (дізнається, що хоче). При цьому хоче отримати схвалення з боку дорослого своїх дій, демонстративна поведінка.	Набуває здатності діяти у плані своїх уявлень (з'являється стійкий цілісний символічний простір, причинно-наслідкові зв'язки): розуміє свої бажання, ставить за мету, реалізує кілька етапів щодо її досягнення.	Важко перервати незавершену дію. Починає сам встановлювати безпечну дистанцію з навколишнім світом.
Супровід: інструментарій	Дорослий постійно перебуває у діалозі з дитиною: пропонує вибір, передає відповідальність за рішення там, де це можливо. Важлива повага дорослого до своїх цінностей та цінностей дитини. Дорослий захищає свої цінності, допомагаючи дитині бачити та поважати її власні.	Дорослий шанобливо ставиться до наполегливості дитини на досягненні цілей, дає їй право вибору.	Упорядкування почуттів: дорослий називає бажання та почуття дитини.

Третій ігровий період — усвідомлення власного світу емоцій та бажань, свого внутрішнього світу, освоєння систем взаємозв'язків, поява регуляції власної поведінки на основі правил. Світ починає сприйматися з точки зору справедливості та правил, що лежать в основі регуляції соціальних відносин. У цей час дитині дуже важливо переживати свою

цінність для цього світу, свої здібності та свої можливості. Це час сюжетних та сюжетно-рольових ігор, ігор за правилами, що регулюють взаємодію. Також відбувається бурхливий розвиток творчих здібностей.

Про те, що дитина починає проживати свою самоцінність, свідчать сильні почуття в момент, коли вона програє або в неї щось не виходить (не вдається досягти потрібного результату). Життя влаштоване так, що час від часу ми програємо, помиляємось. І одним із важливих завдань цього періоду буде набуття здатності проходити через конфлікти, через помилки, програвати, не знецінюючи відносин з іншими та з собою. Роль дорослого, що супроводжує — допомогти дитині пережити себе гарною і цінною в ситуаціях конфлікту, помилок і поразки.

Якщо у дорослого є свої проблеми у цій сфері, він не зможе дати малюкові переживання любові та прийняття в таких складних ситуаціях, що надалі може призвести до страху поразки та помилок (уникнення або неадекватних форм захисту). Якщо всі умови супроводу дотримані та допомоги з боку дорослого достатньо, дитина до шести-семи років виходить на новий рівень відносин із собою та світом: з'являється можливість дотримуватись правил, що регулюють відносини між людьми, та співвідносити свою поведінку з іншими. З'являється потреба бути у колективі своїх однолітків. Усе це визначає її готовність до школи.

Третій ігровий період (3–6 років):

- усвідомлення власного світу емоцій та бажань,
- свого внутрішнього світу,
- освоєння систем взаємозв'язків,
- поява регуляції власної поведінки на основі правил.

Ігри 7-го етапу (3–5 років)

Ігровий зміст: проживання цінності себе. Успіх — неуспіх. Виграш — програш.

Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
Сюжетно-рольова гра. Символічна гра, спрямована на зображення людей та їхніх відносин. Спільний з дорослим малюнок (як розвиток сюжетної гри).	Творчість. Бурхливий розвиток продуктивної діяльності: малює, ліпить, вирізає, клеїть. Ріже ножем, допомагає мамі на кухні: салати, пироги тощо. Конструювання за зразком, за задумом.	Освоюють велосипеди, ролики, ковзани. Сам розгойдується на гойдалці.

Ігри 8-го етапу (5–6 років)

Ігровий зміст: правила та ролі.

Відносини зі світом людей	Відносини зі світом предметів та фізичним простором	Відносини з собою
Сюжетно-рольові ігри та ігри за правилами. Фольклорні та вуличні ігри.	Настільні ігри з правилами. Малювання, конструювання.	Рухливі ігри, взаємодія за правилами.

Фото 3. Дитина малює

Розвиток діалогу з дитиною — сходинки емоційного контакту

Уявлення про зміни ігрових сенсів протягом ігрових періодів з одного боку і про три основні лінії розвитку відносин — з іншого дозволяє нам краще зрозуміти дитину, побачити її цінності та допомогти їй перейти до наступного кроку розвитку. Особливу увагу, на наш погляд, варто приділити процесу вибудовування довірливих відносин з дитиною, досягненню емоційного контакту з нею та розвитку взаємодії у діалозі. Ряд авторів пропонують назвати етапи формування емоційного контакту — сходинками. (І. Сухіна, О. Мякушко, Н. Тертична, Г. Головань). Вони виділяють кілька сходинок у встановленні емоційного контакту та розвитку взаємодії (діалогу) між дорослим та дитиною.

Оцінюючи спроможність дитини до встановлення і підтримки контакту, варто враховувати, що у той самий час

дитина може бути на різних етапах розвитку взаємодії з різними дорослими. Наприклад, дитина вже здатна підтримувати розділену увагу з близьким дорослим (мамою), але ще не робить цього з педагогом. Якою б не була гра дитини: можливо, вона розіграє цілі сюжети, або багато фантазує, або цілими днями стукає палицею по батареї, бажаючи почути гучний звук, перше, що ми робимо — це даємо дитині відчувати себе спокійно і безпечно в нашій присутності.

Можливо, для почуття безпеки їй потрібна присутність у кімнаті найближчої для неї людини (мама, тата, бабусі, няні тощо). Важливо обговорити з рідними деталі їхньої присутності: попросити їх не давати вказівок, не робити зауважень, не ставити запитань, не контролювати дитину, а просто спостерігати, бути емоційно та фізично доступними для неї. Це перша і необхідна сходинка у встановленні емоційного контакту. Обов'язковою умовою є те, що дорослий теж відчувається комфортно та безпечно, виникає відчуття «нам добре бути одне з одним».

Еммі Піклер сформулювала чотири умови формування почуття безпеки та довіри у дітей у відносинах з дорослими.

Ми взяли їх на озброєння:

1. Стабільне особистісне спілкування: емоційний контакт встановлюється спочатку лише з одним дорослим.
2. Дорослий орієнтується на знаки та сигнали, що йдуть від дитини, як на показники активності та співучасті самої дитини у взаємодії.
3. Дитині спочатку треба дати можливість зорієнтуватися у просторі та подіях, а потім вона починає діяти. Дорослий по можливості інформує дитину про свої дії та про те, що відбувається з дитиною.
4. Дорослий надає дитині альтернативу для вибору дії та можливість закінчити значущу для неї дію.

Відчувши себе у безпеці, дитина починає грати, проявляти дослідницьку активність (а не реагувати на ситуацію). Дорослий спостерігає, що подобається дитині, йому важливо

зрозуміти дитину в її почуттях, визначити сферу її інтересів та ігрових сенсів. Він починає шанобливо підтримувати гру та активність дитини, пропонувати (або підкладати) матеріали та іграшки, які можуть зацікавити дитину (тобто розділяти та підтримувати її цінності). Дорослий встановлює з дитиною поважну комфортну дистанцію, необхідну для підтримки контакту, відзначаючи напругу, що виникає у її тілі чи рухах. Поступово з'являється «спільний» простір, у якому є місце дорослому, а його допомога та підтримка не відкидаються. Умовно ми позначили це як другу сходинку у встановленні емоційного контакту.

На третій сходинці з'являються спільні ігри, які приносять задоволення дитині та дорослому. Для початку це може бути одна чи дві гри. Зазвичай це сенсорні ігри з приємними стимулами, рухові ритмічні ігри з багаторазовими повторами: бульбашки, вода, квасоля, свічка, повітряні кулі, механічні іграшки, дзига, залізниця, гойдалки, м'ячі, папір, мотузочки, ігри на руках у дорослого (якщо дитина не уникає тактильного контакту). На цьому етапі ми все ще слідуємо за дитиною, підтримуючи її активність та зберігаючи комфортну та безпечну дистанцію з нею, дозуємо враження та власну активність. Якщо дитині приносять задоволення ці ігри, вона з радістю починає по-своєму «просити» їх повторів: тягне за руку, видає різні звуки (іноді, але не завжди починає заглядати в очі дорослому), «просить» дорослого про допомогу. Ми говоримо: починає виявляти ініціативу в іграх на взаємодію, що у нашій умовній класифікації позначається як четверта сходинка.

На п'ятій сходинці виникає спільна «творча» гра: дорослий акуратно починає пропонувати різні варіації улюбленої гри, наприклад, трохи змінюючи ритм/темп відтворення улюбленої потішки, уповільнюючи або прискорюючи його, збільшуючи паузу між очікуванням і кульмінацією, інакше розгойдуючи гойдалку або наливаючи воду в інші ємності. Іншими словами, ми вносимо в ігрову взаємодію трохи напруження. Якщо дитина спостерігає за діями дорослого

і іноді намагається відтворити його ігрові варіації, повторити його дії, значить, вона справляється із ситуацією, готова витримати ці нововведення і втриматися в полі взаємодії.

Дитина поступово починає «приспосовуватися» до подій, які ідуть не від неї. Це основа для створення спільного діалогу. І тоді ми переходимо до наступної сходинки. Якщо цього не відбувається в жодній з ігор, необхідно повернутися на попередню сходинку. Значить, ще пройшло недостатньо часу для того, щоб дитина відчула себе у безпеці: ми рано почали вносити напругу (непередбачуваності, неочікуваності ситуації чи нашої активності було для малюка занадто) у нашу гру, не встежили за комфортною дистанцією у взаємодії, поводилися «лякаюче» для дитини.

Отже, шоста сходинка: з'являється черговість, діалог. Дорослий та дитина стали партнерами. Вони цікаві одне одному, здатні «приспосовуватися» одне до одного, тобто побудувати спільний узгоджений діалог. Одна гра вже може плавно змінювати іншу. Дитина, яка не має проблем в емоційно-вольовій сфері, дуже швидко, іноді протягом одного заняття чи гри, вийде на цю сходинку взаємодії. Але вона обов'язково має пройти їх усі: у деяких випадках ми навіть не помічаємо, як минемо перші п'ять, — настільки швидко і природно це відбувається. Знання цих сходинок особливої важливості набуває у випадках взаємодії та гри з дітьми з труднощами спілкування та поведінки, у тому числі з дітьми з синдромом Дауна.

Період проходження через перші п'ять сходинок встановлення довірчих відносин може розтягнутися від місяця до пів року, а інколи і довше. Головне, нікуди не поспішати та не намагатися прискорити перебіг подій за рахунок постановки завдань, що перевищують можливості дитини. Звичайно, ми можемо «забігти вперед» і прищепити та нав'язати маленькій дитині певні навички, але це не буде узгодженим діалогом! А партнерська гра — це насамперед емоційна підтримка та узгоджений діалог. Коротко пояснимо, що ми розуміємо під узгодженим діалогом. Як говорилося вище, це

можливість підлаштовування один під одного: відчувати потреби, інтереси, переживання партнера, знайти загальний комфортний темп та ритм взаємодії, чекати відповіді на пред'явлену дію чи слово. Тобто давати простір одне одному, враховуючи при цьому цінності та особливості іншого. І запускає узгоджений діалог лише дорослий, орієнтуючись на цінності дитини, тим самим даючи дитині позитивний та радісний досвід зустрічі у загальному діалоговому просторі. Усі попередні п'ять сходинок готують ґрунт для того, щоб дитина могла увійти в такий діалог, бути активним його учасником і при цьому враховувати дорослого як партнера. До цього кульмінаційного моменту дорослий підтримує дитину в її активності та грі, підлаштовується під неї, іноді помиляючись, але коригуючи свої помилки. І це дуже важливо: деяке непорозуміння з боку дорослого допомагає дитині переживати невелику напругу і при цьому утримуватись від взаємодії. Це і розвиваючий момент: підлаштовування один під одного через проби та помилки.

На сьомій сходинці дитина починає виявляти інтерес до емоцій дорослого, вдивляючись у нього, як у «дзеркало». Дитині необхідно, щоб дорослий розділив з нею переживання і почуття для того, щоб вона (дитина) могла краще зрозуміти себе, свої почуття. Тому вона починає «ділитися» ними з дорослим: приносить іграшку, що сподобалася, хоче поділитися своїми знахідками, своєю радістю або смутком, своїм болем. Дитина хоче поділитися своїми почуттями та цінностями. Через цей процес вона починає звертатися до себе, своїх почуттів.

Надалі у дитини з'являється можливість порівнювати свої та чужі дії, переживання, почуття, бажання. Вона намагається розуміти чужі переживання та відокремлювати їх від своїх. Починає розуміти бажання інших людей та свої бажання. Поступово залишає світ дитячого «егоцентризму». Та створює свій світ («власне»), бачить «власне» іншого та займає стосовно до власного свою позицію. Це ми позначимо як восьму сходинку у розвитку емоційних відносин із дорослим.

I, нарешті, дев'ята сходинка: дитина починає поступово враховувати інтереси інших дітей або дорослих (при цьому не забуваючи про себе), співвідносити свою поведінку із соціальними правилами існування групи дітей. Це час договорів, правил, бійок за справедливість, сварок та примирень.

Розуміння етапів формування емоційного контакту дає можливість дорослому, який грає з дитиною, знайти рівень емоційного контакту дитини, сходинку, на якій перебуває дитина у взаємодії з ним, та сформувати більш емоційні та щирі стосунки, які призведуть до появи більш вираженої дослідницької діяльності малюка, його пізнавальної діяльності, творчого пошуку та активності у взаємодіях як з дорослими, так і з дітьми.

Як розвивається увага та зацікавленість дитини у спільній взаємодії з батьками

Одним із розповсюджених питань батьків є те, що дитина не хоче займатися з батьками вдома.

І тому є кілька пояснень і шляхів вирішення цієї проблеми:

1. Дитина НЕ сприймає батьків як авторитет.

Це виникає тому, що дитина не має достатньої практики навчально-ігрової взаємодії з батьками. Батьки не приділяють достатньо часу пізнавальному розвитку дитини вдома, а саме грі з елементами пізнавального розвитку. І тому у дитини немає звички грати у розвивальні ігри з батьками кожен день.

2. Батьки не встановлюють правила та не дотримуються їх разом з дитиною, спочатку допомагаючи їй запам'ятати, потім відтворити, потім перевести в автоматичне відтворення цих правил:

- початок та кінець кожної вправи та заняття в цілому;

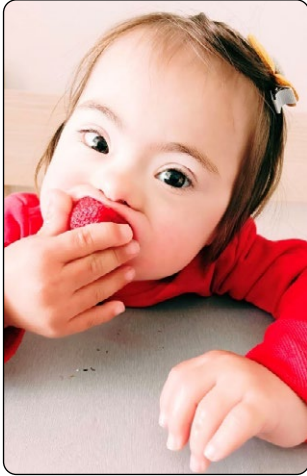

Фото 4. Заохочення дитини улюбленими ласощами — полуницею

Фото 5. Дитина втратила інтерес до гри

- закінчив, склади та поклади на місце;
 - до наступної активності чи гри ми переходимо тільки тоді, коли закінчили попередню, а саме: закінчили її в момент успіху дитини, зібрали та поклали на місце;
 - обов'язкова похвала дитини після закінчення кожної гри та заняття в цілому. Бажано запропонувати дитині якусь заохочення — цікаву спільну рухливу чи сенсорну гру або те, що дитина любить робити чи отримувати.
3. Дитина не хоче гратися, тому що батьки намагаються створити саме заняття, а не цікаву пізнавальну гру — є примус, і дитина опирається примусу.
 4. Дитина мала негативний досвід, коли вона займалася з батьками — її сварили чи вказували на недоліки.
 5. Заняття важкі і довгі. Перед дитиною ставлять відразу високу планку, і дитині важко, вона швидко втомлюється, втрачає увагу, втрачає розуміння того, що вона

- впорається з цим складним завданням, і потім відмовляється грати з батьками.
6. Дитині важко довго сидіти на одному місці. Немає перерв та періодичного перемикання на більш легкі та цікаві дитині ігри, на рухливі ігри, щоб дитина порухалася та скинула втому від складної когнітивної діяльності за рахунок сенсорного переключення та нового для себе навантаження.
 7. Мало ігор, які подобається дитині і виходять у неї добре.
 8. Дитина не вмотивована, не розуміє сенсу цієї гри, якщо можна піти погратися тим, чим хоче вона. Не отримує задоволення від самого процесу гри та задоволення від взаємодії з дорослим. Немає достатньої кількості заохочень та похвали.
 9. Мозок дитини любить новизну — мало варіантів тієї ж самої гри у новому форматі чи з новим приладдям. Ігри одноманітні.
 10. Багато відволікаючих факторів навкруги, і дитина не може зосередитись — шуми, інші люди, багато різних іграшок у полі зору.
 11. Дім асоціюється з відпочинком, вдома дитину не організують та не вимагають від неї виконання якихось домашніх обов'язків чи вправ.

Правила побудови домашніх ігрових занять

1. Співналаштування з дитиною.

- Спостерігаємо, у що і як дитина грає із задоволенням. Підлаштовуємось до зацікавленостей дитини, до тієї гри чи взаємодії з іграшкою, яка її цікавить в даний час.
- Ви спостерігаєте, що дитину цікавить у грі, яку вона впроваджує — яким чином вона хоче взаємодіяти, наприклад, з кубиками: чи вона їх кидає, чи ставить, чи ховає.
- Долучаєтесь і деякий час граєте з дитиною у цю гру — також кидаєте, ставите, ховаєте. Це потрібно для того, щоб дитина відчувала, що ви разом з нею, ви її розумієте,

вам цікаво гратися разом і спільна гра з дорослим — це цікаво і весело!

- Додаєте розвивальні чи навчальні елементи у гру — легко і ненав'язливо: пропонуємо дитині новий елемент іграшки чи інвентарю — давай кидати кубики в коробку, шукати кубики в мішечку, ставити високо на меблі — додаєте свою ціль розвитку — око-рухове тренування та слухове та зорове навантаження (кидаємо в коробку), шукаємо в мішечку — тактильне сприймання, міжпівкульна взаємодія, ставимо високо на меблі — працює стопа та витягнення тіла, око-рухова координація та вестибулярне тренування — дитина разом з дорослим кидає кубик у коробку.

Фото 6. Дитина впроваджує свою гру з кубиками — будує потяг

Фото 7. Дитина кидає кубики у коробку

Фото 8. Дитина шукає у мішечку предмет за зразком

Фото 9. Дитина будує вежу з кубиків

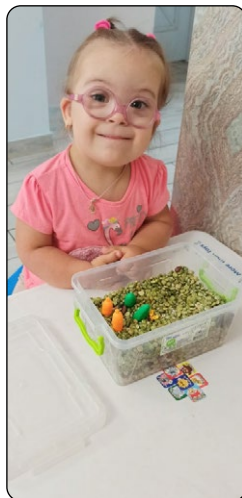
- Дитина разом з дорослим шукає у мішечку кубик, інший тримаємо у руці.
- Дитина тягнеться і ставить кубик наверх чогось — будуємо дім.
- Дорослий сам починає грати з цими ж іграшками трохи іншим чином — заохочуючи дитину наслідувати за дорослим.
- Дитина і дорослий возять поруч машинки — по містку та по хвилястій доріжці.
- Підхоплюємо ту гру, у яку зараз грає дитина, і підтримуємо, граємо разом і таким же способом, як і дитина. Дитина ведуча! Можемо ставити запитання: що робить, хто робить, куди йде і так далі, але не критикуємо, не підказуємо, не коригуємо.
- Далі пропонуємо свою гру — але враховуємо те, які іграшки чи ігри цікавлять дитину. Їх і використовуємо для тих цілей, які ми перед собою ставимо.

Фото 10. Дитині запропонували тачку для збору врожаю

2. Правило Арки.

- Спочатку пропонуємо ті вправи чи завдання, які дитина любить і які в неї легко і добре виходять, щоб дитина втягнулася в гру.
- Потім пропонуємо дещо складніше або нове.
- Наостанок граємо у те, що надає дитині задоволення.
- Інтенсивність та складність завдань поступово збільшуються, починаємо з легких і приємних для дитини.
- Обов'язково додаємо сенсорні та рухливі переключення-розвантаження.
- Закінчити ви маєте на позитивній ноті до того, як дитина втомиється.
- Обов'язково розказати, як вам було цікаво та весело грати з дитиною.

*Фото 11.
Дитина отримує задоволення від гри із сенсорними матеріалами*

- Можна дати щось приємне для дитини — смаколик чи ще щось — наприклад, сенсорне приємне навантаження (підкидати дитину у повітря, потанцювати і покрутитись чи погойдати її на руках тощо).

3. Правило зеленої ручки.

Це дуже дієва стратегія, яка допоможе вам зробити вашу взаємодію дійсно цікавою та викликати у дитини бажання вчитися, прагнути більшого, не боятися помилок, стати впевненою та мати бажання займатися з вами.

Мета цієї стратегії полягає в тому, що ви підкреслюєте все, що дитина зробила гарно або краще, ніж попереднього разу.

І не звертаєте увагу на те, що в неї не вийшло або вийшло не так, як ви того хотіли.

Ви не коментуєте вашу діяльність за допомогою слів: не правильно, не так. Забудьте їх назавжди, якщо дитина вас сама про це не запитає.

Ви кажете: ти це зробив, у тебе гарно вийшло ось тут, як ти цікаво це написав чи побудував, мені дуже подобається...

Фото 12. Дитина отримує задоволення від самостійної гри

Вкладайте і додавайте емоції — щирі емоції — і дитина буде старатися зробити ще краще. Бо вона відчуває: ви бачите, як вона старається, і хвалите її за те, що вона гарно робить або навіть намагається. І це вже великий прогрес!

У дитини виникає бажання працювати і робити щось нове, коли їй вказують на те, що вона зробила гарно, та не звертають уваги на те, де вона помилилася — кожна людина, коли вчиться, помиляється — і це нормально. Ми навпаки підкреслюємо, що саме вийшло гарно і яким чином, закріплюючи бажання займатися та робити те, що в неї вийшло.

4. Ритуали початку заняття-гри та кінця.

- У кожної гри має бути початок і кінець, про що ви повідомляєте дитину, щоб вона зорієнтувалася.
- Ви повідомляєте заздалегідь, що гра закінчиться, коли дитина, наприклад, покладе ще одну, останню, іграшку — щоб дитина бачила, коли буде кінець заняття-гри, і допомагаєте закінчити.
- Тобто дитина має розуміти, коли почалося заняття і коли воно закінчиться. Щоб заняття або окрема гра закінчилася, дитина має довести до кінця ту діяльність, яку вона впроваджує — до складати пазл, побудувати будинок. Але ціль гри треба підбирати, враховуючи можливості дитини, щоб вона була реальною, досяжною та не надскладною для дитини.

5. Ритуали порядку.

- Закінчив грати — покладай усе на місце.

Фото 13. Дитина закриває коробку після закінчення гри

Фото 14. Дитина радіє, що в неї вийшло виконати завдання

6. Певні правила взаємодії під час заняття-гри.

- Не можна просто так вставати та виходити з кімнати — треба закінчити та покласти.
- Не можна кидатися предметами, псувати навчальні приладдя та іграшки чи якимось іншим чином завдавати шкоди дорослим чи дітям під час заняття-гри.

7. Закінчувати заняття завжди треба на високій ноті.

Закінчувати заняття-гру треба в той момент, коли дитина ще не остаточно втомлена, коли в неї все виходить, коли вона відчуває, що успішна, а не тоді, коли дитина вже втомилася і почала відволікатися чи помилятися.

8. Мотивація та самомотивація дитини.

- Навчаємо дитину відстежувати результати своєї праці — показати, що вона зробила — результат її діяльності, та дати їй розуміння, що вона впоралася, дати їй відчуття успіху, навіть якщо він малесенький.
- Є гонка батьків отримати великий результат відразу та гонка за результатом — а не задоволення у співпраці

Фото 15. Дитина радіє похвалі

Фото 16. Дитина показує, яку високу вежу вона побудувала

і підбадьорювання дитини. Навіть маленькі зрушення в отриманні нових навичок, маленькі успіхи — це вже великий результат. І дитина має відчуті і почуті це від дорослого. Натомість похвали у вигляді: «Молодець!» — дайте їй розуміння, що саме дитина зробила добре і яким чином: «Ти поклав!» (перший рівень, дитина зовсім мала), трохи більша дитина: «Ти поклав на самий верх кубик!» — «Дивись, як висока башта вийшла!»

І обов'язково додаємо емоцію. Бо саме завдяки емоціям дитина утворює мотивацію це робити і запам'ятовує, як це робити (лімбічна система та пам'ять).

9. Похвала, яка вона має бути.

- Говоримо дієсловами — коментуємо, що саме дитина зробила: ти склав! ти зробив! ти спіймав!

*Фото 17. Їжачок розказує дитині, яка вона молодець.
Дитина задоволена*

- Коли закінчуємо гру — емоційно розповідаємо дитині, що саме у неї вийшло гарно та цікаво і як вам сподобалося з нею гратися.

10. Підтримка дитини.

Дорослий завжди вірить у дитину, що вона може, що вона впорається, і надає їй це розуміння, що вона зможе це зробити, і підтримує її як поглядом, так і словами: «У тебе вийде!», «Ти це зможеш!», «Я знаю, що ти це зробиш!» «У тебе виходить». Це дуже важливо для дітей із синдромом Дауна, оскільки вони швидко втрачають віру в себе, втрачають увагу і швидко втомлюються. Їм дійсно важко робити багато справ, і така підтримка і віра допомагає дітям бути успішними, продовжувати свої заняття і відчувати свою спроможність і успішність.

11. Допомога та підказки.

Допомога та підказки для кожної дитина — це спосіб продовжувати, закінчити свою справу, якою вона зайнята, і отримувати результат. Єдине, що допомога та підказки мають надаватися тільки тоді, коли дитина дійсно не може сама впоратися. Тобто спочатку дорослий дає інструкцію і чекає; якщо дитина не зорієнтувалася, то надає їй допомогу у вигляді підказок, фізичної допомоги чи вербальної інструкції.

Різновиди підказок:

Рука в руці — кілька етапів підказок та допомоги.

Підказки: наприклад, самостійна їжа з ложки — це розвиток дрібної моторики, координації рухів, тактильне, нюхове та оральне сприймання, самостійність.

- Рука в руці.

Часткова — підтримуємо руку дитину під лікоть, скеровуючи її руку в правильному напрямку до рота.

- Показуємо, що ложку тягнемо до рота.
- Кажемо: бери ложку, їж.

12. Мистецтво маленьких кроків.

- Розбиваємо кожну задачу на маленькі кроки, після досягнення яких (коли дитина робить це правильно не менше як у 80% випадках) переходимо до наступного кроку. Наприклад: беремо тільки один шматочок пазлу — і допомагаємо дитині, м'яко скеровуючи її зусилля на вкладання цього одного шматочка. Ми навчаємо дитину знайти вільне місце у картинці питанням: Де порожньо? чи Де не вистачає пазлу? Потім навчаючи її повернути шматочок пазлу правильно, звертаючи її увагу на загальний малюнок картинки, її кольору біля відсутнього пазлу та кольори і малюнок безпосередньо самого шматочка.
- Наступний крок — дитина вкладає один шматок пазлу самостійно.
- І тільки потім виймаємо вже 2 шматки пазлу і так далі.

Фото 18. Дитина вчиться самостійно їсти з допомогою дорослого, який тримає її руку в своїй руці

Фото 19. Дитина вчиться складати пазл, починаючи з одного елемента

Ігри, в які ви можете грати, щоб навчити дитину стати більш посидючою, розвинути вміння перемикатися, швидше приймати рішення та мислити

Стоп-ігри

- Потяг — зупиняємося на слово «стоп» або червоний сигнал — картка або будь-що червоного кольору.
- Світлофор — ми — машини, їдемо на зелений (картка зеленого кольору), зупиняємося на червоний (картка червоного кольору).
- Музичні ігри з інструментами — музика зупиняється — дитина перестає грати.
- Стоп-співи — музика зупиняється — дитина перестає співати.

Фото 20. Дитина самостійно складає пазл, вкладаючи один елемент

Фото 21. Дитина грає з викладачем у стоп-гру

- Дискотека — музика зупиняється — перестаємо танцювати.

Ігри на чергування

- Джанга.
- Башта, що хитається.
- Проста башта із кубиків.
- Гра-бродилка (кидаємо кубик, робимо хід).
- Прикрашаємо маму (будь-кого чи будь-що) по черзі прищіпками, чіпляємо по черзі на одяг (робимо новорічну ялинку).

Фото 22. Дитина грає у жабенят, які застрибують у відерко, оцінюючи свій результат

- Жабки по черзі стрибають у миску з водою чи контейнер.
- Малювання — домальовуємо чоловічку по черзі частинки обличчя та тіла.

Ігри на планування своєї діяльності

- Морська фігура — 1 рівень (всі зірки чи коники, показуємо узгоджену тварину).
- Морська фігура — 2 рівень: дитина обирає, якою фігурою вона буде (із запропонованого переліку — картки морських тварин: акула, коник, зірка тощо).
- Сюжетно-рольові ігри — а що далі він буде робити, а куди піде, а навіть?
- Магазин — складаємо перелік (дивимося у холодильнику, що закінчилося) — що купляємо, куди складаємо, що далі робимо.
- Будуємо дім — що нам треба (вікна, де будуть двері). Можна малювати і плануємо, що де буде.
- Граємо у будиночок (накриваємо тканиною стільці) — плануємо і кладемо подушку, де буде ліжко, стілець, де іграшки, де кухня.

Фото 23. Дитина грає в сюжетно-рольову гру, імітуючи лікаря

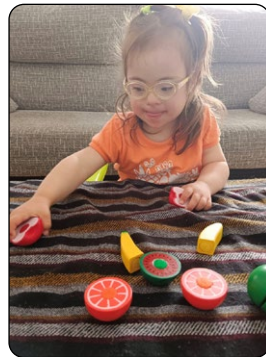

Фото 24. Сюжетно-рольова гра. Дитина готує обід

- Морська фігура — ким ти хочеш стати.
- Сюжетно-рольові ігри — що далі робитиме персонаж.

Ігри на кордони тіла та відокремлення себе від батьків та іншої людини

Це дає можливість дитині зрозуміти свої думки, свої бажання і сформувані своє повідомлення саме від себе, повідомляти про своє ставлення до чогось, свої емоції та почуття. Розуміння своїх кордонів дає розуміння себе як особистості і значно розширює мислення дитини, а від того і її комунікативні можливості, вміння відстоювати свої інтереси, свої кордони, думки та прагнення.

Ігри:

- Теремок — дитина перебуває у власноруч зробленому будинку чи просто якомусь будиночку, який є у неї. До будиночка приходять різні звірятка і хочуть увійти. Питають дитину, чи можна переночувати або зайти поїсти. Чи можна мамі зайти? Дитина дозволяє або ні.
- Привітання — картки 5-ти типів (можна розкласти на підлозі чи розмістити на стіні):
 - кулачками;
 - посмішкою;
 - обійми;
 - потиск рук;
 - пальчиком.

Що дитина обере, те і робить гість чи той, хто наближається до неї (звірятко приходить у гості).

- Масаж — як тобі подобається і де саме:
 - сильно;
 - м'яко;
 - лоскотання;
 - щипання;
 - хлопання;

- натиск пальцем;
- стискання.

- Повітряна кулька

Для чого: відновити особисті кордони, зняти напругу.

Що робити: запропонуйте дитині уявити, як вона надувається, начебто повітряна кулька — від найменшого до найбільшого розміру. Запропонуйте кульці «політати» у помешканні — швидко, повільно, стикаючись з різними предметами і минаючи їх.

- Канапка

Для чого: заспокоїтися при перевтомі та стресі.

Що робити: покласти дитину на подушку або складений в кілька разів плед (це хлібчик на тарілочки). «Намазуємо» на хліб масло — акуратно, натискаючими рухами, розгладжуємо тіло дитини. Зверху кладемо кусочок сиру — ще один плед або подушку. Здавлюємо, «розмазуємо», їмо бутерброд — здавлюємо дитину в пледі або подушках з обох сторін, супроводжуючи словами «ам-ам, який смачний». Після завершення гри даємо дитині полежати стільки часу, скільки їй буде потрібно/захочеться.

Фото 25. Дорослий виконує масаж пальчиків дитині

Фото 26. Дитина грає з водою, відслідковуючи, чи пролилася вода

Ігри на відслідковування результатів своєї діяльності

- Кидаємо м'яча — попав?
- Переливаємо — все перелив? Є вода? Розлив? Є вода на столі?
- Замітаємо? Сміття попало у відро? Є на підлозі?

Підкріплюємо, щойно дитина просунеться у тому, що потрібно, на маленький крок.

Ритмоігри

- На музичних інструментах:
 - стукай/грай, як я (повторюй);

Можна використовувати будь-які музичні інструменти, як-от барабани, бубен, маракаси, брязкальце, ксилофон або навіть долоньки.

- швидко, повільно;
- голосно, тихо;

Фото 27. Гра на каstrулях — дитина повторює ритм

- один раз, два рази, почергово один раз, потім два рази;
- в такт музиці;
- потроху збільшуємо чи навпаки зменшуємо темп.

- *у вигляді масажу/торкання тіла*

Питаємо, чи можна торкатися до неї, де саме і яким чином. Вмикаємо хронометр на частоту 45–60 ударів в хвилину. Можна почати з більш повільного темпу. І торкаємося дитини:

- кінчиками пальців;
- легенько плескаючи;
- надавляючи (далі можна попросити дитину, щоб вона зробила вам такий масаж під хронометр: йдемо по тілу від кінцівок до тулуба одним із обраних видів торкання у такт хронометра).
- *за допомогою рухів тіла, наприклад стукаємо ногою чи плескаємо долонькою по столу (також обираємо музику і тупаємо ніжками/плескаємо у долоньки):*
 - швидко-швидко;
 - повільно;
 - один чи два рази (якщо дитина може виконати, то можна більше разів);
 - прискорюємося;
 - сповільнюємося;
 - як слон — голосно;
 - як мишенятко — тихенько-тихенько — на носочках чи кінчиками пальців долоньок;
 - потім міняємося, дитина задає темп та вид руху.

Ігри на розвиток уваги

Увага — це спосіб спрямованого сприймання одного чи кількох об'єктів за допомогою різних органів чуття. Цей процес може бути як усвідомленим, так і неусвідомленим.

Мимовільна увага виникає без вольових зусиль дитини і не цілеспрямована. Спричиняється подразниками,

де значущими факторами є такі показники: інтенсивність (сила) подразника, новизна подразника, контраст подразників, відповідність внутрішньому станові організму (потребам), безпосередній інтерес (те, що цікаве, емоційно насичене, захоплює), викликає тривале інтенсивне зосередження, загальна спрямованість особистості.

Довільна увага має цілеспрямований характер і вимагає вольового зусилля. Виникає у маленьких дітей і в процесі розвитку дитини дозріває.

- Слідкування очима за лицем дорослого, виразом його обличчя.
- Слухати, з якого боку наближаються кроки людини чи звуки мотоцикла, коли дитина чекає його появи.
- Вказівний жест — слідкує за пальцем дорослого, який на щось вказує.
- Розвиток мовлення дитини вносить значні зміни в механізм керування її увагою. З розвитком мовлення дитина вже здатна самостійно переносити свою увагу, указуючи на той чи інший предмет жестом або називаючи його відповідним словом.
- Соціалізація та комунікація з іншими людьми — структура діяльності, яку впроваджує дитина разом чи поруч з іншими дорослими та дітьми, цілі дитини та її діяльності.

Післядовільна увага. Якщо в цілеспрямованій діяльності для дитини стають цікавими й значимими зміст і те, що вона робить, а не тільки результат, як при довільному зосередженні, є підстава говорити про післядовільну увагу. Діяльність так захоплює в цьому випадку дитину, що їй не потрібно вольових зусиль для підтримки уваги. Післядовільна увага характеризується тривалою високою зосередженістю, з нею обґрунтовано пов'язують найінтенсивнішу й найпліднішу розумову діяльність, високу продуктивність усіх видів праці.

Розвинена увага сприяє:

- Здібності до навчання та інтелектуального розвитку
- Збільшенню об'єму пам'яті
- Тренуванню мисленневих процесів
- Пристосуванню до життя та побутових умов
- Розвитку мовлення

Без розвиненої уваги неможливий достатній розвиток пам'яті та мислення.

5 властивостей уваги:

1. *Об'єм* — кількість об'єктів, які може сприймати одночасно дитина у зв'язку з однією задачею.
2. *Концентрація* — ступінь зосередження на одному об'єкті.
3. *Переключення* — спроможність утримувати в полі уваги різні за родом об'єкти.

Здатність до переключення уваги — навмисне її переведення з одного об'єкта на інший, з одного виду діяльності на інший. Можна говорити про повне й неповне переключення. У першому випадку попередня діяльність не гальмує ту, на яку була переключена увага, у другому — така інтерференція присутня.

Існують деякі закономірності переключення:

- успішність переключення знижується під час переходу від легкої до важкої діяльності, тобто дії переключення мають бути рівномірні по складності;
 - чим цікавіша була попередня й менш цікава подальша діяльність, тим важче переключення;
 - перехід до нової діяльності значно важчий, якщо не завершена попередня;
 - при глибокому зосередженні переключення досягається із суттєвим зусиллям; ясність і чіткість мети нової діяльності, її значимість для особистості поліпшують переключення.
4. *Стійкість* — довготривале утримання уваги на одному об'єкті.
 5. *Розподіл* — виконання різних дій одночасно (після доведення їх до автоматизму).

Увага розрізняється за видом:

- зорова;
- слухова;
- шкірно-кінестетична;
- нюхова;
- смакова;
- вестибулярна;
- пропріоцептивна.

*УВАГА → НАСЛІДУВАННЯ → ПАМ'ЯТЬ →
→ МИСЛЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ*

Однією із розповсюджених проблем при побудові домашніх занять є те, що дитині важко утримувати довго увагу на якійсь дії, на грі, на дорослому, на тому, що вона робить. І тому ігри на розвиток уваги допоможуть батькам розвинути у дитині більш стійку та тривалу увагу.

Дитина зможе довше займатися пізнавальною діяльністю, вчитися, грати з однолітками та дорослим.

При описі ігор я спеціально не вказую віковий проміжок дітей, для яких цю гру можна пропонувати, бо це дуже індивідуально.

Діти мають:

- різний рівень розвитку моторних функцій,
- різний рівень розвитку сенсорних систем,
- різний рівень розвитку вищих психічних функцій, що залежить від:
 - індивідуальних особливостей дитини,
 - наявних здібностей та знань,
 - різних зацікавлень: що цікаво одній дитині, може бути геть байдуже іншій.

Також для успішної гри важливо:

- Подача гри — як надана інструкція: наскільки простою та зрозумілою мовою, які приклади виконання гри наводять чи показує дорослий.
- Наявність цікавих атрибутів та приладдя.
- Налаштування на дитину, її ритм, інтереси, взаємодію.

- Емоційне забарвлення гри, наскільки емоційно включений дорослий у гру, наскільки проявляє свої емоції.
- Захоплення та занурення дорослого у гру — наскільки це цікаво самому дорослому і є бажання грати разом з дитиною у цю гру. Бо якщо дорослому не цікаво та немає бажання, гра не дуже захоплююча для дитини. Тільки на своєму прикладі ми можемо зацікавити дитину, надати їй приклад для наслідування.
- Рівень складності входу у гру. Чим простіше, тим краще. Ускладнити завжди можна буде згодом, як дитина засвоїть найпростіший варіант. Насамперед дорослий надає дитині можливість відчутти цікавість до гри та задоволення від взаємодії, відчутти свою успішність. Від цього залежить, чи захоче дитина грати у цю гру та всі подальші ігри з цим чи іншим дорослим.

Ігри для розвитку різних видів уваги та переключення

В процесі гри обов'язково промовляємо назви дій: я стою, я іду, ти дзвониш, тримаю м'яча тощо. Якщо дитина не може ще відтворити вільно та автоматично всю фразу, допомагаємо жестами разом з промовлянням для підтримки будови фрази.

Якщо дитина ще не говорить повне слово — промовляє його коротку версію.

1. Ховаємо на очах.

Розвивається: Зорова увага.

Реквізит: іграшка середнього розміру.

Хід гри: Ховаємо на очах дитини якусь іграшку і пропонуємо її знайти. Якщо дитина втрачає увагу — після того, як сховали іграшку на очах у дитини, залишаємо частину іграшки не схованою, так, щоб дитина її бачила.

2. Будівельник — учень.

Розвивається: Просторове орієнтування, зорова увага, пам'ять.

Реквізит: вантажівка (вантажний потяг), 1–2 кубики, маленька іграшка, яка стоїть.

Хід гри: Дорослий навантажує автівку (спочатку невелика кількість елементів, починаючи з 1–2). Бажано, щоб елементи були цікавими, несподіваними і різноманітними. Потім вантажівка рушає з місця, а дорослий пропонує дитині відтворити побачене. Спонукування дитини до відтворення — коли вантажівка буде готова, вона повезе свій вантаж на будівельний майданчик, якщо самоскид — то від’їде та висипле.

Варіанти:

- будинок — після збудування в ньому буде жити маленька іграшка,
- вантажний потяг — він поїде та повезе свій вантаж на станцію, будівельний майданчик чи в магазин.

Фото 28. Дитина будує будинок із кубиків

Фото 29. Дитина повторює рухи за дорослим

3. *Роби, як я — тілом.*

Розвивається: схема тіла, зорова увага, просторове орієнтування, сенсомоторний розвиток.

Хід гри: Дорослий відтворює за допомогою свого тіла тварину, птаха чи якусь геометричну фігуру і пропонує дитині стати такою самою твариною, птахом чи фігурою — повтори за мною! Ми станемо разом однаковими тваринами і пограємо — підемо гуляти у вигаданий ліс.

4. *Роби, як я — звуком.*

Розвивається: слухова увага.

Реквізит: долоньки, будь-які музичні інструменти.

Хід гри: Дорослий стукнув по столу, потім плеснув у долоньки — роби, як я — зараз ми будемо грати в оркестр.

Можна використовувати кілька будь-яких музичних інструментів. Наприклад — долоньки і дзвоник.

5. *Складні інструкції.*

Давайте дитині різні завдання по дому, це буде підготовка до занять чи гри. Ці завдання можуть мати кілька рівнів

Фото 30. Дитина грає в долоньки разом із дорослим

складності. При виконанні цих завдань дитина тренує: розуміння зверненої мови, пам'ять, увагу.

Дворівневі: принеси кубик (на столі лежать кубики та кульки).

Трирівневі: принеси червоний кубик (на столі лежать червоні та сині кубики та різнокольорові кульки).

Чотирівневі: принеси червоний кубик та віддай татові (на столі лежать різні предмети, в т. ч. червоного кольору, і у кімнаті є різні люди).

Якщо дитина справляється з чотирівневими інструкціями, то можна додавати завдання у ланцюжок інструкції, таким чином тренуючи її розуміння інструкції, утримання уваги на виконанні цієї інструкції та операційну (короткотривалу) пам'ять.

6. Багатоніжка.

Розвивається: зорова увага, рухова увага.

Хід гри: Пальчики двох рук дорослого бігають по столу під віршик «Багатоніжка». Дитина тримає ручки на столі і також перебирає пальчиками, стукаючи по поверхні столу. За командою «Ловлю» дорослий намагається схопити пальчики дитини, дитина має прибрати ручки зі стільниці, щоб дорослий не торкнувся її пальчиків.

Вірш:

У Багатоніжки
є багато ніжок.
Ніжками перебирають
і від мене утікають.
Ловлю!

7. Хлопання по ручці.

Розвивається: зорова (додатково — слухова) увага та зосередження.

Хід гри: Дорослий намагається плеснути по розкритій долоньці дитини. Дитина забирає руки. Потім міняються.

Фото 31. Діти грають в багатоніжку, ховаючи ручки

Варіанти:

- перед тим як торкнутися долоньки дитини, дорослий дає інструкцію: Ховай!
- дорослий поступово наближає свої руки до дитячих долоньок, таким чином дає можливість дитині зорієнтуватися та сховати ручки.

8. Дзвіночок, барабан — граємо різну музику.

Розвивається: слухова увага, переключення.

Реквізит: дзвіночок, маракас, барабан.

Хід гри: Перед дитиною лежать кілька музичних інструментів — дзвіночок, барабан та маракас.

Грає музика, де є дзвіночок — граємо дзвіночком. Починається музика з барабанами — змінюємо музичний інструмент на барабан і так далі. Починаємо з двох музичних інструментів.

9. Смуга перешкод.

Розвивається: рухова та зорова увага, пам'ять.

Реквізит: м'яч, ложка.

Фото 32. Дитина грає в гру на переключення з двома видами музичних інструментів

Фото 33. Дитина долає смугу перешкод

Хід гри: Дитина разом з дорослим будує смугу перешкод — де треба пройти, через що переступити, що нести і куди кидати.

Варіант смуги перешкод: дитина несе в ложці м'яч, далі м'ячем збиває кеглі (пляшечки), знімає прищіпками мішечок з натягнутої між двома стільцями мотузки, збирає кеглі в мішок, потім пролазить під мотузку (стілець), тягнучи мішок за собою, і демонструє повний мішок дорослому — отримує похвалу і медаль чемпіона.

Починаємо з двох завдань, потім поступово додаємо по одному завданню.

10. Балансир і кидаємо м'яча ліворуч у каструлю, мішечок праворуч у відро.

Розвивається: вестибулярна система, мислення, увага зорова та рухова.

Дорослий дає дитині м'яча — кидаємо ліворуч у каструлю, далі дає мішечок — жбурляємо праворуч у відро.

11. Пришвидшення реакції.

Увага зорова (на дорослого), слухова, рухова.

Пісня з рухами і проговорювання (більш складний рівень) «Арам-там-там» на пришвидшення.

12. Танець каченят.

Увага зорова, слухова, рухова.

Повторюємо рухи пісні під музику разом з дорослим.

13. Гра на пошук чогось у кімнаті, чи більш простіший варіант на столі чи в пісочниці, халабудці.

Тренується: переключення, зосередження та слухова увага.

- Гаряче — холодно з інтонацією чи без інтонації (більш складний варіант),
- або варіант казати слово (наприклад, «іди» чи «тут») тихіше (тобто неправильний напрямок руху) та голосніше — правильний напрямок пошуку.

15. Що змінилося, назви та відтвори.

Тренується: зорова увага.

Інвентар: 3–5 невеликих іграшок.

Хід гри: Дорослий викладає 3–5 невеликих іграшок перед дитиною. Дитина закриває очі чи відвертається.

Варіанти:

- Дорослий міняє дві іграшки місцями.
- Забирає одну іграшку (потім можна дві з п'яти).
- Змінює щось в іграшці (у вантажівку кладе чи забирає кубика, ляльці знімає або надягає шарфа).

Завдання: Що змінилось? Зроби, як було. Можна назвати іграшку коротким словом, звуком чи жестом.

16. Гуляючий ліхтарик.

Тренується: зорова увага, просторове орієнтування, пам'ять.

Фото 34. Дитина шукає, що змінилося

Фото 35. Дитина слідкує очима за промінчиком ліхтарика

Інвентар: ліхтарик.

Хід гри: Дитина слідкує за світлом ліхтарика, який водить дорослий по стелі, стінах, підлозі.

Дорослий питає:

1. Скільки разів я світив ліхтарем на лампу, стелю?
2. Куди я зараз світив — покажи.
3. Яку фігуру я малював ліхтариком — відтвори у повітрі рукою.

17. Світлофор з кольоровими кружечками.

Тренується: зорова увага та перемикання.

Інвентар: предмет чи кружечок червоного та зеленого кольору.

Хід гри: Дорослий тримає в руках зелений кружечок (чи якийсь предмет зеленого кольору) — дитина відтворює, як їде автівка чи потяг.

Дорослий міняє кружечок чи предмет на червоного кольору — дитина має уважно слідкувати за діями дорослого та зупинитися.

Підказки:

1. Промовляємо: «Увага! Міняю колір!» — і дорослий показує дитині предмет іншого кольору.
2. Дорослий промовляє назву кольору, на який міняє, і показує його.
3. Тільки міняє в руках предмет без додаткового привертання уваги та без вербальної підказки.
4. Більш складний варіант: дитина виступає світлофором, а дорослий — керманичом. Дитина міняє колір предмета та слідкує, щоб дорослий усе виконав правильно — на зелений відтворював рух транспорту, а на червоний зупинявся.

18. Світлофор із поліцейським.

Розвивається: слухова увага, переключення.

Інвентар: свисток, дзвоник, інший музичний інструмент.

Хід гри:

1 варіант: дорослий свистить — машина, яку відображає дитина, їде, дзвонить дзвоник — дитина зупиняється.

2 варіант: дорослий грає на маракасі — машина їде, перестає грати — машина зупиняється.

3 варіант: дорослий один раз стукає якимось музичним інструментом чи плескає в долоні — машина їде, грає чи плескає два рази — стоїть.

19. Йдемо на звук.

Розвивається: слухова увага.

Хід гри: Дитина замуржує очі або очі зав'язали хусткою. Дорослий дзвонить у дзвоник (чи плескає в долоні, чи співає) дитина йде у бік, де чує звук. Або показує пальцем у бік, де чує звук.

20. Шкірно-кінестетична увага.

Шкірно-кінестетична увага, частини тіла, графічні елементи.

1 варіант. У дитини заплющені очі. Дорослий торкається руки — дитина рухає рукою, ноги — ногою.

2 варіант. У дитини заплющені очі. Дорослий торкається різних частин тіла по черзі різними способами: натискає легенько пальцем, сильно натискає пальцем, пошкрябує, плескає, щипає, вколює нігтем. Запитання до дитини: Куди я щойно торкнувся — покажи. Яким чином — покажи.

Частини тіла — голова, руки, ноги, живіт, шия, спина.

3 варіант. Торкнися, де я торкнувся тебе, таким само способом і стільки ж разів, скільки торкнувся я.

4 варіант. Дорослий малює на частині тіла дитини ті фігури, букви чи цифри, які дитина знає. Завдання: Що я намалював?

21. Їстівне — неїстівне, літає — не літає.

Тренується: слухова та рухова увага.

Хід гри:

1 варіант. Дорослий називає предмет, дитина при цьому тримає м'яча у руках, якщо дорослий назвав назву їстівного предмета, то дитина продовжує тримати м'яча в руках, якщо неїстівного — стукає м'ячем об підлогу або кидає м'яча дорослому.

2 варіант. Так само — якщо це назва повітряного транспорту чи птаха, який літає — підкидає м'яча вгору і ловить, якщо ні — то тримає в руках.

3 варіант. Так само. Якщо називають морського жителя — стукає м'ячем об підлогу.

22. Поліцейський та розбійник.

Тренується: зорова увага, рухова (моторна) увага.

Хід гри: Дорослий стоїть спиною до дитини. Позаду дорослого на відстані стоїть дитина чи кілька дітей. Дитина (розбійник) іде вперед до дорослого тільки тоді, коли дорослий (поліцейський) не дивиться на дитину. Як тільки дорослий (поліцейський) повертається — дитина (розбійник) зупиняється. Дитина виграє, як тільки торкнулася дорослого.

Потім міняються і дитина стає поліцейським, а дорослий — розбійником.

Різні, зокрема ускладнені варіанти гри. Пасивна та активна позиція дорослого і дитини в грі на розвиток уваги.

Коли дорослий відтворює активну — керуючу дію, а дитина відтворює інструкцію, то увага дитини спрямована тільки на виконання умов гри.

Для більшого тренування уваги у дитини міняємо роль дитини у грі з пасивної на активну. І тепер уже дитина веде у грі. І вона контролює не тільки хід гри, а й дії дорослого у відповідь на свої інструкції.

Дитина дає інструкцію, дорослий її виконує, і дитина дивиться, чи правильно дорослий відтворив інструкцію. І в цьому випадку у дитини формується більш *об'ємна, сконцентрована та стійка увага.*

Висновки

У дитини дошкільного віку керівна діяльність — це гра. І вже потім гра перетворюється на заняття-гру, потім на заняття з елементами гри і далі при достатньому формуванні мотиваційної системи у старшому шкільному віці на просто заняття.

Що необхідно, щоб ваше заняття було цікаве та корисне для дитини: співналаштування, вираховування зацікавленостей дитини, емоційне включення дорослого і, звісно, щира похвала. Від того, наскільки дитина зацікавлена у спільній грі з дорослим, буде залежати, наскільки дитина буде хотіти вчитися, опановувати новий матеріал і вигадувати цікаву сюжетно-рольову гру, тобто розвиток мислення. А без мислення немає розвинутого мовлення. Тож грайте, насолоджуйтесь цим цікавим процесом і отримуйте нові результати.

Бажаю вам цікавих, корисних та веселих спільних ігор!

Особливості розвитку слухового сприймання як передумова формування навичок мовлення у дітей з трисомією

Марія Олійник

Дитина з моменту народження потрапляє у різноманітний світ звуків. За умови, що її фізичний слух не має змін та виконує добре свою функцію — вловлює та обробляє звукові хвилі. Здатність чути та вслухатися в людську мову є важливою передумовою формування мовлення дитини. Без здатності сприймати мовлення на слух дитина не навчиться промовляти звуки, склади, слова.

Батькам дітей з синдромом Дауна важливо пам'ятати про необхідність скринінгів та перевірки слуху. За світовою статистикою понад 60% дітей з трисомією мають порушення слуху в тій чи іншій мірі. Якісне обстеження та консультації з фахівцями сурдологами дадуть відповідь на питання, чи достатнім є слух вашої дитини, чи немає порушень, які стануть на заваді розвитку слухового сприймання та відповідно мовлення.

Також рутинні обстеження слуху необхідно проводити після тривалих вірусних респіраторних інфекцій чи перенесених отитів. Вчасне виявлене погіршення слуху зможе запобігти ускладненням в розвитку мовлення.

Діти з синдромом Дауна часто мають труднощі з обробкою слухової інформації, сприймання та запам'ятовування на слух є слабкою стороною дітей з трисомією.

Слухове сприймання — це сприймання інформації за допомогою слухового аналізатора.

Слухове сприймання тісно пов'язане зі слуховою увагою та пам'яттю. Увага дає можливість зосередитися на звукові, виокремити його з оточення, з різноманітних звукових подразників, вловити сенс сказаного.

Слухова пам'ять забезпечує можливість зафіксувати, запам'ятати почуте.

Фонематичний слух — це тонкий систематичний слух, що дає змогу розрізняти і впізнавати фонемати рідної мови. Фонематичний слух є частиною фізіологічного слуху, спрямований на співвіднесення і зіставлення звуків, які дитина чує, з їхніми еталонами, що зберігаються в пам'яті людини.

Фонематичний слух дає змогу:

- визначати перший звук у слові;
- називати кількість звуків та їхню послідовність;
- визначати кількість складів, наголос, наголошений склад;
- розрізняти близькі за звучанням звуки: б-п, д-т, з-с тощо.

Фонематичний слух відіграє важливу роль у розвитку навичок читання та писання.

При порушенні фонематичного слуху дитина відтворить те, що почула, а не те, що сказали!

Розвивати фонематичний слух важливо до вивчення букв, без візуальної підказки. Тренують та вдосконалюють фонематичний слух за допомогою мовленнєвих та немовленнєвих звуків. Добре розвинений фонематичний слух — це основа для правильної звуковимови! Важливою умовою розвитку фонематичного слуху є наявність повноцінного якісного фізичного слуху.

Який механізм сприймання звуку?

Вухо людини насправді дуже складний орган. Він має високу чутливість і розділений на три частини:

- Перша з них — зовнішнє вухо. Саме воно виконує дуже важливу функцію, адже саме тут схоплюються звукові

коливання і транслюються у вушний прохід. Все це нагадує роботу антени.

- Наступним виступає центральне вухо — це простір, наповнений повітрям, а тиск у ньому регулює Євстахієва труба. Мікроскопічні кісточки, незважаючи на маленький розмір, утворюють складний механізм, завдяки якому вібрації барабанної перетинки передаються у внутрішнє вухо.
- Третя частина — внутрішнє вухо. Його також називають равликом, адже воно дуже схоже на його завиток. Центральне вухо з'єднане з внутрішнім за допомогою овалного віконця, з яким пов'язана одна з кісточок. Воно створює тиск на рідину внутрішнього вуха, що змушує його волосяні клітини активізуватися (приблизно 20 тисяч). У стані збудження вони передають імпульси в мозок прямо по слуховому нерву, а мозок, своєю чергою, вже сприймає це як звук. Розпізнавання усного мовлення відбувається в лівій півкулі кори головного мозку (у правшів), там еволюційно сформувалися зони, специфічно пов'язані з даною функцією: зона Брока «відповідальна» за породження мовлення (нижня третина лівої лобової звивини), зона Верніке — за розуміння мови (ліва скронева ділянка).

Ось так складно, але в той же час цікаво відбувається процес вловлювання звукових хвиль людським вухом.

Слух людини формується на здоровій органічній основі з раннього віку під впливом акустичних (слухових) подразнень. У процесі сприймання людина проводить аналіз і синтез складних звукових явищ та визначає їх значення. Якість сприймання сторонніх шумів, мовлення інших людей чи власного залежить від сформованості слуху. Слухове сприймання можна представити як послідовний акт, який починається з акустичної уваги і призводить до розуміння сенсу через впізнавання та аналіз мовних сигналів, що доповнюються сприйманням немовних компонентів (міміки, жестів, пози). Зрештою слухове сприймання спрямоване на

формування фонематичного (звукового) диференціювання і здібності до свідомого слухомовленнєвого контролю.

Важливе значення для формування мовлення має інтенсивний розвиток функції слухового та мовнорухового аналізу. Диференційоване слухове сприймання фонем є необхідною умовою їхньої правильної вимови. Несформованість фонематичного слуху або слухомовленнєвої пам'яті може стати однією з причин дислексії (проблеми в оволодінні читанням), дисграфії (проблеми в оволодінні письмом), дискалькулії (проблеми в оволодінні арифметичними навичками). Якщо диференційовальні умовні зв'язки у сфері слухового аналізатора формуються повільно, це призводить до затримки формування мовлення, отже, і затримки розумового розвитку.

Як можна розвивати слухове сприймання?

Розвиток слухового сприймання здійснюється в двох напрямках, а саме: сприймання немовленнєвих звуків (шумів) та мовленнєвих звуків, тобто розвиток фонематичного слуху.

В роботі з немовленнєвими звуками в пригоді стануть записи різних звуків, з якими дитина буде почергово знайомитися. Ці звуки можна поділити на категорії, наприклад: «Звуки тварин та комах», «Звуки музичних інструментів», «Побутові звуки», «Звуки вулиці» та інші. Познайомившись з цими звуками та навчившись їх диференціювати, дитині буде набагато легше виокремлювати слова з-поміж навколишніх шумів.

Особливе місце в процесі розвитку слухового сприймання займають музично-ритмічні заняття, адже вони не лише сприяють формуванню звуковисотного, динамічного, ритмічного елементів слуху, але й допомагають урівноважити нервову систему, розслабити, сконцентрувати дитину. Займаючись з дитиною, можна використовувати музичні ігри

(«Вгадай, що звучить?», «Повтори за мною?»), співи, гру на музичних інструментах тощо. Окрім цього, класичну музику можна використовувати для фону під час виконання завдань — це допоможе дитині зосередитись та розслабитися.

Робота над локалізацією звуку. Сприймати звук та розуміти його джерело та напрям є важливим вмінням. Завдяки цьому ми можемо реагувати на те, коли нас кличуть, посеред великої кількості людей, та йти назустріч тій людині, ми можемо уникнути небезпеки, чуючи звук автомобіля, що наближається, за допомогою ігор по типу: «Знайди, де дзвонить!», «Далеко / близько» ми можемо розвивати вміння локалізувати звук.

Робота з мовленнєвими звуками. Є три етапи постановки звуків, а саме: вивчення артикуляційного образу звуку та механізму його відтворення, автоматизація звуку (запам'ятовування звучання звуку в складах, словах і т. д.), диференціація звуку (розмежування правильного звуку від дефектного або схожого за звучанням). Для покращення сприймання звуків мовлення можна використовувати спів, музичні ігри, ігри на розвиток слухової уваги («Злови звук», «Де помилка?»).

Отже, розвиток слухового сприймання є надзвичайно важливим фактором для засвоєння та функціонування правильного, виразного мовлення.

Що ж таке слухо-мовленнєва пам'ять?

Під слухо-мовленнєвою пам'яттю розуміють гарне запам'ятовування і точне відтворення різноманітних звуків, слів, речень, віршів (лексичного матеріалу). З кожним роком життя у дитини виникає потреба засвоювати все більшу кількість інформації. Оволодіння слуховою пам'яттю є однією з головних умов успішної підготовки дитини до школи, до навчальної діяльності і до постійних розумових навантажень.

Рівень розвитку мовлення і рівень слухо-мовленнєвої пам'яті — пов'язані між собою процеси. Адже не тільки ступінь розвитку мови залежить від рівня розвитку пам'яті дитини, а й рівень розвитку пам'яті залежить від ступеня сформованості мовлення.

Слух у немовлят та розуміння того, що вони чують, розвиваються з віком. Новонароджені лякаються різних звуків. На несподіваний гучний звук новонароджений відповідає рефлексом Моро — широко розплющує очі і відкидає назад руки. Досить рано дитина починає виявляти інтерес до голосів, насамперед до голосу матері. Якщо малюк усім задоволений, то може лежати тихо, прислухаючись до голосу чи співу дорослого. Однак, якщо дитина голодна або чимось незадоволена, вона не схильна звертати увагу на звуки, які видають інші, зате охоче видає звуки сама. Потім дитина починає прислухатися до будь-яких звуків, чи то шум працюючого пылососа, чи то дзюрчання води у ванній кімнаті. Деякі звуки викликають у дитини радісне збудження: вона прислухається і повертається у бік, звідки виходить звук. Дитина вже розрізняє звуки і впізнає знайомі, наприклад, звук пральної машини або автомобільного двигуна.

Дитина починає відповідати на голос дорослого лепетом і агуканням, тобто веде з ним «розмову». Почувши новий звук, дитина намагається зрозуміти, звідки він лунає. Зазвичай дитина вчиться визначати місце, звідки долинає звук, спочатку одним вухом, потім іншим.

Спочатку дитина визначає місцезнаходження звуків, що лунають поблизу неї (наприклад, звук брязкальця), але поступово навчається правильно визначати джерело звуку, який лунає здалеку (дверний дзвінок, гул літака). Дитині необхідно чути звуки, щоб навчитися вимовляти їх. Поступово дитина розуміє, що деякі звуки служать для комунікації і мають значення, тобто є мовленням.

Ми живемо у дуже галасливому світі: нас постійно оточують такі звуки, як шум міського транспорту, спів птахів, музика з динаміків або шум пральної машини. Поступово

дитина вчиться відкидати всі сторонні шуми та фокусувати увагу на значних звуках, наприклад, на голосі дорослого, зверненому до неї.

У ранньому періоді розвитку діти краще чують та сприймають високочастотні звуки. Тому вони краще реагують на голоси жінок, і тому дорослі інстинктивно розмовляють з малюками тоненьким, дитячим голоском. Згодом дитина починає розрізняти і сприймати низькі частоти.

Яким чином з найменшого віку можна стимулювати розвиток слухового сприймання?

Дуже важливо формувати у дитини спостереження поглядом за предметами.

- Під час гри чи читання книги запитуйте: «А що каже корівка? М-у-у-у!» (аналогічно про собак, кішок, машини, літаки тощо).
- Грайте з іграшками, що видають різні звуки: брязкальцями, «пищалками», «гуділками» тощо. Можна також заповнити пластикові пляшки речовинами, які при струшуванні будуть видавати різні звуки: рисом, горохом, гудзиками, водою тощо.
- Переміщаючись з дитиною по будинку чи квартирі, звертайте увагу на те, які звуки видають різні предмети: холодильник, пральна машина, дверний дзвінок, пилосос, водопровідний кран, годинник.
- Гуляючи з дитиною, звертайте увагу на спів птахів, шелест листя, шум дощу, фонтанів, машин тощо.
- Створіть для дитини набір картинок із звуковим супроводом. Подібні набори можна знайти в магазинах, але ви можете зробити їх самі: знайдіть в інтернеті аудіозаписи добре знайомих дитині звуків (гавкіт собаки, шум пральної машини, дзвінок у двері, спів

птахів, шум машин тощо) та підберіть картинки чи фотографії відповідних предметів.

- Використовуйте в іграх команду: «На старт... Увага... Руш!» Цей прийом заохочує дитину уважно прислухатися до ваших слів і зміцнює розуміння важливості мовлення.

Визначення джерела звуку

- Заговорюйте до дитини, коли входите до її кімнати і виходите з неї, щоб вона озиралася у пошуках джерела звуку.
- Сховайте під столом іграшку-«пищалку» і дайте дитині її знайти.
- Грайте в хованки з предметами, що видають звуки, наприклад, увімкнена музика на телефоні. Альтернатива для старших віком діток — гра в «холодно — гаряче», в якій чим ближче дитина наближається до захованого предмета, тим голосніше ви плескаєте чи гримите.
- Звертайте увагу дитини на звуки, які чути в будинку чи поблизу будинку, і намагайтеся виявити їхнє джерело. Наприклад, почувши дзвінок у двері, підійдіть до дверей разом із дитиною, почувши шум гвинтокрила, піднесіть малюка до вікна і покажіть йому вертоліт тощо.

Музичні ігри

Музичні заняття з дитиною дуже корисні для розвитку не тільки слухової уваги, а й відчуття часу та навички прогнозування. Спробуйте наступні заняття:

- Нехай дитина грає на простих музичних інструментах — барабані, тарілках, губній гармошці, маракасах, ксилофоні.
- Грайте для дитини. Якщо ви вмiєте грати на фортепіано, гітарі чи скрипці — чудово, але діти захоплюються грою на простих інструментах, для оволодіння якими не потрібна музична підготовка: барабані, тарілках, губній гармошці чи маракасах.
- Нехай дитина грає на музичних інструментах, акомпануючи вашому співу чи співаку на екрані. Вчіть її зупинятися, піднімаючи руки вгору, як тільки пісня закінчиться.
- Плескайте в долоні, вистукуйте ритм, наспiвайте без слів або розгойдуйте дитину під музику. Все це допомагає відчутти ритм.
- Для розвитку слухової уваги грайте з дитиною в ігри з імітацією дії, про яку йде мова в пісеньках чи віршиках.

Ігри та вправи для розвитку слухового сприймання та фонематичного слуху

Розвиток слухового сприймання та фонематичного слуху — тривалий процес, який розпочинається з народження малюка і триває та вдосконалюється в шкільному віці. Свідченням того, що в дитини з трисомією добрий рівень сформованості цих процесів, може бути її здатність виконувати завдання на таких рівнях:

1. Впізнавання немовленнєвих звуків
2. Розрізнення звуків за тембром, силою та висотою
3. Диференціація схожих за звучанням слів
4. Диференціація складів
5. Диференціація звуків
6. Освоєння навичок аналізу та синтезу

Наводимо приклади ігор та вправ для кожного рівня. Першим рівнем є завдання на впізнавання немовленнєвих звуків. Розрізнення на слух немовленнєвих звуків є фундаментом і основою розвитку фонематичного слуху.

Гра «Вгадай, що звучало»

Інвентар: різні побутові предмети — ложки, газети тощо.

Хід гри: уважно послушайте з дитиною шум води, шелест газети, дзвін ложок, скрип дверей та інші побутові звуки. Запропонуйте дитині закрити очі і відгадати, що це звучало.

Гра «Шумливі мішечки»

Інвентар: мішечки або коробочки з крупою, гудзиками, скріпками.

Хід гри: разом з малюком насипте у мішечки або у коробочки крупу, гудзики, скріпки тощо. Дитина повинна вгадати по звуку мішечка, що у ньому всередині.

Гра «Чарівна паличка»

Інвентар: олівець або палиця.

Хід гри: взявши олівець або палицю будь-якого призначення, постукайте нею по різних предметах в будинку. Чарівна паличка змусить звучати вазу, стіл, стіну, миску. Потім ускладніть завдання — дитина відгадає з закритими очима, який предмет зазвучав.

Гра «Жмурки»

Інвентар: хустка чи шарф для зав'язування очей дитині, дзвіночок, бубен, свисток.

Хід гри: Дитині зав'язують очі, і вона рухається у бік дзвіночка, бубна, свистка.

Гра «Поплескаємо»

Хід гри: дитина повторює ритмічний малюнок ударів. Наприклад, плескаємо 2 рази, пауза, плескаємо 1 раз, пауза, плескаємо 2 рази. В ускладненому варіанті малюк повторює ритм із закритими очима.

Другий рівень — розрізнення звуків мови по тембру, силі і висоті

Гра «Впізнай свій голос»

Інвентар: аудіозапис голосів близьких людей.

Хід гри: запишіть на диктофон голоси близьких людей і голос самої дитини. Попросіть її вгадати, хто говорить.

Гра «Голосно — тихо»

Хід гри: домовтеся, що дитина буде виконувати певні дії, коли ви вимовляєте слова голосно і коли тихо. Наприклад, якщо ви вигукнете голосно — дитина плескає в долоньки, а якщо тихо — гладить свій животик.

Гра «Три ведмеді»

Хід гри: Дитина відгадує, за кого з персонажів казки говорить дорослий. Більш складний варіант — дитина сама говорить за трьох ведмедів, змінюючи висоту голосу.

Третій рівень — розрізнення схожих за звучанням слів

Гра «Слухай і вибирай»

Інвентар: картинки із подібними по звучанню словами — коза — коса.

Хід гри: перед дитиною картинки з подібними за звучанням словами (коза, коса). Дорослий називає предмет, а дитина піднімає відповідну картинку.

Гра «Правильно — неправильно»

Інвентар: картинки з різними предметами.

Хід гри: дорослий показує дитині картинку і називає предмет, замінюючи першу літеру (форота, корота, морота, ворота, порота, хорота). Завдання дитини — плеснути в долоні, коли вона почує правильний варіант вимови.

Четвертий рівень — розрізнення складів

Гра «Порахуй»

Хід гри: дорослий пояснює дитині, що є короткі і довгі слова. Промовляємо їх, інтонаційно розділяючи склади. Спільно з дитиною вимовляє слова (та-то, ло-па-та, ба-ле-ри-на), відплескуємо склади. Більш складний варіант — запропонувати дитині самостійно відплескати кількість складів у слові.

Гра «Що зайве?»

Хід гри: дорослий вимовляє ряди складів па-па-па-ба-па, фа-фа-ва-фа-фа. Дитина повинна плеснути, коли почує зайвий (інший) склад.

П'ятий рівень — розрізнення звуків

Гра «Відгадай, що або хто звучить»

Хід гри: пояснити дитині, що слова складаються зі звуків. Пограти в звуки. Комарик говорить — з-з-з-з, вітер дме — с-с-с-с, жук дзижчить — ж-ж-ж-ж, тигр ричить — р-р-р-р. Дорослий вимовляє звук, а дитина відгадує, хто (що) його видає.

Гра «Впіймай звук»

Хід гри: дорослий вимовляє ряди звуків, а дитина плескає в долоні, коли чує задану фонему.

Фото 1. Гра «Впіймай звук»

Шостий рівень — освоєння навичок аналізу та синтезу

Гра «Скільки звуків»

Хід гри: дорослий називає один, два, три звуки, а дитина на слух визначає і називає їх кількість.

Гра «Будь уважним»

Хід гри: дорослий промовляє ряди слів, а дитина повинна плеснути, коли почує слово, що починається із заданого звука. Більш складний варіант — закінчується на заданий звук або містить його в середині.

Гра «Відгадай слово»

Хід гри: дитині пропонуються слова з пропущеним звуком — потрібно відгадати слово. Наприклад, зі слів втік звук л (...ампа, ми...о, го...).

Зверніть увагу, що ігри перших рівнів доступні для малих дітей, наступних рівнів — для старших!

Як розвивати слухове сприймання, увагу та пам'ять малюків з синдромом Дауна?

Опираючись на наш практичний досвід роботи з дітьми з трисомією, пропонуємо цікаві та корисні ігри для розвитку цих процесів.

Гра «Шумові коробочки»

Інвентар: контейнери однакові (від Кіндер сюрпризів) заповнені різноманітним дрібним вмістом, кожного виду по 2 штуки. Для наповнення можна використовувати манку, гречку, горох, монетки, скріпки тощо.

Хід гри: варіанти завдань із шумовими коробочками:

1. Вивчаємо, як звучить — шумимо, показуючи картинку із зображенням вмісту коробочки.
2. Далі пропонуємо послухати, як звучить, і обрати правильне зображення з-поміж двох чи більше.
3. Підбираємо на слух коробочку, яка звучить «так само», спочатку з поміж двох, потім трьох та більше коробочок.
4. Показуємо картинку із зображенням вмісту, і дитина обирає з поміж 2 чи 3 правильний звук того, що зображено.

Гра «Звуки, сховані за ширмою»

Інвентар: для гри необхідно набір шумових та музичних інструментів, кількість 3–5 штук, кожного по 2 (дзвіночки, маракаси, бубонці, молоточки, папір, який шурхотить, тощо).

Хід гри: спочатку найкраще обрати дві пари інструментів із різко відмінним звучанням. Дорослий розкладає перед дитиною інструменти, загороджує ширмою, і за нею захищені такі ж предмети. Дорослий «шумить» своїм інструментом за ширмою і пропонує дитині відтворити такий самий звук. Поступово можна збільшувати кількість предметів, пропонувати такі, що подібно звучать — різні види дзвіночків чи типи паперу, який шарудить.

Якщо немає двох однакових предметів, можна після того як «зробили звук», опустити заслін і спитати в дитини, що вона чула, тоді малюк може показати на предмет і відтворити такий самий звук.

Отож, ця гра має багато рівнів складності від найпростішого — вибір між двома різними звучаннями, і до завдання відтворити той самий звук, обравши інструмент серед 5–6, які до того ж можуть мати подібне звучання.

Гра «Спіймай звук»

Хід гри. Інструкція для дитини звучить так: будемо ловити звук «а», коли почуєш — плескаємо в долоньки. Спочатку виконуємо разом з дитиною, називаємо різні голосні звуки,

і коли звучить «а» — плескаємо! Наприклад: -а, -о, -у, -а, -і, -е, -а.

Наступний етап — ловимо склади! Просимо дитину плеснути в долоньки, коли вона почує склад «ма», і називаємо: му - ме - ма - мо - ми - ма; або - ба - ма - па - ма - ба - ва - ма. Зверніть увагу, що простішим завданням буде варіант, коли поруч із заданим складом звучатимуть різко відмінні склади, і ускладнений варіант, коли з-поміж подібних складів необхідно виокремити заданий.

Гра «Виконуй дію за звуком»

Інвентар: дзвіночок, монетка, коробка.

Хід гри: пояснюємо дитині, що дію виконуємо лише в момент, коли чуємо певний звук. Наприклад, якщо дорослий подзвонив у дзвіночок, дитина кидає монетку в отвір коробочки. Або інший варіант гри: танцюємо разом, поки звучить музика, як тільки вимикається — ми зупиняємось. Надзвичайно корисна вправа для тренування саморегуляції.

Гра «Покажи частину тіла»

Хід гри: Для дитини звучить інструкція: *покажи те, що я називаю*. Ви «заплутуєте» і торкаєтесь на собі іншої частини тіла. Дитина має вслухатися і виконувати те, що чує, а не те, що бачить!

Наприклад: покажи, де в тебе голова (самі кладете руки на колінця); покажи, де в тебе ротик (самі закриваєте руками вуха); покажи, де в тебе очко (самі затискаєте собі ніс).

Гра «Складні інструкції»

Наступна гра, яка тренує слухову увагу і вміння виконувати складні інструкції. Коли потрібно сприйняти два чи більше значимі слова. Саме це викликає багато труднощів у дітей

Фото 2. Гра «Покажи частину тіла», дитина показує те, що називає педагог, а не те, що показує

з синдромом Дауна, і тому необхідно наполегливо тренувати в грі, розвивати слухову увагу та пам'ять.

Інвентар: Для гри потрібно два іграшкових звірятка і декілька предметів — фруктів, овочів, або карток із їх зображенням. Наприклад, візьмемо зайчика та ведмедика і картки з фруктами.

Хід гри: Інструкція для дитини: дай яблуко ведмедику (дитина виконує), тоді продовжує — а банан дай зайчику; дай ведмедику грушку, дай зайчику полуницю і т. д. Таким чином, в кожній короткій інструкції дитина чує два значимих слова! Гру можна ускладнювати тим, що садити перед дитиною три м'які іграшки і пропонувати не одну карточку, а одразу викладати 3 зображення фруктів. Але це доцільно робити тоді, коли на простішому рівні малюк добре справляється з виконанням інструкції.

Інший варіант гри «Складні інструкції» на слухову пам'ять та увагу

Інвентар: іграшковий возик і викласти картки із зображеннями продуктів або натуральні овочі, фрукти, упаковки від продуктів.

Хід гри: дитині потрібно запам'ятати перелік предметів. Для цього можна взяти іграшковий возик і викласти картки із зображеннями продуктів або натуральні овочі, фрукти, упаковки від продуктів. Просимо поскладати у возик для початку 2, згодом 3 продукти. Дитина уважно слухає і обирає серед великої кількості предметів лише названі. Якщо ваша дитина полюбляє гратися з тваринками, можемо запропонувати поклати тваринок на машині. З усього зоопарку — великої кількості фігурок звіряток — називаємо 2–3, які будуть кататися на машині. Потім інший перелік з 2–3 назв тваринок.

В такій ігровій формі тренування процесів слухового сприймання буде веселим та мотиваційним. Перелік слів для запам'ятовування з віком можна збільшувати, беручи до уваги те, що особливістю короткочасної слухової пам'яті у дітей з трисомією є невеликий об'єм.

Третій варіант гри «Складні інструкції»

Ще одна гра на розвиток слухової уваги та виконання складної інструкції може бути пов'язана з закріпленням назв кольорів.

Інвентар: потрібно приготувати дрібні предмети — камінці, мушельки, горішки тощо. І три мисочки різних кольорів.

Хід гри. Інструкція для дитини звучить: *поклади горішок не в жовту, не в червону, а в зелену!* І граємо в різні варіанти, коли є заперечення двічі та вказівка, куди покласти. Дитина вчиться вслуховуватися і тренує свою слухову увагу!

Гра «Принеси через перешкоду»

Вона подобається діткам і прекрасно тренує слухову пам'ять!

Інвентар: декілька предметів, які ваша дитина добре знає. Це можуть бути фрукти, або фігурки тварин, або елементи одягу (рукавичка, трусики, шкарпетка, колготки, футболка) тощо.

Хід гри: треба розкласти на стільці декілька предметів, які добре знає ваша дитина. Це можуть бути фрукти, або фігурки тварин, або елементи одягу (рукавичка, трусики, шкарпетка, колготки, футболка) тощо. Шлях до стільця від іншого кутка кімнати ускладнити різними перешкодами — це можуть бути сенсорний килимок, балансир, коробка, диванна подушка, упаковка з підгузками, натягнута мотузка тощо.

Інструкція для дитини: *принеси мені «яблуко»* (можна кілька разів повторити). Завдання дитини — «втримати» в пам'яті, долаючи шлях, і принести названий предмет. Гру починаємо з невеликої дистанції до стільця з предметами з незначною перешкодою, і пропонуємо вибрати названий об'єкт серед 3–4, і поступово ускладнюємо: збільшуємо кількість перешкод на шляху та кількість предметів, з-поміж яких потрібно обрати названий.

Таким чином, в різноманітних іграх та завданнях, цікаво та весело ми можемо подбати про розвиток слухового сприймання, уваги та пам'яті дітей з синдромом Дауна. Так, сучасні дослідження особливостей формування фонетико-фонематичної сторони мовлення у дітей дошкільного віку із ЗНМ показують, що найчастіше загальним механізмом фонологічних порушень у дітей є системне порушення слухових операцій і слухових функцій (слухової уваги, слухової пам'яті, слухового контролю). Ці порушення дезорганізують процес нормальної взаємодії мовнорухового і слухового аналізаторів. Внаслідок цього фонематичні уявлення дитини про звукові образи слів, а також аналіз звукового складу слова формуються переважно з опорою на рухові образи фонем і дітьми недостатньо враховуються їхні акустичні характеристики.

Висновки

Отже, слухове сприймання є однією з фундаментальних цеглинок в розвитку мовлення, оскільки саме слух є провідним аналізатором для засвоєння мовлення дитиною.

Розвиток слухового сприймання, пам'яті та уваги потребує зусиль з боку дорослих та опікунів дітей з синдромом Дауна — батьків, фахівців, вихователів. Лише регулярні та систематичні тренування будуть покращувати рівень сформованості цих важливих процесів. Ігрова форма та активна взаємодія з дорослим, який створює мотиваційний та емоційний контекст, зможуть забезпечити гарні результати.

Структура логопедичного заняття. Жести як засіб комунікації

Ольга Лісненко

Структура логопедичного заняття

Часте питання до логопеда: «Як займатися з дитиною, щоб її мовлення було чітким, зрозумілим та гарним?»

Відповідь проста: потрібно кожного дня робити всі блоки структури логопедичного заняття.

В структуру логопедичного заняття входять такі блоки:

1. Пальчикова гімнастика.
2. Дихальні вправи.
3. Артикуляційні вправи.
4. Голосові вправи.
5. Основна частина.

Як же їх виконувати? Скільки часу? Якщо моя дитина ще не говорить, чи потрібно виконувати блоки з структури логопедичного заняття? Кожен блок робити окремо чи послідовно? Як саме кожен із цих блоків виконувати? Все це ми з вами розглянемо в цьому розділі.

Отже, кожен з блоків структури логопедичного заняття можна виконувати як одне повноцінне заняття (приблизно 30–45 хв (в основному такі заняття проводять педагоги) або ж окремо кожен блок протягом дня (ця схема найчастіше підходить матусям).

Розглянемо обидва варіанти.

Перший варіант — коли проводимо одне повноцінне заняття, виглядає так: дитина налаштована на заняття, педагог або мама показує піктограми блоків логопедичного заняття

(Додаток 1), остання піктограма, обов'язково — «Сюрприз» (це може бути смаколик, мильні бульбашки, мультфільм тощо). Кожен раз, як тільки буде зроблений блок, піктограму прибираємо і наголошуємо дитині, що до «Сюрпризу» залишилася ось така кількість піктограм, це буде стимулювати дитину виконувати кожен з блоків.

Починаємо з пальчикової гімнастики.

Фото 1. Пальчикова гімнастика

Пальчикова гімнастика — це ігрові вправи для розвитку дрібної моторики дитини. У процесі регулярних тренувань у дитини не тільки формуються основні навички, а й налагоджується більш тісний емоційний контакт з матусею або ж з педагогом.

Коли дитина виконує пальчикову гімнастику, то:

- індуктивно збуджуються мовні центри головного мозку і стимулюється розвиток мовлення;
- мовлення стає чіткішим, підвищується мовна активність (особливо, якщо ці рухи супроводжуються промовлянням віршиків);

- розвивається спостережливість, увага, стійкість уваги, пам'ять;
- тренується уява, дитина вчиться «розповідати руками» цілі історії;
- кисті рук і пальці набувають рухливості й сили, необхідної для оволодіння письма.

Також ігри з пальчиками сприятливо діють на емоційний фон, діти більше починають наслідувати дорослих, більш уважно прислухаються до слів і розуміють сенс сказаного, плюс до цього мовна активність різко підвищується.

За допомогою пальчикової гімнастики дитина вчиться концентрувати увагу, правильно розподіляючи її. Пальчикова гімнастика впливає і на розвиток пам'яті дитини, так як під час вправ дитина запам'ятовує положення рук та рухи. Зображуючи пальчиками який-небудь предмет, дитина розвиває свою уяву і фантазію.

Всі пальчикові вправи можна умовно розділити на три групи:

1. Вправи для кистей рук: вчать розслабляти і напружувати м'язи, розвивають здатність до наслідування, вчать зберігати пальці в одному положенні протягом деякого часу, а також швидко перемикаються від руху до руху.
2. Вправи умовно статичні для пальців: вдосконалюють навички, отримані від попереднього курсу занять, розвивають точність в рухах.
3. Динамічні вправи для пальців: розвивають координацію, вчать протиставляти великий палець іншим, а також згинати й розгинати пальчики.

Починати займатися з дитиною пальчиковою гімнастикою потрібно якомога раніше. Наприклад, в Японії вправи для тренування пальчиків починають робити з трьох місяців, в Україні багато фахівців рекомендують починати заняття з 6–7 місяців. Але навіть якщо почати вправлятися пізніше, цей процес буде дуже корисний для розвитку дитини.

Перші заняття полягають в масажі. Для початку потрібно повільно розтирати долоні вниз і вгору, потім розтерти

кожен пальчик окремо (спочатку уздовж, потім впоперек). Далі пальчики розтираються спіралеподібними рухами. Після цього в пасивній формі робляться вправи з третьої групи. З 10 місяців виконуються в пасивній формі вправи другої і третьої груп, плюс до цього між долоньками потрібно катати різні палички і кульки, рвати папірці, відщипувати шматки пластиліну (тіста для ліплення), перекладати з місця на місце дрібні предмети. На наступному етапі можна переходити до простих вправ, які належать до першої групи, потім до другої, а тоді, відповідно, займатися вправами з третьої групи.

Головне пам'ятати, що починати займатися з дитиною ніколи не пізно!

Умови проведення занять з пальчикової гімнастики:

- руки матері (педагога) не повинні бути холодними чи мокрими;
- перед проведенням вправ дитині потрібно зробити розминку для рук, щоб вони стали більш слухняними;
- у процесі занять необхідно стежити за тим, щоб у дитини були задіяні всі пальці;
- вправи повинні супроводжуватися лоскотанням і погладжуванням долонь дитини;
- всі потішки і лічилки потрібно читати виразно;
- заміну ігор слід проводити поступово, якщо в них з'явилися нові персонажі, дитині необхідно спочатку про них розповісти;
- не варто примушувати дитину виконувати пальчикову гімнастику, інакше в майбутньому це може призвести лише до негативних емоцій.

Заняття пальчикової гімнастики повинні бути регулярними, тобто кожного дня, по часу це може займати від 2 до 10 хвилин.

Як саме займатися пальчиковою гімнастикою та робити масаж долоньок, дивись Додаток 2.

Після пальчикової гімнастики переходимо до дихальних вправ.

Логопедичні дихальні вправи використовують з метою вироблення цілеспрямованого струменя повітря, необхідного для вимови звуків.

Але! Перш ніж говорити про дихальні вправи, потрібно зрозуміти: Що таке дихання? Яке воно буває? І як його формувати. Отже...

Про дихання

Від того, як дитина дихає, залежить не тільки загальний стан її здоров'я, але і можливість розкрити її природній руховий потенціал та здатність до відтворення мовленнєвих звуків.

Важливо пам'ятати, що з раннього віку, коли малюк лише починає своє життя та розвиток, правильне дихання сприяє голосоутворенню, зниженню частоти респіраторних захворювань, а також тренує організм, підвищує його здатність переносити фізичні навантаження.

Нормальне дихання відбувається через ніс. В процесі дихання також беруть участь глотка, горло, трахея, бронхи, легені, діафрагма.

Залежно від глибини вдиху розрізняють реберне та діафрагмальне дихання.

При реберному диханні в процес активно включена грудна клітка, яка розширюється при вдиху і опадає при видиху. Відбувається так званий спокійний вдих і спокійний видих. На вдиху одночасно скорочуються міжреберні дихальні м'язи, які припіднімають ребра, і розширюється об'єм грудної порожнини; крім того, в процесі дихання включається діафрагма, за допомогою якої об'єм грудної порожнини збільшується у вертикальному напрямку. При спокійному видиху міжреберні м'язи і м'язи діафрагми розслаблюються, грудна клітка зменшується в об'ємі, «видавлюючи» із себе визначену кількість відпрацьованого повітря.

Діафрагмальне дихання передбачає найглибший вдих і видих, при цьому в роботу включаються всі відділи дихальної системи, тобто одночасно скорочуються міжреберні м'язи, м'язи діафрагми і деякі м'язи грудей і плечового поясу. Якщо дивитися на людину, яка дихає таким чином, добре помітно, що при вдиху відчутно розширюється грудна клітка і випинається вперед живіт, а при видиху живіт підтягується, черевні м'язи штовхають діафрагму вгору і людина робить глибокий довгий видих.

Через гіпотонію і вузькі носові проходи дихання дітей з трисомією часто буває утрудненим і недостатньо глибоким, тому одним із завдань їхнього розвитку є навчання правильному глибокому диханню. Завдання дорослого в такому випадку — допомогти дитині здійснити більш інтенсивне скорочення м'язів, які беруть участь в процесі дихання.

Ті прості прийоми, які описані тут, можна починати використовувати в віці 7–9 місяців при відсутності кардіологічних проблем або інших тривожних симптомів, які можуть посилюватися від подібних вправ. Якщо виникає сумнів у цілеспрямованості використання такої практики, краще обговорити це з педіатром і/або спеціалістом із раннього розвитку.

Стимуляція діафрагмального дихання

Доки малюк ще не вміє самостійно стояти, можна спробувати ввести наступну вправу, яка буде додатково стимулювати роботу діафрагми.

Сядьте біля дитини, яка спокійно лежить на спині. Ваша поза повинна бути зручною і розслабленою. Долоні знаходяться на боках дитини, пальці охоплюють її грудну клітку і чуйно вловлюють ритм її дихання. Ваші руки при цьому будуть злегка помітно розсуватися на вдиху і опускатися на

видиху дитини. Дуже важливо, щоб дитина звикла відчувати покладені на її тіло теплі і розслаблені руки дорослого. Спокійно і ласкаво поговоріть з дитиною, заспівайте протяжну пісеньку, продовжуючи уловлювати руками ритм її дихання. Потім, якщо дитина не буде заперечувати, розпочніть допомагати дитині поглибити видих, дуже обережно стискаючи грудну клітку в момент видиху. Буде достатньо 7–10 дуже легких і обережних «підштовхувань» грудної клітки, а разом з нею і діафрагми, вверх на видиху. *Звичайно, слід робити це дуже акуратно!* Може пройти декілька подібних занять, перш ніж ви відчуєте, що дитина довіряє вам і ви можете не просто покласти руки на її тіло, але і здійснити цей своєрідний прийом материнського масажу, який сприяє поглибленню дихання. У жодному разі не слід прискорювати рухи ваших рук, тут не потрібно ніякого спеціального прикладання вашої м'язової сили. Ви просто в момент видиху здійснюєте руками легкий рух вверх і до середньої лінії тіла дитини.

Ви можете використовувати і таку вправу: покладіть дитину у вертикальне положення, притисніть дитину до грудей рукою, а вільною рукою ритмічно надавлюйте на її спинку, переміщуючи долоню від шиї до попереку.

Іноді зручніше й ефективніше покласти дитину на живіт і обережно стимулювати видих, акуратно натискаючи на спину дитини. Для такого положення добре підходять гімнастичний м'яч або клиноподібна подушка. Руки дорослого при цьому охоплюють пальцями тулуб дитини з боків, а нижні частини долонь розташовуються в ділянці легень дитини. Дії дорослого нагадують уже описані вище: спочатку ваші руки просто лежать на спині дитини, чуйно вловлюють ритм її дихання, — припіднімаються на вдиху і опускаються на видиху. Потім, коли дитина звикне до рук, що лежать на ній, дорослий під час видиху дитини починає злегка стискати нижню частину своїх долонь, направляючи рухи вверх і в глибину. Тут також дуже важливо, щоб і дитина, і дорослий почувалися спокійно і комфортно.

Будь-які різкі рухи, сильні надавлювання або голосне звучання голосу тільки порушують природній ритм дихання!

До речі, ця процедура буває ефективною, якщо в дихальних шляхах дитини накопичується слиз, від якого дитина ще не навчилася звільнитися за допомогою покашлювання. В цьому випадку батькам потрібно мати на увазі, що під час дихальних вправ дитина може почати кашляти і їй необхідно допомогти, м'яко припіднімаючи і притримуючи дитину так, щоб вона не подавилася слизом.

Коли дитина підросте, такого роду вправи можна урізноманітнити, спонукаючи дитину поглиблювати дихання. Можливо, що дитині 2–3 років буде цікаво лежати на спині, спостерігаючи за легкою іграшкою у неї на животі, яка припіднімається на вдиху та опускається на видиху.

Коли дитина навчиться самостійно стояти, під час «дихальних хвилин» варто запропонувати їй зовсім прості, але, тим не менше, ефективні вправи, виконанню яких вона може навчитися, наслідуючи дорослого. Перше: вдих — руки в сторони і вгору, видих — руки вниз. Демонструючи дитині цю всім знайому вправу і спонукаючи її наслідувати вас, намагайтеся звернути увагу дитини на ваше дихання.

Дихання та вокалізація

Якщо дитина впевнено відчуває себе в положенні стоячи, на видиху можна запропонувати їй зігнути в попереку (руки опущені вниз) і вимовляти при цьому звук «а-а-а» або звуконаслідування, за допомогою якого дитина імітує рух машини: «пр-р-р-р» або ж «бр-р-р-р».

Для дітей старшого віку можна вводити більш складні вправи, які вимагають гарного розуміння інструкції і знання схеми тіла. Наприклад, попросити дитину показати, де у неї ніс, потім вдихнути носом, а видихнути — ротом, приклавши

ніс пальцями. Дуже корисно супроводжувати видих виспівуванням голосних звуків «а-а-а», «о-о-о», «у-у-у». Варто ще раз нагадати, що дитині буде цікаво виконувати необхідні дії, які сприяють посиленню видиху, тільки в тому випадку, якщо вони є елементами зрозумілої та цікавої гри дитини.

Коли робите дихальні вправи з дитиною, необхідно:

1. провітрити приміщення;
2. стежити, щоб дитина дихала діафрагмально;
3. вдих повинен проводитися через ніс, а видих — через рот;
4. під час вдиху живіт випинається вперед, плечі не піднімаються, важливо зберігати спокійне положення тіла;
5. під час видиху живіт втягується, слід довше і більш плавно видихати повітря, щоб щоки дитини не роздувалися;
6. дитині повинно подобатися;
7. і ще, якщо ви помітили, що дитина часто дихає або зблідла — припиніть вправу, оскільки, швидше за все, це наслідок гіпервентиляції легенів. Панікувати не варто, просто виконайте ось таку вправу разом з дитиною: складаємо ручки, як при вмиванні водичкою, і занурюємо в них личко дитини, при цьому робимо глибокий вдих і видих. Повторюємо 2–3 рази і посміхаємося. Все гаразд!

Тепер, розуміючи, що таке дихання і як його формувати, можна використовувати цікаві вправи, які запропоновані в Додатку 3.

Зробивши дихальні вправи, переходимо до артикуляційних вправ.

Артикуляційна гімнастика — це система вправ, яка допомагає поліпшити рухливість органів артикуляційного апарату, збільшити обсяг, силу рухів, а також виробити точність і диференціацію артикуляційних поз.

До артикуляційного апарату входять: язик, губи, щоки, зуби, піднебіння, нижня щелепа.

Мета артикуляційної гімнастики — розвиток рухливості органів артикуляційного апарату, відпрацювання правильних, повноцінних рухів артикуляційних органів, необхідних для правильної вимови звуків.

Фото 2. Артикуляційна гімнастика

Артикуляційні вправи бувають: статичні — необхідні для формування артикуляційного укладу та динамічні — важливі для точності перемикання артикуляційної пози в мовленнєвому потоці.

Пропонуємо опис базових статичних та динамічних вправ.

Статичні вправи

У них артикуляційна поза утримується під рахунок від 3 до 20, час утримання збільшується поступово. Статичні вправи допомагають зміцнювати м'язи артикуляційного апарату, а також формувати правильні уклади мовних звуків:

Вправа «Трубочка». Язичок згорнути (схожий на порожню трубку), губи округлити навколо язика, вони допомагають утримувати важку позу.

Вправа «Жало». Рот відкрити, гострий язик висунути з рота (якомога далі).

Вправа «Парканчик». Губи розтягнуті в усмішці, зуби залишаються щільно стиснутими.

Вправа «Хоботок». Зуби щільно стиснути, губи витягнути вперед, немов хоботок слоненяти.

Вправа «Лопата». Широкий, розпластаний язик спокійно покласти на нижню губу, рот напіввідкритий.

Вправа «Котик сердиться». Кінчиком язика впертися в нижні різці, широка спинка язика круто вигнута, рот відкритий, губи розтягнуті в сторони.

Вправа «Чашечка». Рот широко відкрити, язик у формі зігнутої чашечки підняти до верхньої губи (нижня губа йому в цій справі не допомагає!).

Вправа «Грибочок». Рот відкрити, широкий язик міцно присмоктується до піднебіння верхньою поверхнею, під'язикова вуздечка розтягнута — як гриб на довгій ніжці.

Вправа «Віконце». Рот широко відкрити і в подальшому утримувати це положення.

Динамічні вправи

Вправа «Млинець» — «Трубочка». Це зв'язок двох статичних вправ. Каскад виконується під рахунок «раз-два». Спочатку повільно, з чіткою фіксацією кожної пози. Від заняття до заняття швидкість, з якою дитина виконує вправи, збільшується.

Вправа «Рибка». Зуби міцно стиснути, губи витягнути вперед (див. вправу «Хоботок»). Губи то розкриваються, то змикаються (як це робить ротиком рибка в акваріумі).

Вправа «Гойдалки». Вузький язик попеременно тягнеться то до носа, то до підборіддя. Нижня щелепа при цьому опущена, її положення фіксоване, рот широко відкритий.

Вправа «Литаври». Губи злегка загорнути за зуби всередину рота. Поплескати ними однією до іншої, видаючи при цьому характерний поплескуючий звук. Повторити не менше 10 разів.

Вправа «Індик». Широкий язик викидаємо з рота і б'ємо по верхній губі, видаючи при цьому характерні звуки розсердженого індика: «бл-бл-бл». Нижня щелепа опущена та не рухається.

Вправа «Образа». Покусати нижніми передніми зубами верхню губу не менше 10–15 разів. Нижня щелепа максимально висунута вперед.

Вправа «Хованки». Варіанти вправи:

1. Заховати верхню губку, прикусивши її нижніми передніми зубами. Видно тільки нижню губу, вона тягнеться вгору, до носа. Утримувати такий стан не менше 5 секунд.
2. Заховати нижню губку, прикусивши її верхніми передніми зубами. Видно тільки верхню губу, вона тягнеться вниз, до підборіддя. Утримувати такий стан не менше 5 секунд.

Основні правила проведення артикуляційної гімнастики

- тривалість проведення залежить від віку дитини, але не повинна перевищувати 10 хвилин;
- під час гімнастики обов'язково потрібно використовувати дзеркало, щоб дитина бачила свої органи артикуляції;
- гімнастика повинна проходити в ігровій формі;
- комплекс повинен включати не менше 2–5 вправ, щоб не перевтомлювати дитину великою кількістю завдань;
- якщо дитина не може виконати будь-яку вправу, то потрібно використовувати допоміжні засоби (наприклад, зонди або зондозамінники);
- завжди стежте за правильністю та плавністю виконання вправ; якість важливіша за кількість.

Масаж обличчя та віршовані артикуляційні вправи з Казкою «Про язичка» ви знайдете в Додатку 4.

Після артикуляційних вправ переходимо до голосових вправ.

Голосові вправи — це вправи, які спрямовані на те, щоб вимова була чіткою, зрозумілою, плавною, а також, щоб дитина могла зрозуміти, як говорити тихо і як говорити голосно. Голосові вправи умовно можна розділити:

1. Вправи, спрямовані на навчання дитини співати голосні:
 - швидко;
 - сходинково;
 - повільно.

2. Вправи, спрямовані навчити дитину говорити:
- тихо або голосно;
 - тонким або грубим голосом.

Спочатку розберемо, як навчити дитину таким вправам, як тихо — голосно. Для прикладу візьмемо дві іграшки — Ведмедика та Мишу — і почнемо з ними грати в сюжетно-рольову гру. В цій сюжетно-рольовій грі Ведмедик говорить дуже гучним і грубим голосом, а Миша говорить дуже тихим і тоненьким голосом. Таким чином, граючи

в сюжетно-рольову гру, в якій Ведмедик говорить голосно, а Мишка — тихо, ми допомагаємо дитині з трисомією зрозуміти такі абстрактні поняття, як голосно та тихо. Ми асоціюємо слово «Ведмідь» з поняттям голосно, а слово «Миша» — з поняттям тихо.

Ви можете запитати: «Голосно і тихо й так зрозуміло, ми просто чуємо по голосу і виконуємо відповідно до інструкції, наприклад, коли малюк спить, треба говорити тихо, а в метро краще розмовляти голосно, оскільки там шумно». В житті дорослих так воно і є, але в житті дитини все відбувається дещо інакше. Ми часто сердимося на наших дітей, коли вони не виконують інструкції (говори тихіше або, навпаки, просимо сказати голосно). Для дітей з трисомією потрібно робити асоціації з словами для кращого розуміння значення цих слів. Тому і пропоную вам гру «Ведмідь і Миша».

Як тільки дитина засоціює поняття голосно зі словом «Ведмідь», а поняття тихо — зі словом «Миша», у вас

Фото 3. Голосові вправи

проблеми зникнуть, адже коли ви скажете дитині «кодове слово», вона буде розуміти, яким голосом зараз говорити.

То як же грати в цю гру? Все дуже просто, беремо двох наших героїв — Ведмедя та Мишу — і починаємо розвивати сюжет гри. Спочатку у вас може скластися враження, що ви самі з собою граєте. Але, повірте мені, дитина все бачить і чує. Отже, сюжет може бути приблизно таким: Миша прийшла в гості до Ведмедя і тихеньким, тоненьким голосом привіталася, своєю чергою Ведмідь привітався голосно і грубим голосом. Потім Миша може у Ведмедя щось запитати чи запропонувати, а Ведмідь їй відповідає. Грайте з цими персонажами якомога частіше і щоразу вигадуйте новий сюжет, щоб дитині було цікаво. Через деякий час потренуйтеся з дитиною, як говорять «Ведмідь» і «Миша». Потім потренуйтеся в житті, наприклад, тато відпочиває, а дитина говорить голосно, попросить, щоб дитина почала говорити як «Миша», або ж у дитини запитують, як її звати, а вона відповідає дуже тихо, попросить, щоб дитина відповіла як «Ведмідь». Це ефективна гра, яка в різних ситуаціях допоможе вашій дитині зрозуміти, яким саме голосом зараз потрібно говорити.

Тепер розберемо вправи, спрямовані на навчання дитини співати голосні. Тут пропоную також серію ігор.

Беремо три іграшки: мавпу, черепаху та гепарда (якщо, наприклад, ви вивчаєте з дитиною тварин Африки, якщо вивчаєте тварин лісу, можна взяти білку, равлика та вовка, а взагалі можна взяти будь-які три тварини, головне, щоб одна з них була повільна, друга вміла стрибати, а третя була швидкою) та картку з написом голосної букви. Розповідаємо дитині історію: жили-були троє друзів: гепард, мавпа та черепаха, їхні імена писалися однаково, але вимовлялися по-різному. Одного дня вони вирішили перейти пустелю (в нашому випадку це буде стіл). Але, щоб перейти пустелю, потрібно, щоб ти (ім'я дитини) називав їх по імені. Першим вирішив перейти гепард (показуємо картку з буквою «А», називаємо цю букву, якщо дитина її ще не знає, і просимо дитину повторити). Дитина повторює, і ви переміщуєте швиденько гепарда на

інший бік стола. При цьому ви говорите, що у гепарда коротке ім'я, а оскільки він швидкий, то швидко перебіг пустелю. Наступною пустелю буде переходити мавпа. В неї досить цікаве ім'я (мавпа починає стрибати, і щоразу, як вона торкається столу, промовляємо «А-А-А»), мавпа також досить швидко перейшла пустелю, залишилася ще черепаха. Ставимо черепаха на край столу і просимо дитину співати звук [а], поки дитина співає, ви рухаєте черепаха, як тільки замовкла, черепаха зупиняється. І так з декількох спроб черепаха також переходить пустелю.

Таким чином, за допомогою такої простої гри ми вчимо дитину: вимовляти звук, сходинково його називати (це потрібно для того, щоб дитина вмiла робити паузи під час розповіді) та протяжно на видиху проспівувати, це нам потрібно для того, щоб дитина могла плавно, гарно та чітко розмовляти, бо ми всі говоримо на видиху, і що довше ми говоримо на видиху, то зрозуміліше наше мовлення.

Ще більше цікавих ігор шукайте в Додатку 5.

Після того, як ви зробили з дитиною чотири блоки структури логопедичного заняття, переходимо до основної частини.

В основну частину можуть входити:

- вправи на розвиток найвищих психічних функцій (сприймання, пам'ять, увага, мислення та мовлення);

Фото 4. Основна частина заняття з дитиною

- вправи на розвиток когнітивних навичок (вивчення кольорів, геометричних фігур, величин тощо);
- вчити дитину читати;
- вчити дитину писати;
- вчити елементарним математичним поняттям тощо.

Саме в цій частині чудово застосовувати такі методики, як Нумікон, безпомилкове навчання, Тан-Содерберг, методика навчання письму І.В. Чорної тощо.

Розібравшись з усіма блоками логопедичного заняття (не забувайте переглянути додатки, там багато цікавої інформації), повернемося до двох варіантів проведення заняття.

Отже, перший — коли проводимо протягом 30–40 хвилин заняття з дитиною (це більш характерно для педагогів або батьків, діти яких «посидючі» і їм подобається подовгу займатися), не забуваємо виставити піктограми перед дитиною.

Другий варіант передбачає, що дитина «непосидюча» і їй не просто втримати увагу. Тому всі ці блоки ми розподіляємо протягом дня. Наприклад, дитина прокинулася, можна її пообіймати і відразу з гарним настроєм зробити пальчикову гімнастику, потім дитина йде чистити зуби, почистивши, можна запропонувати перед дзеркалом зробити артикуляційні вправи (до речі, можна повторити і ввечері або, якщо дитина вранці не в настрої, зробити артикуляційні вправи ввечері). Потім було б чудово дитину погодувати, поки готується сніданок, дитина може подмухати на паперові серветки або ватку, яка повинна пролетіти між двома тарілками (ігри можуть бути різними, вмикайте фантазію), залишилося поспівати та виконати основну частину. Вийшли на вулицю, намалювали крейдою на асфальті (немає крейди, викладіть з гілочок) пряму, криву, ламану лінії і, проходячи по ній, співайте звуки. Основну частину можна проводити вдома, і по часу вона займе 10–20 хвилин. І в загальному ви зробите той самий об'єм, що і в першому варіанті, тільки він буде розтягнутий протягом дня.

Обирайте той варіант, який найкраще може підійти вашій дитині. Можете комбінувати ці варіанти: сьогодні

позаймалися по першому варіанту, завтра немає такої можливості, тому розподілили протягом дня. Якщо якийсь із блоків сьогодні не зробили, нічого страшного тут немає, зробіть завтра. Але! Завжди пам'ятайте, регулярність — це запорука успіху!

Регулярно виконуючи всі блоки логопедичного заняття, ви зможете допомогти вашій дитині розмовляти гарно, чітко та зрозуміло!

Висновки

Отже, щоб мовлення дитини було чітким, зрозумілим та гарним, потрібно обов'язково, кожного дня робити всі блоки структури логопедичного заняття: пальчикову гімнастику, щоб індуктивно збуджувалися мовні центри головного мозку і стимулювався розвиток мовлення; дихальні та голосові вправи, бо ми говоримо на видиху і саме ці вправи допомагають вимові бути чіткою, плавною та зрозумілою; артикуляційні вправи, які допомагають органам артикуляції бути вправними у вимові, і звичайно ж основна частина, яка допомагає формувати пізнавальні навички та найвищі психічні функції (сприйняття, пам'ять, увага, мислення та мовлення).

Музика як один з головних засобів розвитку мовлення у дітей з синдромом Дауна

Валерія Бровко-Дивина

Музика — це потужна сила, джерело енергії, яка впливає на організм людини. Музика може впливати на фізіологічному рівні (знижує м'язове напруження, зміцнює імунну систему, регулює дихання, підвищує рівень гормонів задоволення). Також музика активізує роботу головного мозку, всі його ділянки, адже при сприйнятті музики задіяні обидві його півкулі.

Музика впливає на психологічному рівні, впливає на емоційний стан дитини. Може викликати різні емоції, від суму до радості та ейфорії. Також музика здатна гармонізувати емоційний стан.

Музика впливає інтелектуально. Змушує замислитися, надихає. Унікальність музики полягає в тому, що вона діє всеохоплююче, на цілий організм для того, щоб активізувати його природні сили та ресурси. Тому музика має бути в житті кожної дитини, особливо дитини з синдромом Дауна.

Відомо, що у дітей з синдромом Дауна можуть бути проблеми з мовленням, а саме затримка розвитку мовлення. Це пов'язано з особливостями їхнього артикуляційного апарату, проблемами зі слухом (вушні раковини недорозвинені). Також у діток з синдромом Дауна ускладнене сприймання усного мовлення, короткотривала пам'ять розвинена недостатньо.

В той же час діти з синдромом Дауна дуже емоційні, приязні, відкриті, їм притаманні творчі здібності, зокрема до музики. Тому музика може бути добрим помічником для створення позитивних передумов у розвитку мовлення. Адже

Фото 1. Групове музичне заняття

музика дарує позитивні емоції і музичні заняття приносять як користь, так і задоволення. А та інформація, яка підкріплена радістю та задоволенням, набагато краще засвоюється та запам'ятовується дитиною.

Взаємозв'язок музики та мови

Варто відзначити спільні риси музики та мови, в чому їх схожість (схема 1).

1. Музика і мова є засобами комунікації, спілкування.
2. Загальний початок — звук.
3. І музика, і мовлення сприймаються за допомогою органів слуху.
4. Мають власну знакову систему.
5. Мають певний образ (є носіями певної інформації).

Оскільки і музика, і мовлення є засобами комунікації, то на перших етапах, при потребі, музика може бути засобом спілкування, адже вона не потребує слів, натомість дає можливість невербально проявити себе, дати позитивні емоції (ігри з інструментами «Розмова на барабанчиках») (схема 2).

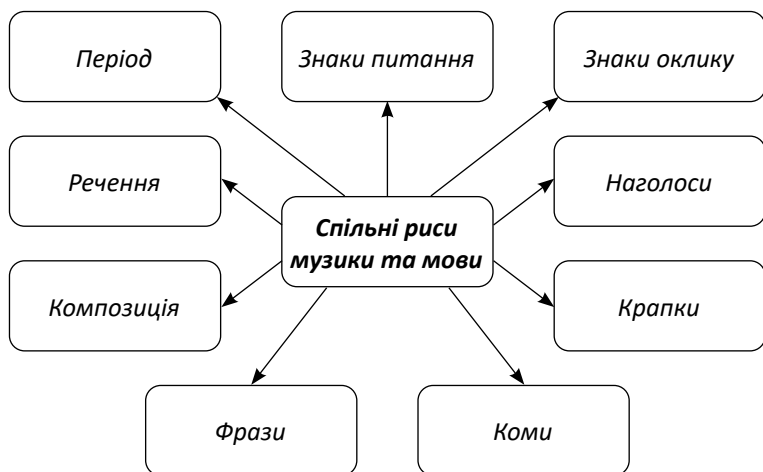

Схема 1. Спільні риси музики і мовлення

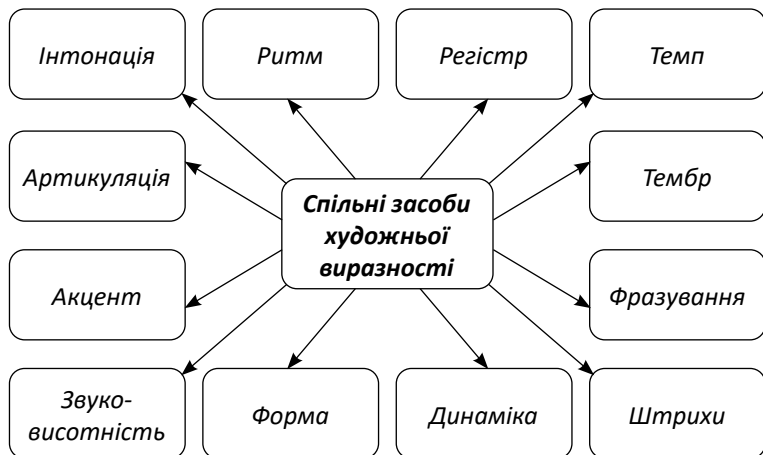

Схема 2. Спільні засоби художньої виразності

Отже, бачимо, що і музика, і мовлення тісно пов'язані, тож бажано, щоб кожне музичне заняття містило:

- артикуляційні вправи;
- дихальні вправи;
- вправи на звуконаслідування;
- музично-ритмічні вправи;
- темброві вправи;
- вправи на розвиток почуття ритму;
- інші.

Завдяки цим вправам ми працюємо над такими завданнями:

- розвитком слухової уваги,
- розвитком артикуляційного апарату,
- розвитком мовленнєвого дихання,
- збагаченням інтонації,
- поповнюємо пасивний та активний словник дитини.

На музичних заняттях центральне місце відводимо іграм та музичним вправам, які спрямовані на розвиток слухової уваги.

Наш світ — це безліч звуків, хаос звуків. Дитина з раннього віку перебуває в середовищі звуків: краплі дощу, пориви вітру, гуркіт грому, звуки побутові та людські. Як не загубитися в океані звуків? Для цього потрібна здатність зосереджуватися на звуках. Адже для того, щоб дитина оволоділа мовленням, потрібно навчитися чути, сприймати та розрізняти звуки. Цю навичку можна та потрібно розвивати.

Розвиток слухового сприймання відбувається поетапно:

Перший етап — розвиток слухового зосередження на звуках.

Другий етап — розрізнення різноманітних характеристик звучання:

- висота (звуківисотність — високі, низькі звуки);
- кількість (кількість почутих звуків);
- інтенсивність (сила, динаміка (голосні та тихі звуки));
- тривалість (довгі — короткі звуки).

Третій етап — розрізнення немовленнєвих звуків та мовленнєвих.

Четвертий етап — розрізнення окремих складів, фонем, слів.

Кожна дитина проходить етапи в своєму темпі, в свій час. Але без проходження всіх цих етапів дитина не може повноцінно оволодіти правильною звуковимовою.

Тому музичні вправи та ігри спрямовані на розуміння дитиною всіх характеристик музичного звучання.

Щодо організації музичних занять, то, в першу чергу, необхідно створити безпечне і цікаве музично-ігрове середовище, щоб створити у дитини з синдромом Дауна потяг, потребу до гри та музикування.

З нашого досвіду, для ефективного музично-ігрового процесу потрібно:

1. Музичні інструменти (по 1 інструменту на кожную дитину):

- клавеси;
- барабани;
- бубонці;
- трикутники;
- маракаси;
- бубни.

2. Спортивний інвентар для рухливих музичних ігор та вправ:

- м'ячі (футболи, середні, маленькі, масажні);
- гімнастичні палки;
- хулахуп (обруч).

3. Іграшки (кубики, м'які іграшки, кільця, тощо).

4. Природний матеріал (шишки, каштани, листочки, камінчики, мушлі, пір'я тощо).

5. Тканина (хустинки, стрічки, ігровий парашут).

6. Додаткові атрибути, відповідно до пір року:

- бджілки;
- метелики;
- сніжинки;
- краплинки;

- квіти;
- листочки;
- інші.

Форми роботи на музичному занятті

Важливо розуміти, що кожне музичне заняття, як і будь-яке розвиваюче заняття, повинно мати чітку і зрозумілу структуру. Один вид діяльності змінюється іншим, активні форми роботи змінюються пасивними.

На музичному занятті обов'язково використовуємо:

1. Пісні-ритуали (привітальні та прощальні), які налаштовують дитину на працю та створюють відчуття безпеки.
2. Дихальні вправи.
3. Артикуляційні вправи.
4. Пальчикові музичні ігри.
5. Активні форми роботи:
 - Рухливі вправи з предметами.
 - Рухливі вправи з інструментами.
 - «Танок рук».
 - «Танок ніг».
 - Елементарні танці.
 - Хороводи.
6. Голосові вправи.
7. Мовленнєві ігри та вправи (на звуконаслідування, використовуємо дитячий український фольклор — лічилки, забавлянки).

Фото 2. Хоровод

Практичний матеріал

До вашої уваги пропонуємо авторські ігри та пісні.

Ігри на розвиток слухового зосередження

Гра «Впіймай звук»

Хід гри: Цю гру можна проводити як вдома, так і на природі. Слухаємо з дитиною звуки природи, як тільки почуємо спів пташок або окремої пташки, то одразу плескаємо в долоні — «впіймали звук». Варто привчати дитину з безлічі звуків виокремлювати один-єдиний, який заданий у грі.

Інший варіант в домашніх умовах. Слухаємо фонограму, звуки весняного лісу. Так само, на звук співу пташок плескаємо в долоні — «спіймали звук».

Гра «Чарівні звуки флейти»

Інвентар: блок-флейта для вчителя.

Хід гри: Вчитель на початку або в середині заняття грає на блок-флейті просту спокійну мелодію. До цього не потрібно заздалегідь готувати дітей, це повинно бути несподіванкою. Зазвичай на групових заняттях, навіть якщо в приміщенні гучно, при перших нотах флейти наставала повна тиша. Діти зачаровано дивилися та слухали звуки флейти. Діти мають бачити джерело звуку, слідкувати за ним. Вчитель може грати і, водночас, пересуватися по приміщенню. Таким чином ми розвиваємо навичку слухового зосередження, тембровий слух, знайомимо дітей з новим музичним інструментом.

Гра «Кухонний оркестр»

Інвентар: побутові предмети — каструля, дерев'яні ложки, алюмінієві ложки, кришки, тарілки тощо.

Хід гри: Нас оточують безліч звуків не тільки в природі, а і у власному будинку. Батьки з дітьми можуть бути дослідниками власної оселі і можна почати досліджувати звуки кухні: брати безпечні предмети, пробувати видобувати ними звук, вслуховуватися в ці дивні звуки, адже там є і дерев'яні, і металеві, і пластикові. Потім кожен може вибрати собі певний кухонний предмет (каструлю, дерев'яні ложки, алюмінієві ложки, кришки, тарілки) і заграти разом, в сімейному оркестрі.

Музичні ігри «Stop and Go»

Хід гри: Бажано, щоб в музичних іграх була певна прив'язка до дії. На допомогу нам приходять ігри, так звані «Stop and Go», в яких дитина зосереджується та діє і на звуках, і на їх відсутності (паузах).

Гра «Танець метелика»

Інвентар: іграшковий метелик, іграшкова квіточка, музичний інструмент для вчителя.

Хід гри: Одягаємо на ручку іграшкового метелика на резиночці. Коли лунає музика або вчитель грає на музичному інструменті, метелик танцює. Коли музика припиняється (пауза), метелик сідає на квіточку. Дитина знову чекає, коли буде лунати музика.

Фото 3. Іграшковий метелик на резиночці

Гра «Кроки з паличками»

Інвентар: флейта для вчителя або фонограма, дерев'яні палички.

Хід гри: Вчитель грає на флейті (або звучить фонограма), а діти грають на паличках та крокують по залу. Як тільки музика припиняється, діти ховають палички та стоять на одному місці.

Гра «Гусінь»

Інвентар: для гри нам буде потрібна довга стрічка, флейта.

Хід гри: Діти тримають рукою стрічку та ідуть по колу, коли вчитель грає на флейті повільну мелодію — «Гусінь іде». Як тільки вчитель грає швидко мелодію, діти починають бігти зі стрічкою — «Гусінь біжить».

Під час цієї гри спостерігається формування у дітей радісного почуття від активної участі у спільній колективній грі; розвиток слухового та тілесного відчуття музичних темпів (повільно/швидко).

Пісня з клавесами «Молоточок»

Автор мелодії та тексту: Валерія Бровко-Дивіна.

Мета:

- Розвиток ладового почуття (мажор/мінор).
- Розвиток координації рухів.

Фото 4. Довга стрічка, яка виконує роль Гусені

- Розвиток слухової уваги.
- Розвиток почуття ритму.

Інвентар: для цієї вправи нам знадобляться клавеси (пара).

Хід гри: Показуємо дітям, що одна паличка — то цвях, а інша — молоток. Під час звучання першого куплету робимо такі рухи паличками, ніби ми забиваємо молотком цвях. Під час другого куплету гойдаємо палички (палички відпочивають).

Молоточок

Швидко

Мо-ло - то-чок тиж мій друг, мо-ло - то-чок тук-тук - тук, тук - тук, тук - тук, мо-ло-

Повільно

то-чок тиж мій друг. Мо-ло - ток від-по-чи - вай, ти цвях-шок не за-би - вай чш - чш - чш -

15

чш, мо - ло - ток від - по - чи - вай.

Молоточок — ти ж мій друг,
 Молоточок — тук, тук, тук.
 Тук, тук, тук, тук,
 О-о-о, молоточок — ти є мій друг.
 Молоток відпочивай,
 Ти цвяшок не забивай.
 Ч-ш, ч-ш, ч-ш, ч-ш,
 Молоток відпочивай.

Пісня-вправа «Бубонці»

Автор мелодії та тексту: Валерія Бровко-Дивіна.

Мета:

- Розвиток динамічного слуху (розрізнення голосного і тихого звучання).
- Розвиток тембрового слуху.
- Розвиток реакції, координації рухів.

Інвентар: для цієї вправи нам знадобляться бубонці.

Хід гри: у першому куплеті сильно трясем бубонцями, у другому ховаємо бубонці в долоньки (бубонці «сплять»).

Бубонці

Го-лос-но, го-лос-но бу-бон-ці дзве-нять! Го-лос-но, го-лос-но бу-бон-ці дзве-
 нять! Ти - хо, ти - хо бу-бон-ці сплять, ти - хо, ти - хо бу - бон - ці мов - чать.

Голосно, голосно
 Бубонці дзвенять. (2 рази)
 Тихо, тихо,
 Бубонці сплять.
 Тихо, тихо,
 Бубонці мовчать.

Вправа з клавесами

Автор мелодії та тексту: Валерія Бровко-Дивіна.

Мета:

- Розвиток темпового почуття (розрізняти швидкий та повільний темп).
- Розвиток великої моторики.
- Розвиток почуття ритму.

Інвентар: для вправи нам знадобляться клавеси (пара) та ксилофон чи блок-флейта для вчителя.

Хід гри: вчитель грає мелодію на ксилофоні (флейті, фортепіано), а діти стукають клавесами. Вправу можна робити сидячи на стільчиках (килимі), в подальшій роботі це може бути рухлива гра.

Перший варіант: діти сидять на стільчиках. У першій частині повільно стукають клавесами, у другій частині швидко стукають клавесами або стукають швидко по столу («бігають палички»).

Другий варіант: під музику крокуємо по колу повільно, а у другій частині музики швидко бігаємо по колу.

Вправа з клавесами

Повільно

Швидко

Пісня-вправа з барабаном «Барабанчик»

Автор мелодії та тексту: Валерія Бровко-Дивіна.

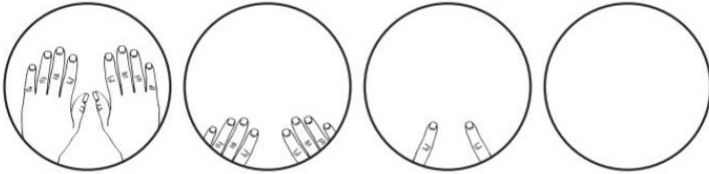
Мета:

- Розвиток тембрового слуху.
- Розвиток почуття ритму.

- Розвиток слухової уваги.
- Розвиток координації рухів.

Інвентар: для цієї вправи нам знадобиться будь-який барабан.

Хід гри: в цій вправі ми вивчаємо різні способи гри на барабані. У першому куплеті — б'ємо всіма долоньями по барабану, в другому — б'ємо половинами долонь, в третьому — пальчиками, в четвертому — всіма долоньями, в п'ятому — всіма долоньями разом, в шостому — «гладимо барабан». Також використовуємо наочність (картинки).

Барабанчик барабанить: «Бам. Бам. Бам» (4 рази).

Барабанчик барабанить: «Бам-бам-бам, бам-бам-бам»

(4 рази).

Барабанчик барабанить: «Бі-бі-бі бам, бі-бі-бі бам»

(4 рази).

Барабанчик барабанить: «Бам, бам, бам» (4 рази).

Барабанчик барабанить: «Бам. Бам» (4 рази).

Барабанчик барабанить: «Ш-ш, ш-ш» (4 рази).

Пісня-вправа «Барабанчик»

Ба-ра-бан-чик ба-ра-ба-нить "бам-бам - бам!" Ба-ра-бан-чик ба-ра-ба-нить "бам-бам -

бам!" Ба-ра-бан-чик ба-ра-ба-нить "бам-бам - бам!" Ба-ра-бан-чик ба-ра-ба-нить "бам-бам - бам!"

Фото 5. Пісня-вправа з барабаном «Барабанчик»

Знайомство дітей із синдромом Дауна з музикуванням

Висновки

Отже, розвиток слухової уваги як передумова розвитку мовлення є одним із головних напрямків роботи музичного педагога в роботі з дітьми з синдромом Дауна. І музика, маючи таку потужну силу, може стати добрим помічником в житті кожної дитини. Сподіваюсь, що теоретичний та практичний музичний матеріал стане у нагоді в роботі як батькам, так і фахівцям.

Використані джерела

1. Бабич Н. М. Формування комунікативних навичок у дітей з порушенням зору та інтелекту як одна з умов їх успішної адаптації в ДНЗ компенсуючого типу / Н. М. Бабич. — Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія соціально-педагогічна. Вип. 23 ; Ч. 3 / Кам'янець-Поділ. нац. ун-т ім. Івана Огієнка ; [редкол. : Бондар В. І. та ін.]. — Кам'янець-Подільський : Медобори — 2006, 2013. — С. 15–22.
2. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку / С. В. Трикоз, Г. О. Блеч. — Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 40 с. — (Інклюзивне навчання).
3. Дитина із синдромом Дауна / О.В. Чеботарьова, І.В. Гладченко, А. Василенко-ван де Рей, Н.І. Ліщук. — Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 48 с. — (Інклюзивне навчання).
4. Ковтун Р. А., Програма розвитку комунікативних здібностей дітей з синдромом Дауна. — автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец 19.00.08 — Спеціальна психологія / Р. А. Ковтун. — Одеса, 2011. — 19 с.
5. Корекційно-розвивальні технології навчання дітей з комплексними порушеннями розвитку / навчально-методичний посібник / Чеботарьова О. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко І. В., Мякушко О. І., Сухіна І. В., Трикоз С. В. / За наук. ред. О.В. Чеботарьової, О.І. Мякушко. — К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. — 558 с.
6. Міненко А.В. Особливості формування комунікативної функції саморегуляції особистості дітей дошкільного віку з синдромом Дауна / А.В. Міненко // Особлива дитина: навчання та виховання. — 2014. — Вип. 4(72). — С. 62–67.

7. Міненко А.В. Формування здатності до саморегуляції у дошкільників з синдромом Дауна: канд. псих. наук: 19.00.08 / Міненко Анна Вікторівна. — К., 2016. — 236 с.
8. Пальчиками граємо — мову розвиваємо: Бібліотека логопеда-практика. — Тернопіль: Навчальна книга — Богдан, 2013. — 24 с.:іл.
9. Склянська О. Розвиток психомоторики дитини перших років життя як досвід взаємодії / О. Склянська // Вісник Львівського університету. Серія : Психологічні науки. — 2021. — Вип. 8. — С. 165–171. — Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vlups_2021_8_23
10. Формирование навыков общения у детей с синдромом Дауна: пособие для родителей / фото Е.Гросман, Е.Золотова, А.Португалова. — 2-е издание. — К.: Вистка, 2012. — 140 с. — (Ребенок с синдромом Дауна и особенности его развития).
11. Brazelton, T. B., & Nugent, J. K. Neonatal behavioral assessment scale. — 4th ed. — London: Mac Keith Press, 2011.
12. Buckley S. The power of behavioural approaches — we need a revival // Down Syndrome Research and Practice. 2008. Vol. 12, Iss. 2. P. 103–104.
13. Buckley S., Gillian B., Sacks B. and en. Social development for individuals with Down syndrome — An overview / Buckley S., Gillian B., Sacks B. and en. / Електронний ресурс: <http://www.down-syndrome.org>
14. Laura del Hoyo Soriano, Angela John Thurman, Danielle Harvey, Sara T. Kover4 and Leonard Abbeduto. Expressive language development in adolescents with Down syndrome and fragile X syndrome: change over time and the role of family-related factors // Journal of Neurodevelopmental Disorders (2020) 12:18 <https://doi.org/10.1186/s11689-020-09320-7>, 1–18.
15. <http://21.sadok.zt.ua/vpravy-na-rozvytok-golosu/>

16. <https://downsideup.org/elektronnaya-biblioteka/zapis-vebinara-razvitie-obshcheniya-i-rechi-chast-1-per-vyy-god-zhizni-rebenka-2022-10-06/>
17. <https://irc.osvita-konotop.gov.ua/artikulyacijna-gimnastika-bazovi-vpravi-osnovni-pravila-provedennya.html>
18. <https://naurok.com.ua/artikulyaciyna-gimnastika-237116.html>
19. <https://svitppt.com.ua/fizichna-kategoriya/dihalni-vpravi.html>
20. <https://www.logoclub.com.ua/zvukovimova/dikhalnagimnastika/38-vpravi-dlya-rozvitku-movlennevogo-dikhannya>

Додатки

Додаток 1. Піктограми

Розвиваючі ігри

Сюрприз

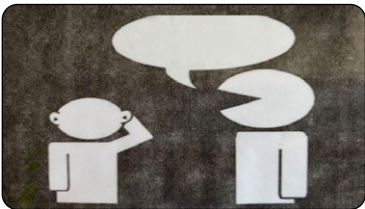
Дихальні вправи

Артикуляційні вправи

Голосові вправи

Пальчикова гімнастика

Додаток 2. Стимуляція руху кистей рук і розвиток дрібної моторики

Масаж рук спрямований на стимуляцію мовних зон, які знаходяться на руках дитини.

Загальне і принципово важливе правило будь-якого масажу, і масажу рук в тому числі полягає в тому, що дана процедура не повинна викликати негативних відчуттів у дитини. Саме тому в усьому світі спеціалісти з раннього розвитку здебільшого віддають перевагу рекомендувати не професійний масаж, а так званий «материнський».

Під час масажу використовують низку стандартних прийомів: погладжування, легке розтирання, поплескування і вібрація. Масажні рухи виконують від кінчика пальців до зап'ястя. При погладженні долони рухи можна робити в різних напрямках, в тому числі і кругові. Особливо увагу приділяємо розтиранню подушечок в основі пальців.

Погладжування. Цей рух не потребує особливого пояснення, важливо лише пам'ятати, що рухи повинні бути повільними, плавними і не викликати дискомфорт у дитини.

Розтирання. Відрізняється від погладження більшою силою тиску, але також повинно бути розміреним, плавним та комфортним для дитини.

При *вібрації* кінчики напівзігнутих пальців дорослого несуться ручкам дитини наступні одним за одним удари, тобто виконують той самий рух, який в іграх з дитиною називається «пальчики побігли».

Поплескування виконуються долонею або пальцями дорослого і відрізняються від вібрації більш повільним темпом.

Окрім масажу, можна гратися з дитиною в *пальчикові ігри*. Оскільки дитина ще дуже мала, частина вправ матиме пасивний характер і тим самим наближуватиметься до масажу, але в той же час частину рухів дитина зможе робити сама, щоб поступово перейти до активної пальчикової гімнастики.

Зазвичай пальчикові ігри, як, до речі, і масаж, поєднуються з вимовою віршиків і потішок. Найчастіше батьки

використовують всім відому «Сороку-білобоку» або ж «Пальчик-пальчик, де ти був?».

Робити масаж і займатися пальчиковою гімнастикою потрібно в зручний для вас час, сидячи з дитиною у комфортній позі. Краще, якщо початок і кінець заняття будуть постійними та цікавими для дитини. Бажано також, щоб заняття проводились приблизно в один і той же час і продовжувались недовго, наприклад спочатку достатньо присвятити цьому не більше 5 хвилин. Не намагайтеся зробити повний комплекс масажу з першого разу! Важливо, щоб процедура проходила спокійно і не викликала дискомфорту, тому її варто вводити поступово, дозовано.

Звичайно, якщо дитині дуже подобаються ці заняття, ви можете збільшити їх тривалість.

Орієнтовний комплекс масажу та пальчикових ігор

Комплекс складається із вправ, які проводяться спочатку з однією рукою дитини, а потім з іншою.

1. «Вітаємося» з кожним пальчиком. Дорослий торкається, потирає і обережно потягує кожен пальчик. Можна коментувати для дитини: «Ось які у ... (ім'я дитини) пальчики!»
2. Більш інтенсивно розминаємо кожен палець. Можна коментувати для дитини: «Мама потре маленькі пальчики. Ось так потре».
3. Пальчики «вітаються» між собою. Великий палець дитини по чергово торкається до інших пальців. Можна коментувати для дитини: «Вітаю, пальчику!»
4. Масаж долоні з розтиранням подушечок в основі пальців. Можна коментувати для дитини: «А ось і долонька! Маленька долонька!»

Гра «Сорока-білобока»
Сорока-білобока
На припічку сиділа.

На припічку сиділа,
Кашу варила
(злегка лоскочемо долоньку дитини — «варимо кашу»).
Ложкою мішала,
Гостей частувала.
Зайчисі дала —
вона воду набирала
(загинаємо безіменний палець).
Лисиці дала —
вона дрова рубала
(загинаємо середній палець).
Білочці дала —
вона зерно молола
(загинаємо вказівний палець).
Тільки хижому вовкові
не дала вона нічого
(беремо великий палець, трясемо).
— Ти води не набирав!
Ти дровець не рубав!
Ти зернята не молів!
А нині з ложкою прийшов?
То й бувай собі здоров!
Утікай до лісу знов!
(Легенько смикаємо за великий палець.)

5. Погладжування руки від кінчиків пальців до ліктя м'якими «умиваючими» рухами. Можна коментувати для дитини: «Тепер ручки відпочинуть».
6. Гра «Пальчик-пальчик, де ти був?». Можна робити цю вправу, загинаючи і/або розтираючи кожен пальчик, особливо подушечки на кінчиках пальців.
7. Розтирання бокових поверхонь пальців і простір між пальцями. Можна коментувати для дитини: «Ще потremo маленькі пальчики».
8. Пальчики «прощаються» — вправа проводиться аналогічно третій вправі. Можна коментувати для дитини: «Бувай, пальчику!»

9. Пальці лягають «спати». Почергово загинаємо пальці, потім їх одночасно випрямляємо в супроводі віршика:

Оцей пальчик хоче спати,
Оцей пальчик — засинати,
Оцей пальчик — задрімав,
Оцей пальчик — міцно спав,
Цей ще і не лягав,
Тихо-тихо, не шуміть,
Пальчиків не розбудіть.

Опис пальчикових ігор, які ви можете використовувати на заняттях з дитиною

«На сільському, на дворі є птахи ось такі:
Курка і півень, качка й індик, гуска, курчата
Й гусак молодий».

(з'єднуємо всі пальчики з великим пальцем по черзі)

* * *

«Я великий сміттевоз *(розводимо руки в боки)*
Їжджу в спеку і мороз *(імітуємо кермо)*
В кузов сміття я збираю *(імітуємо, ніби щось вкидаємо)*
І на звалище скидаю» *(імітуємо, ніби щось викидаємо)*.

* * *

«Добрий ранок, добрий ранок, —
Пальчики сказали, —
Ми сьогодні всіх дітей
Зранку привітали»
(стискаємо, розтискаємо долоні).

* * *

«1, 2, 3, 4, 5 —
Будемо пальці рахувати.
Всі міцні, хороші,

Між собою схожі
1, 2, 3, 4, 5 —
Вийшли пальчики гуляти.
1, 2, 3, 4, 5 —
Вже в будиночку сидять.
Будемо пальці рахувати:
1, 2, 3, 4, 5 —
Скільки пальців? Треба знать
1, 2, 3, 4, 5»
(загинаємо, потім розгинаємо кожен пальчик).

* * *

«Ранок настає, сонечко встає (руками імітуємо сонце внизу),
День прибуває, сонце ясно сяє (руками імітуємо сонце вверху),
А як Вечір підходить, сонце спати відходить
(руками імітуємо сонце внизу),
Замість сонця — місяць та зорі виходять (руками імітуємо зорі),
Ніч настає» (долоньки складаємо разом, підносимо до вуха).

* * *

У лісі є під дубом дім (руками імітуємо дім),
А живуть там зайці (імітуємо вуха зайців),
Вранці прокидаються (піднімаємо руки догори),
Лапками вмиваються (імітуємо вмивання),
1, 2, 3, 4, 5 (загинаємо пальчики).
Вмилися, та й ну стрибати (стрибаємо).

* * *

Ягідки червоні
Просяться в долоні.
Кожну ягідку зніму
І в тарілку покладу
(всіма пальчиками правої руки погладжуємо
кожен пальчик лівої, потім навпаки).

* * *

Хлопчик-пальчик, де ти був?
Я з цим братцем в ліс ходив,
А з цим братцем борщ варив,
А з цим братцем куштував,
А з цим братцем заспівав:
(великий пальчик з'єднуємо по черзі з усіма іншими)
А,а,а — 4 рази
У,у,у — 4 рази
О,о,о — 4 рази
І,і,і — 4 рази
(стискаємо-розтискаємо кулачки).

* * *

Бургер я собі зроблю,
Булку я розріжу,
М'ясо я туди кладу,
Кетчупом помажу,
Сир, салат і помідор
Зверху покладу я,
Не забуду огірок —
Молодець такий я!!!
*(на праву долоню в горизонтальному положенні кладу
зверху ліву долоню, потім міняю долоні місцями)*

* * *

Морозиво, морозиво!
Холодне і смачне
Куснеш — і губи холодом
Неначе обпече,
Малинове, бананове,
Ванільне, шоколадне є!
Морозиво, морозиво,
Морозиво смачне!
(потираємо кожен пальчик в ритм віршику)

* * *

Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику
В полив'янім горщику!
Іди, іди, дощику,
Цебром, відром, дійницею
Над нашою пашницею!
Іди, іди, дощику,
Зварю тобі борщику!

(перебираючими руками, б'ємо пальчиками по столу)

* * *

Розповім я вам, малята,
Мої хлопці і дівчата,
Які різні, дивні звірі
Є на нашому подвір'ї.
Кожен свою мову має,
Тільки й нею розмовляє...

*(Корова, коза, кролик, вівця, кінь, порося)
(розтираємо кожен пальчик, а коли
називаємо тварин, показуємо їх жестами)*

* * *

Ми прийшли всі в магазин,
Ми купили торт — один,
Хліба — два,
Ватрушок — три.
І додому ми пішли.

(пальчиками показуємо 1, 2, 3)

* * *

Кожен по-своєму маму покличе.
Знаєш ти, знаєш ти, як?
«Му-му!» — телята,
«Хрю!» — поросята,
Ну, а лошата ось так: «Іго-го!»

Кожен по-своєму маму покличе.
Знаєш ти, знаєш ти, як?
«Гав!» — цуценята,
«Ме!» — козенята.
А кошенята ось так: «Няв!»
(жестами показуємо тварин)

* * *

1, 2, 3, 4, 5 — будемо листочки рахувать.
1 — листочок дубовий,
2 — листочок кленовий,
3 — листочок з осички —
Впали й лежать у травичці.
4 — ішов їжачок, колючий із голочок,
5 — листочки знайшов, на головки наколов.
(загинаємо і розгинаємо пальчики)

* * *

Наші пальчики гуляли *(стукаємо пальчиками по сталу повільно)*.
Сіли, встали, сіли, встали *(згинаємо-розгинаємо пальці)*.
Швидко-швидко побігли *(стукаємо пальчиками по сталу швидко)*.
Бах! Упали. Полежали *(покласти долоні на стіл)*.
Знову встали *(долоні вертикально)*.

* * *

Ось іде їжак колючий *(ідемо на місці)*.
На ялинку дуже схожий *(руки вгору, пальці розчепірені)*.
Всі грибочки вже зібрав *(схиляємося, нібито збираємо)*
І додому почвалав *(ідемо, «важко» переступаючи з ноги на ногу)*.

* * *

Ось наші ручки — хлоп-хлоп-хлоп.
Ось наші ніжки — топ-топ-топ.
Ось наш ротик — ам-ам-ам.
Ось наші танці — трам-тарарам.

* * *

Дуже багато ніжок у сороканіжок.
Ніжками перебирають
І від мене тікають.

(дитина і мама сидять за столиком, перебирають пальчиками по столу: дитина на одному місці, мама по периметру всього столу, коли мама промовляє «тікають» — дитина ховає ручки, а мама намагається спіймати)

* * *

М'ячик я в руках тримаю
Взад, вперед його ганяю
(катаємо в руках колючий м'ячик)

* * *

1, 2, 3, 4, 5
Будемо пальці загинати.
Ось цей палець — дід,
Ось цей — баба,
Ось цей пальчик — тато,
А цей пальчик — мама.
Оцей палець — я,
Ось і вся моя сім'я.

(затискаємо і розтискаємо кожен пальчик дитини)

* * *

Ми долоньки розітремо *(розтираємо долоні)*.
І гніздечко з них зів'ємо *(2 долоні складаємо разом)*.
Пташечка в гніздечко
Покладе яечко *(в долоні кладемо м'ячик)*.
Яечко, яечко, котись по гніздечку,
Котися, котися, гляди не розбийся *(катаємо м'ячик в долонях)*.

* * *

На землі сніжок лежить (*імітуємо землю і сніг*).
Зайчик по сніжку біжить (*імітуємо вуха зайця*).
Мерзнуть вушка, мерзнуть лапки (*імітуємо зайця, який змерз*).
Бо ні валянок, ні шапки (*показуємо на ноги та голову*).

* * *

Їжачок малий замерз і в клубок згорнувся,
Раптом сонечко пригріло, він і розгорнувся.
(*з'єднати 2 долоні, а пальці ніби «проходять» між ними:
спочатку піднімаємо пальці, потім опускаємо, потім знову
піднімаємо*)

* * *

Ребро-долонька-кулачок —
Ось і вийшов павучок.

Кулак-ребро-долоня —
Кладемо на нашу скроню.

Долоня-кулачок-реберце —
Ось і вийшло гарне серце.

* * *

В мене кругла голова:
Ока два і вуха два,
Ніс один, і рот маленький,
І волоссячко гарненьке.

* * *

До нас прийшов собака,
Хвостиком виляє,
Очками моргає,
Дуже голосно гавкає:
«Гав-гав-гав-гав».

* * *

Ми капусту рубимо-рубимо

(поперемінно рухаємо долонями — ребром).

Ми моркву тремо-тремо *(тремо кулачок об кулачок).*

Ми капусту солимо-солимо *(імітуємо соління).*

Ми капусту мнемо-мнемо

(долоні на столі, згинаємо-розгинаємо).

Потім мамі віддаємо *(імітуємо, нібито віддаємо мамі).*

Додаток 3. Формування мовленнєвого дихання. Ротовий видих

Є багато цікавих ігор та занять для дитини, які потребують посиленого видиху. Спробуйте запропонувати дитині наступні:

- задути свічку, яка горить;
- спробуйте відтворити вітер, який буде гнати легкого папірця або шматочок пінопласту по мисці з водою;
- здути під час купання пишну мильну піну з ваших або з рук дитини;
- дути на невеликі шматочки вати, які будуть кататися по столу;
- видувати мильні бульбашки;
- дути в дудочку, свисток, свищ, гратись на губній гармошці;
- дути на папірець: горизонтально — здути зі столу чи з долоні, вертикально — дути на папірець, який висить на нитці;
- дути в коктейльні трубочки;
- надувати повітряні кульки тощо.

А ось ще цікаві дихальні вправи:

Дихальна вправа «Кулька»

Надути щоки. Повільно, плавно випускати повітря через губи, витягнуті вперед.

Дихальна вправа «Хом'як»

Поперемінно надувати щоки.

Дихальна вправа «Футбол»

Губи витягнуті вперед. Здувати ватну чи пінопластову кульку на протилежний край столу. Слідкувати, щоб видихуваний струмінь повітря був цілеспрямованим, а щоки не надувались.

Дихальна вправа «Бульбашки»

Рот трохи відкрити. Широкий кінчик язика впирається у нижні зуби. Посередині язика покласти соломинку для коктейлю, кінець якої опустити у склянку з водою. Дути у соломинку так, щоб утворювались бульбашки. Слідкувати, щоб губи були нерухомими і щоки не надувались.

Дихальна вправа «На гойдалці»

На нитці прикріпити різнокольорові паперові фігурки ляльок (квіти, листочки, сніжинки тощо). Дитині потрібно силою видихуваного повітря розгойдувати їх.

Дихальна вправа «Свищик»

Підготувати чисту пляшечку. Кінчик язика висунути так, щоб він торкався горлечка пляшечки. Зі звуком «ф-ф-ф» плавно видихати повітря у пляшечку.

Дихальна вправа «Фокус»

Рот трохи відкритий. Губи в посмішці. Язик розслаблений, у формі «лопатки» лежить на нижній губі. На кінчик язика покласти фігурку (метелика, квіточка, квадратик), різко здувати її, спрямовуючи повітряний струмінь уперед.

Ускладнення. Рот широко відкрити. Широкий язик вигнути у формі «чашечки». Покласти на кінчик носа ватку, здувати її, спрямовуючи струмінь повітря вгору. Слідкувати, щоб видихуваний струмінь повітря проходив посередині язика, а щоки не надувались.

Дихальна вправа «Повітряна кулька»

Надувати повітряні кульки, дитячі гумові іграшки: дитина набирає повітря через ніс і повільно, з достатньою силою видихає його через рот в отвір іграшки.

Дихальна вправа «Зігріємо ручки»

Зліпити уявну снігову бабу, а потім дихати у долоні, вимовляючи звук «х-х-х», ніби зігрівати їх.

Дихальна вправа «Кораблик»

Підготувати паперовий кораблик. Пустити його у миску або у ванну з водою. Спочатку дитина дує на кораблик, не поспішаючи, склавши губи, як для звука «ф-ф-ф». Кораблик пливе плавно. А потім ніби налітає поривчастий вітер. Дитина складає губи як для звука «п», або витягає їх трубкою, але не надуваючи щік. Кораблик рухається швидше.

Дихальна вправа «Носоріг»

Уявляємо себе носорогом, який дихає по черзі в одну ніздрю.

Дихальна вправа «Курочка»

Дитина сидить на стільці з опущеними руками, потім робить швидкий вдих і піднімає ручки до пахв, долонями вгору, зображуючи крила курочки. На видиху крильця опускає, повертаючи долоні вниз.

Дихальна вправа «Водолаз»

Запропонуйте дитині позмагатися з вами, уявивши, що ви опускаєтеся на дно океану, як справжні водолази. На скільки часу вона зможе затримати дихання?

Дихальна вправа «Партизан»

Дитина лежить на підлозі вниз животом, руки та ноги притиснуті до підлоги. Кладемо тенісний м'ячик попереду дитини, дитина дує на м'ячик і повзе: права нога — ліва рука, потім навпаки. При цьому не можна підніматися, потрібно бути максимально притиснутим до підлоги.

Дихальна вправа «Забий м'яч»

Ми пограємо в футбол —
Заб'ємо в ворота гол!

(Взяти важку кульку і покласти перед імпровізованими футбольними воротами. Покласти широкий розслаблений язик на нижню губу. Плавно дути на кульку, намагаючись влучити в ворота.)

Дихальна вправа «Парашутик»

«Що це? Що це? — всі кричать. —

Парасольки он летять!»

(Покласти на кінчик носа шматок ватки, язик «притиснути» до верхньої губи і зробити повільний довгий видих, здуваючи ватку з носа).

Додаток 4. Масаж м'язів обличчя і органів артикуляції

Масаж м'язів обличчя та рота

Зниження м'язового тонусу і пропріоцептивної чутливості заважають дитині сповна відчувати своє тіло, а також і обличчя. Формування правильних навичок годування дозволяє значно підвищити чутливість м'язів обличчя і рота.

На додаток до цього батьки можуть робити простий масаж м'язів обличчя, а якщо дитина згодна, і рота.

Роблячи масаж, дотримуйтеся декількох простих правил:

- ваші рухи повинні бути ритмічними;
- сила натиску на обличчя і рот дитини повинні збільшуватися поступово;
- масаж не повинен викликати неприємних відчуттів у дитини.

Не наполягайте на продовженні масажу, якщо дитині не подобаються ці рухи. В цьому випадку можна обмежитися простим розтиранням обличчя рукавичкою, пошитою з рушника. Ступінь жорсткості тканини ви можете підібрати методом проб, орієнтуючись на реакцію дитини.

Опишемо процедуру найпростішого масажу, який можуть робити самі батьки щоденно 1–2 рази на день. Кількість рухів в кожній вправі можуть бути від 3–5 спочатку і поступово збільшуватись до 7–10.

Дитина зручно лежить на спині з припіднятим головним кінцем ліжечка або сидить в кріслі з нахиленою спинкою.

При пониженому м'язовому тонусі використовується активізуючий масаж, який включає в себе прийоми класичного масажу. Послідовність масажних рухів наступна: м'язи обличчя, м'язи губ, м'язи язика. В кінці можна робити масаж м'язів шиї та плечового поясу.

Для масажу м'язів обличчя використовують погладжування, поплескування долонями і кінчиками пальців, а також

«рублячі» і ковзаючі (імітуємо гоління) рухи ребром вказівного пальця. Проводячи масаж, необхідно пам'ятати, що кількість рухів за і проти годинникової стрілки повинні бути однаковими.

Робити 1–2 рази на день, від 3 до 10 рухів.

1) Протерти кожну щічку по кругу рукою: від крил носа вверх у напрямку до скроні і вниз.

2) «Побігли пальчики» енергійно по щічках і губах, «*переступаючи*» пальцями в різних напрямках.

3) Хлопання долонями по щічках дитини: основи кисті рук з'єднати під підборіддям дитини, щічки дитини обхопити долонями.

4) Хлопання вказівним і середнім пальцями по губах дитини і казати «П-П-П» або «па-па-па».

5) *Стіна, стіна* (вправа 3).

Стеля (торкнутися лоба дитини).

Дві сходинки (вказівним пальцем похлопати по підборіддю і верхній губі)

І дзвінок (натиснути вказівним пальцем на кінчик носа) «*Дзвіль!*»

6) «Голячі» рухи *ребром* вказівного пальця від скроні до рота дитини.

7) «Рублячі» рухи *ребром* вказівного пальця від скроні до рота дитини.

8) Закрити рот дитини і притримати нижню щелепу. Другою рукою провести від підборіддя до шиї (вчимо ковтати слину).

9) *Хлопати* кінчиком пальців навколо рота за і проти годинникової стрілки.

10) Теж хлопання, тільки повільніше, зупиняючись і наче «*вгвинчуючись углибину*» при кожному торканні: одне коло за годинниковою стрілкою, друге — проти.

11) Промасажувати верхні губні м'язи: *хлопати* подушечкою вказівного пальця від носа до верхньої губи.

12) Ребром вказівного пальця *погладити* м'язи дитини в напрямку від носа до верхньої губи.

13) Натискати «пружинними» рухами вказівного та великого пальців на точки в куточку ротика. Потім звести кутики губ, імітуючи звук «У», кажучи при цьому «У-У-У-У».

14) Помістити вказівний палець під нижню губу дитини і підбивати її догори до з'єднання з верхньою губою, кажучи при цьому «Ба-ба-ба».

15) «вареники» — з'єднувати губи дитини рухами великого та вказівного пальців, ніби заліплюєш вареники, кажучи при цьому «М-М-М».

Масаж язика та внутрішньої поверхні щічок

1) Покладіть палець дитині в рота з внутрішнього боку щоки. Виконуйте кругові рухи, піднімаючи м'язи щік вгору. Вправо робити і справа, і зліва.

2) «Перетирайте» м'язи обох щічок двома пальцями. Вказівний палець з щіткою чи бинтом лежить в роті з внутрішнього боку щічки дитини, а великий палець — ззовні щічки.

3) Пальцем підняти кінчик язика дитини до горбика за верхніми зубами, кажучи при цьому «Да-да-да», «Та-та-та».

4) Робити масаж язика можна пальцем чи щіткою, хлопаючи і гладячи по центру язика від кінчика до кореня і назад (не викликайте блювотного рефлексу).

5) ЗАКІНЧЕННЯ МАСАЖУ. Закрити дитині рота і, притримавши підборіддя вказівним пальцем, допомогти втримати його закритим, допомогти ковтнути.

Віршовані артикуляційні вправи

Комплекс артикуляційних вправ для нижньої щелепи, щік та губ

Віконечко

Віконце відкривається,

А потім закривається,

Язичок з'являється
І ховається.

(Відкрити широко рот, а потім закрити. Рахунок 1–2.)

Місимо тісто
А ми тісто замісили
І вареничок зробили.

(Усміхнутися, торкаючись язиком губ, промовляючи: «Пя-ня-ня-ня...»)

Повітряна кулька
Щоки, мов кульку,
Старанно надули,
Здулася кулька,
Щоки втягнули.

(Надути щоки повітрям, потім втягнути їх. Рахунок 1–2.)

Хоботок

Неначе хоботок у слоненяти,
Я буду губи у напруженні тримати.

(Випнути вперед напружені й зімкнені губи. Утримувати протягом 5–10 с.)

Трубочка

Губи свої — трубочку —
Перетворю на дудочку!
Уздовж вулиці іду
Й дму у дудку: «Ду-ду-ду!»

(Витягнути не зімкнені губи вперед та утримувати їх у такому положенні протягом 5–10 с.)

Парканчик

Язик стрибнув, неначе зайчик,
Й заховався за парканчик.

(Зімкнути верхні та нижні зуби, посміхнутися. Утримувати протягом 5–10 с.)

Комплекс артикуляційних вправ для язика

Лопата

Мій язик широкий, як лопата,
Може на губі розслабленим лежати.

(Широкий розслаблений язик злегка висунути з рота та покласти на нижню губу. Утримувати протягом 5–10 с.)

Почистити зубки

Щоб зуби всі були біленькі,
їх слід почистити гарненько.

(Відкрити рота, «почистити» язиком за верхніми зубами, потім за нижніми. Рахунок 1–2.)

Годинник

Тік-так, так-тік —
Наче маятник, язик.

(Відкрити рота. Висунути язик і рухати ним вліво — вправо. Стежити за тим, щоб язик не облизував губи. Рахунок 1–2.)

Чашечка

Загорнути краї язика —
Вийшла чашечка. Чудова яка!

(Відкрити рота, покласти широкий язик на розслаблену нижню губу, згорнути бокові краї язика у формі чашки. Утримувати протягом 5–10 с.)

Впіймай мишку

Вийшла мишка з хати
Сиру пошукати.
Кішки враз злякалась —
В нірку заховалась.

(Відкрити рота, покласти широкий розслаблений язик на нижні зуби і покусати кінчик язика, промовляючи: «Ла-ла-ла...»)

Голочка

Легко м'язи ти напруж, —
Став язик, неначе вуж.

(Відкрити рота, висунути напружений язик вперед. Утримувати протягом 5–10 с.)

Сердита кішка

Вигнулась спинка,
Шерсть, немов щетинка.

(Посміхнутися, відкрити рота, кінчиком язика впертися у нижні зуби. Вигнути язик гіркою, не відриваючи від нижніх зубів. Утримувати протягом 5–10 с.)

Смачне варення

Ми варення скуштували,
Потім губи облизали.

(Повільно облизати верхню губу, роблячи рухи зверху вниз, потім — колові рухи. Рахунок 1–2.)

Маляр

Наче малярем працюю —
Піднебіння побілю я.

(Відкрити рота, «побілити» язиком піднебіння, роблячи повільні рухи від верхніх зубів у глибину рота й назад. Рахунок 1–2.)

Гойдалка

Ми на гойдалці гойдались,
Піднімались, опускались.

(Відкрити рота, почергово штовхати кінчиком язика то верхні, то нижні зуби. Стежити, щоб нижня щелепа не рухалась. Рахунок 1–2.)

Грибочок

Ось грибочок-сироїжка,
Вгорі — шапка, знизу — ніжка.

(Відкрити рота, присмоктати до піднебіння широкий язик, краї язика мають притулятися до верхніх зубів. Утримувати протягом 5–10 с.)

Гармошка

Свій язик «грибком» тримаю
І його не відриваю.
На гармошці я зіграю:
Рот відкрию — закриваю.

(Відкрити рота, зробити вправу «грибок». Потім, не відриваючи язик від піднебіння, відкривати і закривати рота. Рахунок 1–2.)

Індик

Грає по губі язик:
«Бл-бл-бл!» —
Як той індик!

(Відкрити рота, покласти язик на верхню губу та широким переднім краєм робити рухи вперед — назад: спочатку повільно, не відриваючи язик від губи, потім — швидко, додаючи голос.)

Барабанчик

Вчися бити в барабани:
Тд-тд-тд, тд-тд-тд, —
Твій язик слухняним стане
Тд-тд-тд, тд-тд-тд.

(Відкрити рота, постукати кінчиком язика за верхніми зубами, чітко вимовляючи по чергово тверді звуки [т], [д]. Удари слід робити не дуже швидко, ритмічно, стежити, щоб не рухалась щелепа.)

Дятел

Тук-тук-тук! Так-так-так!
І комашка, і черв'як,
І жучок-короїд
Стануть дятлу на обід.

(Посміхнутися, відкрити рота, постукати кінчиком язика за верхніми зубами, чітко вимовляючи твердий звук [д].)

Гребінець

Гребінець не поспішав
І язик мій розчесав.

(Висунути широкий і розслаблений язик, «розчесати» його зубами від кінчика до середини, а потім — від середини до кінчика. Рахунок 1–2.)

Вареничок

А ми тісто замісили
І вареничок зліпили.

(Відкрити рота, загнути широкий кінчик язика за верхні зуби і прикусити. Утримувати протягом 5–10 с.)

Казка про веселий язичок

1-й комплекс

Прокинувся якимось рано-вранці Язичок. Відкрив віконечко, але надворі було холодно, і він закрив віконечко (вправа «Віконечко»). Навколо його будиночка був довгий парканчик, ось такий (вправа «Парканчик»). Пішов Язичок у ванну, відкрив кран, і звідти потекла холодна водичка: «С-с-с...» Язичок умився (колові рухи язика навколо губ), почистив зубки: спочатку за нижніми, а потім — за верхніми (вправа «Почистимо зубки»), прополоскав ротик (рухи щік, що імітують полоскання ротика), розчесався гребінцем (вправа «Гребінець»).

Потім Язичок вирішив поспідати. Насмажив собі млинців (вправа «Млинець»), насипав смачного варення (вправа «Смачне варення»), налив у чашку молока (вправа «Чашечка») і почав хлебтати його (вправа «Похлебчемо молока»). Наївся Язичок і вийшов на вулицю.

Там він побачив гойдалку і почав гойдатися: вгору — вниз! (Вправа «Гойдалка»). У пісочниці лежала широка лопаточка

(вправа «Лопаточка»). Язичок хотів трохи погратися у пісочку, але подув холодний вітер, Язичку стало холодно, він зіщулювся, став вузьким і гострим, як голочка (вправа «Голочка»). Раптом за рогом він побачив сердиту кішку (вправа «Сердита кішка»), вона впіймала мишку за хвостик (вправа «Піймаємо мишку»). Але Язичок кинув їй вареничок (вправа «Вареничок»), і кішка відпустила мишку. По дорозі додому Язичок побачив, як діти грали в футбол. Він допоміг їм забити м'ячик у ворота (вправа «Забий м'яч у ворота»). Потім Язичок глянув на годинничок, який тікав: «Тік-так» (вправа «Годинничок»). Язичку вже була пора повертатися додому.

Казка про веселий язичок

2-й комплекс

Наступного дня Язичок вирішив зробити ремонт у своєму будиночку. Спочатку він побілів стелю (вправа «Побілимо стелю»), потім наклеїв шпалери на стіни (вправа «Поклеїмо стіни»), помив підлогу (рухи язика на дні рота).

Язичку стало нудно сидіти вдома, і він вирішив поїхати до зоопарку. Сів на свою конячку (вправа «Конячка») і поїхав спочатку швидко, а потім — повільно. Заїхали вони в ліс, Язичок зупинив конячку (вправа «Зупинити конячку») і пішов пішки. По дорозі коло пеньочка він побачив грибочок на тонкій високій ніжці (вправа «Грибочок»), потім зрізав його (присмоктати язик до піднебіння, потім відпустити, цмокнувши язиком). А на дереві він побачив дятла, який привітався з Язичком: «Т-т-т...» (вправа «Дятел»). Потім Язичок вийшов до річки. Там гудів пароплав: «И-и-и...» (вправа «Пароплав гуде»).

Нарешті Язичок дістався зоопарку. Там він побачив слоника, який набирав у хоботок воду і вливав на себе (вправа «Хоботок»). Потім Язичок підійшов до індика, який белькотав: «Бл-бл-бл...» (вправа «Індик»). Маленька білочка пригостила Язичка лісовими горішками (вправа «Горішок»).

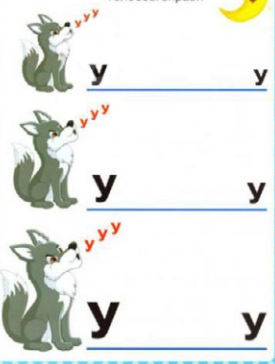
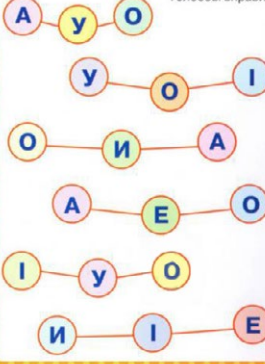

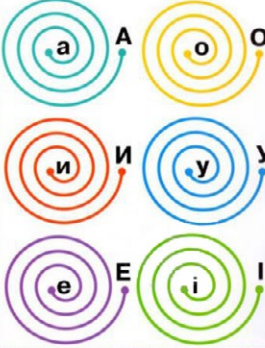
Дуже сподобалося Язичкові у зоопарку. Але йому вже було треба вертатися додому.

По дорозі додому Язичок заїхав до магазину, купив собі смачний бублик (вправа «Бубличок»), дудочку (вправа «Дудочки»), повітряну кульку, яка відразу лопнула: «Ш-ш-ш...» (вправа «Кулька»), гармошку (вправа «Гармошка»), парашутик (вправи «Парашутик» або «Фокус») і маленький автомобільчик.

Сів Язичок в автомобільчик, завів моторчик: «дрррр...» (вправа «Моторчик») і поїхав додому. А вдома його вже чекала матуся, яка місила тісто на пиріжки. Язичок допоміг мамі місити тісто: «Пя-пя-пя», «пя-пя-пя» (вправа «Місимо тісто») і ліг відпочивати.

Додаток 5. Голосові вправи

1. *Голосові доріжки* — це доріжки, що можуть бути прямою, кривою, ламаною, спіраллю, штрих-пунктирною лінією, кружечками чи іншими геометричними фігурами по горизонталі або вертикалі, на які ми натискаємо пальцем або ведемо пальчиком (олівцем), при цьому співаючи голосну букву або склад (якщо це кружечки).

<p>3. «ВОВЧА СІМЕЙКА» голосові вправи</p> <p>у _____ у</p> <p>у _____ у</p> <p>у _____ у</p>	<p>4. «ЗВУКОВЕ НАМИСТО» голосові вправи</p>
<p>1. «ГІРКА» голосові вправи</p> <p>А О У Е И І</p> 	<p>2. «КОЛЬОРОВІ КЛУБОЧКИ» голосові вправи</p>

2. *Резинка* — двома руками нібито зав'язуємо резинку (пальці правої руки чіпають пальці лівої руки, імітуємо зав'язування резинки), а потім розводимо дві руки в різні боки, при цьому співаючи звук, наприклад [а] (це схоже, ніби ми тягнемо резинку), коли руки розвели максимально, говоримо дитині: «Ой, резинка порвалася!» і дуже швидко з'єднуємо руки разом, при цьому плескаємо і говоримо швидко [а].
3. *Сходинки* — ставимо руку на рівні живота і починаємо поступово піднімати її вгору, нібито рука піднімається по сходинках. При цьому на кожній «сходинці» говоримо голосний звук або склад. Коли рука піднялася максимально вгору, починаємо так само спускатися, промовляючи, наприклад, вже інший звук чи склад.
4. *Тихо — голосно* — домовляєтеся з дитиною, що коли ви піднімаєте руку догори, дитина говорить звук, який ви показуєте на картці, дуже голосно, а коли опускаєте вниз — дуже тихо.
5. *Заправ машину* — на початок столу кладемо машину і домовляємося з дитиною, що поки вона співає звук (який ви пропонуєте), доти машина їде, як тільки дитина замовкає — машина зупиняється. Тобто, голос дитини є паливом для машини. Спочатку машину веде мама, коли дитина зрозуміє зміст вправи, вона сама може бути і водієм, і заправкою. До речі, за допомогою цієї вправи можна вивчати кольори, наприклад, поставити спочатку 2 коробки: синю та жовту, і машина спочатку їде в синій гараж, а потім — в жовтий. Через деякий час ускладнюємо завдання, додаючи ще одну коробку, потім ще тощо. Або ж можна запропонувати дитині завести синю машину в жовтий гараж. А для «найвищого рівня» — попросити завести синю машину не в синій і не в зелений гараж, при цьому на кінці столу стоять коробки синього, зеленого та жовтого кольорів.
6. *Проспівування на одному видиху звукової доріжки а-о-у-и-е* (один звук плавно переходить в інший, і кожний триває не менше 2 сек.)

7. Проспівування на одному видиху звукової доріжки зі зміною висоти і сили голосу (пошепки, тихо, голосно, тоненьким голоском, грубим голосом).
8. Проспівування звука [a] на видиху (зробили глибокий вдих, надули животик, плечі не піднімаються, на видиху співаємо «А-а-а-а-а-а!»).
9. Проспівування простої мелодії (наприклад, «У лісі, в лісі темному, де ходить хитрий лис, росла собі ялинонька, і зайчик з нею ріс...») на звук [e] чи [y]. Тобто дитина робить глибокий вдих, надуває животик, а потім, на безперервному видиху, начебто наспівує тільки мелодію пісеньки.
10. Звук [a] — Дівчинка заколисує ляльку, наспівуючи їй колискову: А-а-а! (протяжно, зі зміною висоти голосу).
11. Звук [o] — Піднявши брови вгору та зробивши губи бубличком, дивується малюк: О-о-о! (наростання звука).
12. «Болить зуб»: О-о-о, о-о-о!
13. Звук [y] — Задерши голову вгору, виє вовк у лісі: У-у-у!
14. «Гуде потяг»: У-у-у, у-у-у!
15. Звук [i] — Лоша кличе свою маму: І-і-і! (протяжно).
16. Звук [i] — Зайчик пищить: І-і-і! (швидко).
17. «Жабенята посміхаються»: І-і-і-і!
18. Звук [e] — Молоді півники чубляться. Дівчинка докірливо свариться на них пальчиком: Е-е-е! (протяжно).
19. Звук [и] — Маленьку дівчинку образили. Вона гірко плаче: И-и-и! (протяжно, на одній ноті).
20. «Пароплав гуде» И-и-и, и-и-и.

Відомості про ВБО «Даун Синдром» та команду авторів

Всеукраїнська благодійна організація «Даун Синдром» є батьківським об'єднанням, що утворилось у 2003 році. Метою появи БО було створити спільноту для взаємопідтримки та можливості здійснювати вплив на суспільне середовище та державу заради покращення майбутнього людей з синдромом Дауна в Україні.

За ці роки команда Організації пройшла великий шлях від роботи на чистому ентузіазмі до створення потужної професійної команди, яка б могла здійснювати різносторонню підтримку для молодих батьків та дітей з синдромом Дауна від самого народження до дорослого віку.

Таким чином, одним з підрозділів Організації у 2010 році було відкрито Центр раннього розвитку «Даун Синдром», на базі якого не лише надавалась підтримка батькам дітей та здійснювався розвиток дітей із залученням різнопрофільних спеціалістів, а й напрацьовувалась методологічна база та систематизувався досвід спеціалістів.

За 13 років існування Центру команда надала підтримку понад 1300 сім'ям. Ми знаємо, що стали частиною чіхось особистих змін та перемог. Також завжди намагались бути тою силою, що рухає суспільство та промовляє вголос слова багатьох батьків. Ми завжди поширювали свій досвід, щоб підтримка сімей стала можливою й в інших регіонах, завдяки іншим спеціалістам.

Останні півтора року відбувається плавне відділення Центру раннього розвитку у самостійну організаційну структуру, яка буде незалежною та розвиватиметься в ногу з іншими подібними консультативно-розвитковими центрами. Вже зараз колеги, продовжуючи розвиток Центру, надають розвиткові та консультативні послуги та створюють нові цікаві програми для цього. Водночас наші команди — ВБО «Даун

Синдром» та ЦРР «Даун Синдром» — розвивають та закріплюють наші партнерські стосунки. Ми обов'язково будемо залучати спеціалістів Центру для забезпечення первинної підтримки батьків у найскладніший для них період від народження дитини до двох років. Оскільки вважаємо, що цей старт, перша підтримка, дуже важливі для розвитку дитини та цінні для формування батьківського ресурсу.

Посібник, який ви прочитали, є ще одним з кроків реалізувати нашу спільну мету поширення унікального досвіду спеціалістів та створення української настільної книги для всіх, хто дотичний до питання підтримки людей з синдромом Дауна.

Наші колеги, без яких створення посібника не було б можливим:

Наталія Тамоян

Психологиня, педагогиня, ігрова терапевтка. Має 17 років досвіду психологічного консультування батьків. 15 років педагогічної практики раннього розвитку дітей із народження як індивідуальної, так і групової.

Досвід роботи:

2022–2023 — керівниця Центру раннього розвитку «Даун Синдром».

2020–2022 — ВБО «Даун Синдром»,

Центр раннього розвитку «Даун Синдром». Психолог групових зустрічей з батьками та групових занять для дітей 1,5–3 роки та індивідуальних консультацій для батьків з дитячої психології та раннього розвитку.

2007–2019 — керівниця Центру раннього розвитку «Академія Сова», викладач груп раннього розвитку для дітей з 7-ми місяців до 3-х років, методист центру.

Додаткова спеціалізація:

2023 — Нейропсихологічна діагностика та корекція дитячого віку.

2023 — АВА-терапія для дітей та підлітків.

2023 — Вступ до впровадження DIR FloorTime.

2020 — Вступ до раннього втручання.

2009 — Сімейна системна терапія.

2008–2010 — Арт-терапія батьків та дітей за допомогою піскової психотерапії.

Олена Дацьо

Спеціалістка з нейропсихологічної діагностики.

Досвід роботи:

2022 — по сьогодні — Центр раннього розвитку «Даун Синдром», нейропсихологиня.

2020–2022 — ВБО «Даун Синдром», нейропсихологиня.

2022–2023 — ГО «Запорука майбутнього», Центр особливої дитини, нейропси-

хологиня.

2018–2022 — нейропсихологиня у «Центрі особливої дитини» у м. Одеса.

У 2018 році виступала на конференції від ВБО «Даун Синдром» з «Мюнхенською функціональною діагностикою», від 0–3 та від 3–6.

2011–2014 — неврологиня у ООКЛ м. Одеси.

Освіта:

2013 р. — Одеський державний медичний університет, спеціалізація — лікар-невролог.

2018 р. — Національний університет ім. Мечникова, освіта — нейропсихолог.

2018 р., 2023 р. — Варшава — основи Сенсорної інтеграції, планування сенсорної кімнати, сенсорна діагностика.

2018 р. — Мюнхенівська функційна діагностика від 0–3 до 3–6 років.

2019 р. — Курс «Нейропсихологія з дітьми з особливими потребами, діагностика та нейропсихологічна корекція».

27–29 жовтня 2019 р. — Львів — курс «Нейропсихологічна діагностика і корекція у дитячому віці з особливими дітьми». Князев, 2019–2020 рік.

2021–2022 р. — курс нейропсихологічної корекції та діагностики у Олени Кіпаренко, «Центр нейропсихологічної діагностики».

Лютий 2023р. — Варшава — сенсомоторний розвиток, сенсорна інтеграція у людей з особливим розвитком.

Володіє Тестом невербального інтелекту і когнітивних здібностей (<https://giuntipsy.com.ua/clinical/leiter-3/>)

Іванна Щуцька

Абілітологиня, реабілітологиня, масажистка, інструкторка ЛФК, кінезіотерапевтка, Бломберг терапевтка. Спеціалістка по кінезіотейпуванню.

Стаж роботи в педіатричній реабілітації — понад 20 років.

Працюю з дітьми з РАС, ДЦП, трисомією по 21-й хромосомі та з іншими генетичними хворобами, з ураженням ЦНС та головного мозку, проблемами з опорно-руховим апаратом, із за-

тримками в психо-емоційному, розумовому та мовленнєвому розвитку.

Юлія Головата

Психологиня, психотерапевтка з двадцятирічним стажем, завжди працювала у сфері батьківсько-дитячих стосунків. Цікавиться питаннями виховання та розвитку дітей та підвищує кваліфікацію у цих напрямках. Працює у полімодальному підході як в індивідуальному, так і в груповому форматі.

Досвід роботи:

2020 і по сьогодні — ВБО «Даун Синдром», Центр раннього розвитку «Даун Синдром».

2014–2020 — приватна практика, психологиня, гештальт-терапевтка.

2009–2011 — психологічний центр «Світ гармонії», психологиня, тренерка, консультантка з лактації.

2003–2006 — міська спеціалізована соціальна служба молоді «Центр психологічної допомоги», соціальна психологиня-консультантка.

2000–2003 — середня школа №320, психологиня.

Освіта:

Впровадження програми раннього втручання та міждисциплінарного підходу у роботі з родинами, які виховують дітей із синдромом Дауна (2020–2021).

Вступ до раннього втручання (2020).

1995–2000 — Інститут соціальної роботи і практичної психології «Психогенез», спеціальність — психолог.

Ольга Лісенко

Логопед-дефектолог з десятирічним стажем, мама дівчинки з трисомією по 21-й парі хромосом, член Експертної комісії при уповноваженій Президента України з прав дитини та дитячої реабілітації Дар'ї Герасимчук.

З 2020 року читає лекції батькам і за запитом в університеті ім. Грінченка.

Спеціалізується на питаннях:

- запуску мовлення;

- навчання дітей з трисомією 21 читанню, письму, формуванню елементарних математичних навичок;
- володіє методиками: безпомилкового навчання, зеленої ручки, глобального читання (Тан-Содерберг, Домана, Сью Баклі), методикою Зайцева (поскладове читання), Нумікон, Медведєвої, Белгау тощо.

З 2018 року — ВБО «Даун Синдром», Центр раннього розвитку «Даун Синдром»:

- ведення групових занять для дітей від 1 до 8 років;
- індивідуальні заняття;
- проведення майстер-класів;
- участь в міжнародних конференціях.

Валерія Бровко-Дивіна

Музична педагогиня, педагогиня з фортепіано, концертмейстерка балету.

Досвід роботи:

Пропрацювала понад 10 років у ВБО «Даун Синдром» в Центрі раннього розвитку «Даун Синдром», проводила музичні заняття та комплексні заняття разом з корекційним педагогом.

Проводила семінари для батьків з музичної педагогіки. Була ведучою у проєкті «Музика важлива. Музика можлива» та є автором однойменного посібника з педагогічними рекомендаціями.

Працювала 17 років педагогом фортепіано, концертмейстером у КМАТ ім. С. Лифаря, а також музичним педагогом у Монтессорі садочку «Маленька країна».

Певний час працювала в Польщі концертмейстером в Молодому Польському балеті та у музичній школі місто Радзиміна. Була співзасновником музичної студії «Чарівна флейта».

Пройшла низку семінарів у провідних Орф-педагогів та серію майстер-класів з психології, корекційної педагогіки. Брала участь у конференції «Музика та рух» як доповідач.

Освіта:

Закінчила Музично-педагогічний коледж ім. К.Д. Ушинського та Національну музичну Академію в Києві.

Навчалася музикотерапії (2 роки) в Українській Академії музичної терапії (Вальдорфські ініціативи).

Пройшла курс «Музична терапія з дітьми дошкільного віку» І. Малашевської.

Марія Олійник

Психологиня, педагогиня раннього розвитку, корекційна педагогиня.

Досвід роботи:

З 2020 по сьогодні — Центр раннього розвитку «Даун Синдром».

Освіта:

ЛНУ імені Івана Франка, спеціальність психологія (1997–2002).

Навчання та Сертифікати:

Діагностика та корекція дітей з особливостями розвитку на основі АВА-терапії (2023)

Вступ до DIR Floortime (2023)

Впровадження програми раннього втручання та міждисциплінарного підходу у роботі з родинами, які виховують дітей із синдромом Дауна (2020–2021)

Вступ до раннього втручання (2020)

Ранній розвиток дитини (2016)

Анна Міненко

Доктор філософії (спеціальна психологія), практична психологиня, сертифікована психодраматерапевтка, авторка освітніх програм, методик, тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації педагогічних працівників, учасниця та спікерка багатьох всеукраїнських та міжнародних конференцій. Має відзнаки і подяки Київського міського голови, голови Оболонської районної державної адміністрації, дирек-

тора Оболонського районного у м. Києві, Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, директора Оболонського районного у м. Києві Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді тощо.

Досвід роботи:

08/2022 — по сьогодні — приватна практика.

01/2022–08/2022 — завідувачка відділення психолого-педагогічної реабілітації Центру комплексної реабілітації дітей та молоді з інвалідністю Оболонського району міста Києва.

2019–2022 — практична психологиня Центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями в Оболонському районі міста Києва.

2013–2019 — наукова співробітниця лабораторії олігофренопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки Національної академії педагогічних наук.

2013–2019 — психологиня Центру соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями в Оболонському районі міста Києва.

2012–2013 — фахівчиня із соціальної роботи першої категорії Оболонського районного у м. Києві центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

2010–2013 — психологиня у Всеукраїнській благодійній організації «Даун Синдром».

2009–2010 — переведена на посаду практичної психологині спеціального формування «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями» Оболонського районного у м. Києві центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

2008–2009 — соціальна психологиня спеціального формування «Центр соціально-психологічної реабілітації дітей та молоді з функціональними обмеженнями», Оболонський районний у м. Києві центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

2005–2006 — консультантка спеціалізованої служби «Телефон довіри», Запорізький міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Освіта:

2016 — Інститут спеціальної педагогіки і психології імені М. Ярмаченка Національної академії педагогічних наук України (Київ), спеціальна психологія, доктор філософії (кандидат психологічних наук).

2007–2011 — Інститут соціального проектування та групової психотерапії (Москва), психодрама, соціометрія та групова психотерапія, психодраматерапевт.

2001–2007 — Харківський національний університет внутрішніх справ (Харків), психологія, спеціаліст.

Освіта додаткова (курси підвищення кваліфікації, навчальні тренінги, конференції):

2021 р. — навчання з підвищення професійної компетентності «Робота професійних команд центрів реабілітації» (Київ), 20 годин (0,6 кред. ECTS).

30 листопада 2012 р. — course «Numicon: making numbers real», Numicon Professional Development Team, Oxford University Press (Kyiv).

19–21 жовтня 2012 р. — 1-й Всеукраїнський фестиваль психодрами (Київ).

27–29 жовтня 2011 р. — training «Basic Motor Skills of Children with Down syndrome. Motor Development and Intervention». 's Heeren Loo, Netherlands (Kyiv).

3–5 квітня 2009 р. — семінар «Робота з психологічною травмою» (Сімферополь), 30 годин.

12–14 вересня 2008 р. — дидактичний психодраматичний тренінг «Психодрама та сімейна психотерапія», Центр Психодрама-терапії та терапії інтермодальними мистецтвами в Тель-Авіві (Сімферополь), 30 годин.

4–7 жовтня 2007 р. — участь в 10-й міжнародній конференції Тавалі — фестиваль (Харків).

27–28 лютого 2007 р. — «Навички роботи з клієнтами», курс «Я — практичний психолог» (Харків).

Зміст

Передмова.....	5
<i>Анна Міненко.</i> Сучасні наукові дослідження як підґрунтя психолого-педагогічної практики з формування комунікативної компетенції у дітей з синдромом Дауна.....	7
<i>Юлія Головата.</i> Комунікація, спілкування, мовлення.....	29
<i>Олена Дацьо.</i> Нейропсихологічний підхід у процесі формування мовлення. Диспраксія.....	35
<i>Іванна Шуцька.</i> Моторні навички, інтеграція примітивних рефлексів як запорука розвитку мовлення у дітей з синдромом Дауна.....	73
<i>Наталія Тамоян.</i> Ігрова діяльність як умова формування комунікативних навичок та розвитку мовлення.....	105
<i>Марія Олійник.</i> Особливості розвитку слухового сприймання як передумова формування навичок мовлення у дітей з трисомією.....	161
<i>Ольга Лісненко.</i> Структура логопедичного заняття. Жести як засіб комунікації.....	181
<i>Валерія Бровко-Дивина.</i> Музика як один з головних засобів розвитку мовлення у дітей з синдромом Дауна... ..	198
Використані джерела.....	212
Додатки.....	215
Відомості про ВБО «Даун Синдром» та команду авторів..	244

Посібник підготовлено за сприяння Renovabis на кошти католицької спільноти.

Авторські права належать ВБО «Даун Синдром»

<https://downsyndrome.org.ua/>

<https://www.facebook.com/downsyndrome.org.ua>

<https://www.facebook.com/CRRDS>

УДК 376(072)-056.3

М 54

М 54 Навчально-методичний посібник «Формування навичок комунікації та мовлення у дітей з синдромом Дауна» / Міненко А. В., Головата Ю. І, Дацьо О. О. та інші. — Тернопіль: Видавництво «Крок», 2023. — 256 с.

ISBN 978-617-692-839-3

У навчально-методичному посібнику представлені результати багаторічного практичного досвіду роботи фахівців ВБО «Даун Синдром», а саме основні сучасні наукові та практичні напрацювання з питань розвитку комунікативних навичок та мовлення дітей з синдромом Дауна.

Адресовано батькам, педагогам-дефектологам, психологам, керівникам спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів, центрів психолого-педагогічної реабілітації та корекції, соціально-реабілітаційних центрів, методистам, викладачам та студентам вищих навчальних закладів, всім, хто цікавиться проблемами навчання і виховання дітей з синдромом Дауна.

© Міненко А. В., Головата Ю. І,
Дацьо О. О. та інші., 2023

Методичне видання

Міненко А. В., Головата Ю. І., Дацьо О. О.,
Щуцька І. В., Тамоян Н. В., Олійник М. І.,
Лісненко О. М., Бровко-Дивіна В. М.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК «ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КОМУНІКАЦІЇ ТА МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ З СИНДРОМОМ ДАУНА»

Чоловий виправник: Юрій Завадський
Виправниця: Анна Фурман
Склад книжки: Андрій Кравчук

Підписано до друку 20.09.2023. Папір офсетний.
Гарнітура Pt Serif. Умовн. друк. арк. Умовн. фарбо-відб.
Термін придатності необмежений, зберігати в сухому місці.

Видавництво «Крок»
Свідоцтво ДК No.3538 від 30.07.2009 року
вул. Гайова, 56, м. Тернопіль, Україна, 47722
info@krokbooks.com
KrokBooks.com